

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**KOSOVA'NIN DEVLET OLMA SÜRECİ VE AVRUPA
BİRLİĞİ'NİN ROLÜ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abdul FANDAJ

BURSA – 2018

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**KOSOVA'NIN DEVLET OLMA SÜRECİ VE AVRUPA
BİRLİĞİ'NİN ROLÜ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abdyl FANDAJ

Danışman:

Prof.Dr.Muzaffer Ercan YILMAZ

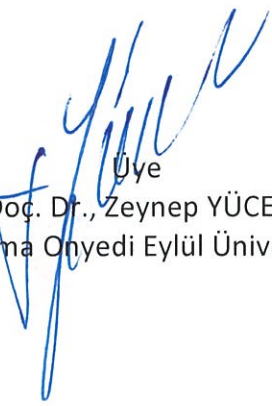
BURSA – 2018

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, "Uluslararası İlişkiler" Bilim Dalı'nda 701016012 numaralı Abdyl FANDAJ'ın hazırladığı "Kosova'nın Devlet Olma Süreci ve Avrupa Birliği'nin Rolü" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunması, 26./06/2018 günü 11.00 - 12.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin... başarılı ..... (başarılı/başarısız) olduğuna oybirliği ..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr., Muzaffer Ercan YILMAZ,
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr., Çiğdem AYDIN KOYUNCU
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr., Zeynep YÜCEL
Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi

26./06/2018

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 20.06.2018

Tez Başlığı / Konusu: Kosova'nın Devlet Olma Süreci ve AB'ne 2018

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 114... sayfalık kısmına ilişkin, 20.06.2018 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 12'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
20.06.2018

Adı Soyadı: ABDYL FANDAJ
Öğrenci No: 701016012
Anabilim Dalı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Programı: ULUSLARARASI İLİŞKİLER / YÜKSEK LİSANS
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman

Prof. Dr. Muzaffer Ercan Yılmaz

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kosova’nın Devlet Olma Süreci ve Avrupa Birliği’nin Rolü” Başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

26.06.2018

Adı Soyadı:	Abdyl FANDAJ
Öğrenci No:	701016012
Anabilim Dalı:	Uluslararası İlişkiler
Programı:	Uluslararası İlişkiler
Statüsü:	Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Abdyl FANDAJ
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: III + 139
Mezuniyet Tarihi	: 26 / 06 / 2018
Tez Danışmanı	: Prof.Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ

KOSOVA'NIN DEVLET OLMA SÜRECİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ROLÜ

Çalışmada, Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsız devlet olma sürecini, hem tarihsel açıdan geçmişten günümüze kadar yaşanan gelişmeler çerçevesinde hem de egemenlik teorileri açısından devlet olabilme kriterleri göz önünde bulundurarak, özerk bir bölgenin bağımsız egemen bir devlet olabilme yolunda uluslar üstü bir örgüt niteliği taşıyan Avrupa Birliği'nin bu süreçte nasıl bir rol üstlendiğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda egemen devlet unsurları, Kosova'nın tarihsel süreçte bu kriterleri nasıl ve hangi gerekçelerle sağladığı değerlendirilmiştir. Çalışmanın konusu çerçevesinde, Avrupa Birliği'nin gelişim süreci, Kosova Cumhuriyeti'ne bağımsızlık ilanı öncesi ve sonrasında yapılan katkılar ve üstlendiği rol bazında ele alınmıştır. Yugoslavya'ya bağlı özerk bölge olan Kosova, soğuk savaş sonrasında milliyetçilik akımının bu bölgede hızla yayılmasıyla birlikte soykırıma varan şiddete maruz kalmıştır. NATO birliklerinin insani müdahalesi gerekçesi ile bölgeye konuşlanmış, Kosova halkı uzun yıllardır beklediği huzura kavuşmuştur. Kosova Cumhuriyeti, 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş, günümüzde 116 ülke tarafından tanınmıştır. Bu süreçte Kosova, egemenliğini sağlayarak yeni devlet olma mücadelesi verirken, uluslar arası toplumda tanınma mücadelesi de vermektedir. Bu tezde esas itibariyle, Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlık vurgusu ile birlikte devletleşme süreci belirtilmektedir. Ayrıca Kosova – Avrupa Birliği ilişkileri incelenen bu tezde, bağımsızlığa giden süreçte AB'nin bölgeye yönelik politikaları analiz edilmiş, bölgede barış ve istikrarın sağlanabilmesi için Kosova'nın AB ile bütünleşme çabaları, yapılan anlaşmalar ve çalışmalar analiz edilerek entegrasyon süreci de değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kosova, Devlet, Egemenlik, Balkanlar, Avrupa Birliği, Nato, Eulex.

ABSTRACT

Name and Surname : Abdyl FANDAJ
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : International Relations
Branch : International Relations
Degree Awarded : Master
Page Number : III + 139
Degree Date : 26 / 06 / 2018
Supervisor : Prof.Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ

KOSOVO'S PROCESS OF STATEHOOD AND THE ROLE OF THE EUROPEAN UNION

In this study it is aimed at explaining the role of the European Union (EU), as a supra-national organization, on the statehood process of Kosovo in the context of historical developments, as well as the criterias of being a sovereign state. In this context, the elements of a sovereign state and how and by which basis Kosovo has met these criterias in the historical process is studied. In the context of the topic, the EU's development process, its contributions before and after the declaration of independence has been discussed. Kosovo, as an autonomous region, contingent to Yugoslavia was subject to violence acts which nearly got up to genocide, after the Cold War era, when the nationalism was rised. After the NATO troops entered Kosovo fort he purpose of humanitarian intervention, the people of Kosovo found peace. The republic of Kosovo declared independence on 17 February 2008 and is recognised by 116 countries as a state at the present time. In this process, Kosovo tries to assure its sovereignty and to gain recognition of the international community at the same time. In this study it is emphasized on the independence and the process of statehood of Kosovo and the Kosovo-EU relations. In the process of the statehood of Kosovo, EU's regional policies, the efforts of Kosovo to integrate with EU and the agreements are analysed.

Keywords: Kosovo, State, Sovereignty, Balkans, European Union, Nato, Eulex.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, Kosova'nın tarihsel süreci ve devletleşme süreci, uluslararası ilişkiler literatüründe devlet olabilmek için gerekli olan unsurları ve egemenlik kavramı analiz edilmiş ve Kosova'nın devlet olma sürecinde katettiği aşamalar incelenmiştir. Geline nokta, Kosova Cumhuriyeti bağımsız egemen demokratik bir devlet olmasına rağmen, bazı ülkelerin iç siyaset dinamikleri nedeniyle halen Kosova'yı tanımayan ülkeler bulunmakta ve Kosova'nın bağımsızlığına karşı siyasi propaganda yapılmaktadır. Bundan dolayı, tez çalışması kapsamında devlet ve egemenlik kavramları araştırılırken, Kosova'nın kendine özgü durumu göz önünde bulundurularak değerlendirmeler yapılmıştır.

Kosova bir yandan devlet olma mücadelesi verirken, diğer yandan da ülke içinde ve bölgede barış, huzur ve istikrarın tesis edilebilmesi için önemli olan Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecine girmiştir. Bu çerçevede, Kosova ile AB arasındaki ilişkiler, bağımsızlık öncesi ve sonrası dönem itibarıyla ele alınırken, şu sonuca varılmıştır: AB'nin "Genişleme Politikası" ve sınırlarını Balkanlara uzatması bağlamında Kosova'nın AB ile entegrasyonu zorunlu görülmektedir. Avrupa Kıtası'nda barış ve huzurun sağlanabilmesi ve Balkanlarda şiddet olaylarının yeniden yaşanmaması için, AB bölgede söz sahibi olmak durumundadır. Kosova açısından ise, ekonomik kalkınmanın, çeşitli etnisitelerin bir arada yaşadığı barış ortamı ve istikrarın sağlanabilmesi için AB ile bütünleşme zorunlu görünmektedir.

Tez hazırlanırken, Priştine Kütüphanesi, Uludağ Üniversitesi Kütüphanesi ve Milli Kütüphanelerden yararlanılmıştır. Tezin güncel bilgileri ise elektronik veri tabanları, dergi ve makalelerden sağlanmıştır.

Tez konusu seçiminde yardımcı olan Sayın Prof. Dr. İbrahim Serhat CANBOLAT'a, çalışma sürecinde hoşgörü ve yardımlarını eksik etmeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ'a özel teşekkürlerimi sunmak isterim. Ayrıca, çalışma sürecindeki anlayışı nedeniyle sevgili eşim Ezgi ÇEVLİKLİ FANDAJ'a teşekkürlerimi iletmek isterim.

Bursa, 2018

Abdyl FANDAJ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFAS.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM DEVLETKAVRAMI ÜZERİNE

1. Devlet'in Tanımı ve Kavramı.....	3
1.1. Devlet'in Temel Öğeleri.....	4
1.1.1. İnsan Topluluğu: Millet.....	4
1.1.1.2.Objektif Millet Anlayışı.....	5
1.1.1.3.Subjektif Millet Anlayışı.....	6
1.1.2. Devletin Toprak Ögesi: Ülke	6
1.1.2.2.Kara Sahası.....	7
1.1.2.3.Su Sahası.....	7
1.1.2.4.Hava Sahası.....	8
1.1.3. Devletin İktidar Ögesi: Egemenlik.....	8
1.2. Devlet'in Temel Görevleri ve Faaliyetleri.....	9
1.3. Otorite Kaynağına Göre Devlet Şekilleri	10
2. Egemenlik Teorileri.....	11
2.1. Egemenlik Çeşitleri.....	14
2.1.1. İç Egemenlik.....	14
2.1.2. Dış Egemenlik.....	15
2.1.3. Ulusal Egemenlik.....	15
2.2. Jean Bodin'e Göre Egemenlik Anlayışı.....	16
2.3. Thomas Hobbes'e Göre Egemenlik Anlayışı.....	18

2.4. Rousseau'ya Göre Egemenlik Anlayışı.....	19
2.5. Egemenlik Kavramı'nın Tarihsel Süreç İçindeki Değişimi.....	20
3. Devlet Olabilme Kriterleri ve Egemenlik Üzerine: Kosova Hakkında İnceleme...	24

İKİNCİ BÖLÜM

KOSOVA'NIN TARİHSEL SÜRECİ

1. Kosova Hakkında Genel Bilgiler.....	27
1.1.Kosova Kelimesinin Anlamı.....	27
1.2.Kosova'nın Demografik Yapısı	28
1.3.Kosova'nın Coğrafi Konumu.....	29
1.4.Kosova'nın Arnavutlar ve Sırp lar Açısından Önemi.....	30
2. Geçmişten Günümüze Kosova.....	31
2.1.İlk Çağlarda Kosova.....	31
2.2.Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	33
2.3.Sırp – Hırvat - Sloven Krallığı Dönemi.....	35
2.4.Yugoslavya Dönemi.....	36
3. Kosova'nın Bağımsızlık Süreci.....	40
3.1.Kosova'da İlk Direnişler	40
3.1.1. Rambouillet Konferansı.....	44
3.2.NATO Müdahalesi.....	46
3.2.1. Kosova Müdahalesi ve NATO'nun Dönüşümü.....	49
3.2.2. İnsani Müdahale Yaklaşımları ve Kosova Örneği	50
3.3.BM'nin 1244 Sayılı Kararı.....	52
3.3.1. KFOR Askeri Gücü.....	52
3.3.2. UNMIK Geçici Yönetim Misyonu.....	53
3.4.Kosova'da Bağımsızlığa Giden Yol; “Ahtisaari Planı”	55
3.5.Kosova'nın Bağımsızlık İlanı.....	58

4. Bağımsızlık Sonrası Gelişmeler.....	60
4.1. Uluslar Arası Adalet Divanı Kararı.....	60
4.2. EULEX Misyonu.....	61
4.3. Kuzey Mitrovica Sorunu.....	62
4.4. Priştine - Belgrad Müzakereleri.....	63
4.5. İstikrar ve Ortaklık Anlaşması.....	67
4.6. Kosova’da Kitleli Göç Dalgası.....	67
4.7. Kosova - Karadağ Sınır Antlaşması	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA’NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNDE AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ROLÜ

1. Avrupa Birliği’nin Tarihsel Gelişimi ve Yapısı.....	70
1.1. Avrupa Birliği’nin Kuruluşu	71
1.2. Avrupa Birliği’nin Yapısı.....	75
1.2.1. Avrupa Birliği Zirvesi ve AB Konseyi	75
1.2.2. Avrupa Komisyonu	76
1.2.3. Avrupa Parlamentosu	77
2. Batı Balkanlar ve Avrupa Birliği İlişkileri.....	77
2.1. Avrupa Birliği’nin Batı Balkanlara Yönelik Uyguladığı Politikalar ...	80
2.1.1. Royaumont Zirvesi.....	81
2.1.2. Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi.....	82
2.1.3. İstikrar ve Ortaklık Süreci.....	83
2.1.4. Avrupa Birliği Yardım Programları Cards & İpa.....	83
2.2. Zagreb Zirvesi.....	84
2.3. Selanik Zirvesi.....	85

3. Kosova'nın Devlet Olma Sürecinde Avrupa Birliği ile İlişkiler	86
3.1. Bağımsızlık İlanından Önce AB - Kosova İlişkileri	88
3.1.1. 2002 - 2008 Döneminde AB'nin Kosova Perspektifi	90
3.2. Bağımsızlık İlanından Sonra AB - Kosova İlişkileri	92
3.2.1. AB Üyesi Ülkelerin Kosova'ya Yönelik Ortak Tutum Sorunu ...	95
3.3. AB'nin Kosova'daki Kurumsal Varlığı	96
3.3.1. Kosova Hukuk Misyonu: EULEX	97
3.3.2. Kosova Avrupa Birliği Ofisi	99
3.4. Kosova'nın AB Entegrasyon Süreci.....	100
3.4.1. Avrupa Parlamentosu'nun Kosova ile İlgili Aldığı Kararlar....	101
3.4.2. Avrupa Komisyon'un Kosova Görüşü	103
3.4.3. Kosova - AB İstikrar ve Ortaklık Antlaşması	106
SONUÇ.....	109
EKLER.....	112
KAYNAKLAR.....	115

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
ATAD	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
BAB	Batı Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
CARDS	Ekonomik ve Demokratik Kalkınma Yardımı
CSDP	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
EU	European Union
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
IPA	Katılım Öncesi Yardım
İOA	İstikrar ve Ortaklık Anlaşması
KFOR	Kosova Koruma Gücü
OEEC	Ekonomik İşbirliği Örgütü
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
s.	Sayfa
TMK	Kosova Savunma Ordusu
UÇK	Kosova Kurtuluş Ordusu
UNMIK	Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu
yy.	Yüz Yıl
vb.	Ve Benzeri

GİRİŞ

“Kosova’nın Devlet Olma Süreci ve Avrupa Birliği’nin Rolü” isimli bu çalışmada, Kosova Cumhuriyeti’nin bağımsız devlet olma süreci, hem tarihsel perspektifle geçmişten günümüze yaşanan gelişmeler çerçevesinde, hem de egemenlik teorileri açısından devlet olabilme kriterleri göz önünde bulundurularak incelenecektir. Özerk bir bölgenin, bağımsız egemen bir devlet olabilme yolunda, uluslar üstü bir örgüt olma niteliği taşıyan Avrupa Birliği (AB)’nin üstlendiği rol araştırılacaktır.

Bu doğrultuda çalışmada öncelikle, egemenlik kavramı ve teorileri tartışılacak; ardından Kosova’nın tarihsel süreci ele alınacaktır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde vilayet olan Kosova’nın tarihsel sürecinde, bağımsız egemen bir devlet olmaya kadar uzanan pek çok gelişme yaşanmıştır. Kosova’nın bağımsızlık ilanından sonra yürürlüğe giren denetimli bağımsızlık döneminin ardından, bağımsız egemenliğe geçilmiştir ve gelinen noktada Kosova Avrupa Birliği üyelik süreci yolundaki iradesini ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede, “Devlet ve Egemenlik Kavramı Üzerine” başlıklı Birinci Bölümde Devletin tanımına ve unsurlarına (ögelere) değinilmiş ve bu unsurlar arasında en önemli yere sahip olan egemenlik unsuru tartışılacaktır. Egemenlik teorileri kapsamında çeşitli görüşlere yer verilecektir. Georg Jellinek’in ifadesiyle “Devlet; insan-toprak-egemenlik ögelerinin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır”. Birinci Bölümün son kısmında ise, devlet olabilme kriterleri ele alınmış ve Kosova’nın durumu bu kriterler çerçevesinde analiz edilecektir.

“Kosova’nın Tarihsel Süreci” başlıklı İkinci Bölümde, Kosova hakkında genel bilgiler, geçmişten günümüze tarihsel süreç, Kosova’nın bağımsızlık mücadelesi ve bağımsızlık sonrası gelişmeler aktarılacaktır. Kosova, Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Vilayet, Yugoslavya Federasyonu Döneminde “Özerk Bölge” ve akabinde maruz kaldığı şiddet olayları sonucunda bağımsız bir devlet olmuştur. Bu bağlamda, Kosova’nın bağımsızlık ilanı, bağımsızlık mücadelesi, devletleşme süreci ve uluslararası toplum tarafından tanınma mücadelesi ile birlikte yaşanan son gelişmeler analiz edilecektir.

“Kosova’nın Bağımsızlık Sürecinde Avrupa Birliği” başlıklı Üçüncü Bölümde ise, Kosova’nın bağımsız egemen bir devlet olma yolunda ve bağımsızlık ilanından

sonraki dönemde Avrupa Birliği'nin nasıl bir rol üstlendiğini, AB'nin bölgedeki etkileri ve Kosova-AB ilişkileri ele alınacaktır. Ayrıca, Kosova'nın bağımsızlık sürecinde önemli bir rolü olan AB'nin tarihsel gelişimine, yapısına kısaca değinilecektir. Yine, AB'nin Balkanlar ile olan ilişkileri ve bölgeye yönelik politikaları analiz edilecektir. Kosova'nın bağımsızlık ilanı sonrasında Avrupa Birliği ile bütünleşme çabaları, AB süreci kapsamında yapılan Antlaşmalar ve çalışmalar incelenecek ve entegrasyon süreci analiz edilecektir.

Çalışmanın amacı, Kosova'nın bağımsız devlet olma sürecini tarihsel gelişmeler çerçevesinde ve "egemenlik vurgusu" yapılarak ele almak ve Avrupa Birliği'nin bu süreçte üstlendiği rolü, AB'nin bölgedeki etkilerini ve katkılarını değerlendirmektir. Literatür taraması kapsamında konuya ilişkin tarihi ve güncel kitap, makale ve süreli yayınlar incelenecek ve betimsel analiz yöntemi kullanılacaktır. Bu çerçevede, yorumlama ve değerlendirme gibi nitel araştırma yöntemleri de kullanılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET KAVRAMI ÜZERİNE

1. Devlet'in Tanımı ve Kavramı

Toplum halinde yaşayan insanlar, siyasal bir birlik sağlamaya veya diğer bir ifadeyle bir devlet kurmaya ihtiyaç duyarlar. Devlet kurma ihtiyacının temel nedenleri şöyle sırlanabilir: Öncelikle toplumlar bir düzen ve kurallar bütününe ihtiyaç duyarlar. İkinci olarak ise toplumlar iç ve dış tehditlerden korunabilmek için kendi ulusal egemenliklerini tesis etmeleri gerekmektedir.¹

Devlet kavramına ilişkin pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımlar içinde en çok benimseneni Georg Jellinek'e aittir. Jellinek'in tanımına göre;“devlet, insan, toprak ve egemenlik öğelerinin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır.”

Bu tanıma göre “**Devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde, egemen olan bir insan topluluğunun oluşturduğu varlıktır.**”²

Devlet'in birinci ögesi olan insan topluluğuna hukuk diliyle “millet”, ikinci öge olan toprak unsuruna yine hukuk diliyle “ülke” denmektedir.³ Bir devletin kurulabilmesi için bu öğelerden bir veya ikisinin bir araya gelmesi yeterli değildir. Bir devletin oluşabilmesi için her üç ögenin de aynı anda var olması gerekmektedir. Bu üç öge devletin oluşması için olmazsa olmazdır. “Toplum bilinci” nden yoksun olan insan topluluklarının bir millet oluşturması mümkün değildir. Dolayısıyla belirli bir toprak parçası üzerinde egemenlik hakkını kullanamayan toplumların Devlet olması mümkün değildir. Devlet olabilmek için toplumların yaşadıkları toprak parçası üzerinde başka ulusların baskı ve müdahalelerine maruz kalmadan kendi egemenliklerini tesis etmeleri gerekmektedir. Sonuç itibariyle “Devlet, bir toprak parçası üzerinde bağımsız ve özgür bir ulusun kurduğu siyasal bir birliktir.”

---

¹İsmail Doğan, Modern Toplumda “*Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları*” İnsan Haklarının Kültürel Temelleri, Pegem A Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, 2002, s. 119.

²Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Bursa, 2009, s. 4.

³Kemal Gözler, a.g.e., s. 4-5.

1.1. Devlet'in Temel Öğeleri

Devletin temel öğeleri millet, ülke ve egemenliktir. Bir devletin oluşabilmesi için birinci unsur insan topluluğudur. İkinci unsur toprak, diğer bir ifadeyle ülkedir. Ancak günümüzde yeryüzünde sahipsiz toprak denebilecek bir toprak parçası kalmadığı için neredeyse bütün toprak parçaları başka bir devlete aittir. Dolayısıyla yeni bir devlet kurmak mevcut bir devletin toprak bütünlüğüne karşı gelmek anlamına gelecektir. Yeni bir devlet kurmak isteyen insan topluluğu mevcut bir devletin toprak bütünlüğüne şiddet kullanarak kast edecek veya bir anlaşma ile belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olacaktır. Özet olarak, devlet belirli bir insan topluluğunun belirli bir toprak parçası üzerinde egemenlik kurmasıyla oluşmaktadır.⁴

1.1.1. İnsan Topluluğu: Millet

Bir insan topluluğu olmadan devletin kurulması mümkün değildir. Fakat burada insan topluluğunun büyüklüğü veya küçüklüğü önemli değildir. Örneğin, çok küçük bir nüfusa sahip olan Andorra, Tuvalu gibi küçük devletler bulunmaktadır. Diğer yandan, yüz milyonlarca nüfusa sahip ABD, Rusya gibi büyük devletler de bulunmaktadır. Burada önemli olan insan topluluğunun bir toprak parçası üzerinde egemen olmasıdır. Örneğin, milyon kişilik bir topluluk bir toprak parçası üzerinde egemenliğini sürdüremiyorsa orada bir devletten söz etmek mümkün değildir.

İnsan topluluğunun, burada niceliği değil niteliği önem kazanmaktadır. Bir arada yaşayan insanların devlet kurabilmeleri için birtakım bağlar ile birbirlerine bağlı olmaları gerekmektedir. Birtakım bağlar ile birbirine bağlanmış insan topluluğuna "Millet" denir. Diğer bir deyişle bir devletin kurulabilmesi için insan topluluğunun "millet" olabilmesi şarttır. İki değişik millet anlayışından söz etmek mümkündür: objektif millet anlayışı ve sübjektif millet anlayışı.

Objektif millet anlayışına göre, milleti oluşturan insan topluluğu birbirine somut bağlarla bağlıdır. Diğer bir deyişle, insan topluluğu birtakım objektif faktörlerin etkisiyle millet olmaktadır. Sübjektif millet anlayışına göre ise milleti oluşturan insan

---

⁴ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, 2004, s. 42-50.

topluluğu birbirine sübjektif bağlarla bağlıdır. Diğer bir ifadeyle insan topluluğu millete sübjektif faktörlerin etkisi ile dönüşmektedir.

1.1.1.2. Objektif Millet Anlayışı

Objektif millet anlayışına göre millet, birtakım objektif bağlar ile birbirine bağlanan insan topluluğudur. Bu objektif bağlar ırk birliği, dil birliği veya din birliği gibi somut bağlardır.

Irk Birliği; Irk birliği açısından homojen bir toplumun heterojen bir topluma göre daha sağlam temeller üzerine kurulu olduğu düşünülebilir. Fakat ırk açısından homojen olmayan pek çok devletin de var olduğu görülmektedir. Günümüzde her ne kadar bazı toplumlar irksal özelliklerini korumaya çalışsa bile saf ırklardan ziyade melez ırklardan oluşan devletler de bulunmaktadır.

Dil Birliği; Dil birliği ise milleti oluşturan insan topluluğunun aynı ortak dili konuşmalarıdır. Dolayısıyla bu görüşe göre bir devletteki insan topluluğunun aynı dili konuşmaları gerekmektedir.

Din Birliği; Din birliği görünüşüne göre, bir milleti oluşturan insan topluluğunun aynı dine mensup olmaları gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, milleti oluşturan insan topluluğunun aynı dine mensup olmaları beklenmektedir. Farklı dinlere mensup insanların yaşadığı bölgelerde ve özellikle de Balkanlarda din birliği millet kavramı açısından büyük önem arz etmektedir. Buna örnek olarak Boşnak, Sırp ve Hırvat milletleri arasındaki ayrım verilebilir. Zira Boşnak, Sırp ve Hırvatlar aynı ırka mensup olmalarına ve ortak bir dil konuşmalarına rağmen üç ayrı milletirler. Bunların ayrı birer devlet olmalarına yol ağan faktör din ayrılığıdır. Boşnaklar Müslüman, Hırvatlar Katolik, Sırlar ise Ortodoks'tur. Ancak dini birlik faktörünün millet oluşumundaki etkisini fazla büyütmek gerekmektedir, çünkü dünya üzerinde farklı birkaç dine mensup insan topluluklarının oluşturduğu devletlerde bulunmaktadır.

1.1.1.3. Subjektif Millet Anlayışı

Sübjektif millet anlayışına göre, millet sübjektif bağlar ile birbirine bağlı olan insan topluluğudur. Bu bağlar sübjektif denilebilecek maneviyatı yani birer takım duygu ve düşünceleri ifade etmektedir. Bu bağlar; geçmiş, gelecek, amaç ve idealler gibi unsurları ihtiva etmektedir. Mazide yaşanan ortak acı ve başarılar, ortak bir ülküye ulaşmak için verilen mücadeleler, ortak tehlikelere karşı birlik olma gibi hususlar insan topluluğunu birbirine bağlamaktadır.

Subjektif millet anlayışını ilk ortaya atan Ernest Renan olmuştur. Ernest Renan milletin objektif unsurlara dayandığı fikrini reddetmiş, milletin manevi bir bilinç etrafında toplanmış bir insan topluluğu olduğunu belirtmektedir. Renan'a göre geçmişte yaşanan ortak acılar ve kazanılan ortak zaferler insan topluluğunu birbirine bağlamaktadır. Özetle millet, "ortak bir maziye sahip ve gelecekte birlikte yaşama arzusu olan bir insanlar topluluğudur."⁵

1.1.2. Devletin Toprak Ögesi: Ülke

Devletin ikinci ögesi toprak veya ülkedir. Bir devletin kurulabilmesi için, insan topluluğundan sonra, toprak yani ülke gerekmektedir. Ülke olmadan bir devletten söz edilemez. Milleti oluşturan insan topluluğu belli bir toprak parçasının üzerinde egemenlik kurmaktadır. Bir devlet, ülke toprağını kaybettiği durumda devlet olma vasfını da kaybetmektedir. Dolayısıyla her devletin, kendi ülkesini oluşturan toprak parçasına sahip çıkması, onu koruması gerekmektedir.

Devletin üzerinde kurulu olduğu toprağın sürekli surette yaşanılabilir olması ve bu toprak üzerinde egemenlik kurulabilir olması gerekmektedir. Ülke toprağının büyük veya küçük olmasının devlet olmada bir önemi yoktur. Zira Rusya veya ABD gibi çok büyük topraklara sahip devletler mevcutken, çok küçük ülke toprağına sahip devletler

---

⁵Kemal Gözler, "Devletin Bir Unsuru Olarak Millet Kavramı", Türkiye Günlüğü, Sayı: 64, Kış, 2001, s.108-123.

de bulunmaktadır. Örneğin, dünyada en küçük ülke toprağına sahip devlet olan devlet Vatikan'dır.

Ülkenin tanımını yapmak gerekirse ülke, üzerinde bir milletin yerleştiğı ve egemenliğin tesis edildiğı “üç boyutlu maddi çevre”dir. Ülke yalnızca toprak yüzeyinden değil, bunun ötesinde, Kara Sahası, Hava Sahası ve Su Sahası gibi kısımlardan oluşmaktadır.

1.1.2.2. Kara Sahası

Bir ülkenin kara sahasına “kara ülkesi” de denmektedir. Bir devletin kara ülkesi, o devletin egemenliğı altında olan toprakları ifade etmektedir. Kara ülkesi, toprağıın yüzeyinden ve yer altı kaynaklarından oluşmaktadır. Kara sahası ülkenin en temel kısmıdır ve kara sahası olmadan bir ülkeden söz edilemez. Bir devletin var olabilmesi için mutlaka bir kara ülkesine sahip olması gerekmektedir. Kara ülkesinin kıta üzerindeki topraklardan veya en az bir adadan oluşması gerekmektedir. Ayrıca bu kara ülkesi, üzerinde yaşanılabilir nitelikte olmalıdır. İki devletin kara ülkesi sınırlar ile birbirinden ayrılır. Kara ülkesi aynı zamanda toprağıın alındaki kaynakları da kapsamaktadır.

1.1.2.3. Su Sahası

Bir ülkenin su sahasına “su ülkesi” de denmektedir. Bir devletin su sahası, devletin üzerinde egemenliğı icra ettiğı su alanını ifade etmektedir. Su sahası yalnızca suyun yüzeyine değil, suyun altını da kapsamaktadır. Su sahası ülkenin kara sahası kadar temel unsuru teşkil etmez. Su sahası ülkenin kara sahası kadar ülkenin temel bir unsurunu teşkil etmez. Su sahası olmayan devletler de bulunmaktadır. Su sahası, deniz, boğaz, kanal, akarsu ve göl gibi kısımları da kapsamaktadır. Kıyı devletlerinde

egemenlik hakkı denizler bakımından üç alana ayrılmaktadır. Birinci alanda devlet egemenliği tamdır, ikinci alanda sınırlıdır, üçüncü alanda ise yoktur.

1.1.2.4. Hava Sahası

Bir devletin hava sahası, devletin kara ülkesinin ve kara sularının üzerindeki hava kısımlarını kapsamaktadır. Buna “ulusal hava sahası” denmektedir. Bir devletin hava sahasındaki egemenliği tamdır. Özetle bir devlet, kara ülkesinden, kara sularından, iç sulardan ve bunların üzerinde yer alan hava ülkesinden oluşmaktadır.⁶

1.1.3. Devletin İktidar Ögesi: Egemenlik

Devletin üçüncü ögesi egemenliktir. Bir devletin kurulabilmesi için bir insan topluluğu yani “millet” ve toprak ögesi olan yani “ülke” gereklidir. Bu iki öge bir devletin kurulabilmesi için yeterli değildir. Devletin oluşabilmesi için insan topluluğu ve ülke ögelerinin yanı sıra insan topluluğunun ülke üzerinde egemen olması gerekmektedir. Devletin üçüncü ögesi olan egemenliğe “iktidar ögesi”, “kamu gücü ögesi” gibi isimler de verilmektedir. Egemenlik kavramını “dış egemenlik” ve “iç egemenlik” olarak incelemek mümkündür.⁷ Dış egemenlik ve iç egemenlik kavramları bölümün ikinci kısmında egemenlik teorileri başlığı altında açıklanacaktır.

---

⁶Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Temel Teorisi*, Cilt:1, Ekin Yayınları Bursa, 1.Baskı, Haziran, 2011, s. 422-430.

⁷Kemal Gözler, a.g.e., s. 52-56.

1.2. Devlet'in Temel Görevleri ve Faaliyetleri

Devlet otoritesini toplumun menfaatleri doğrultusunda kullanır, bu amaçla devletin üç temel görevi vardır: Yasama, Yürütme ve Yargı görevi.

Yasama görevini (kanun yapma), devlet otoritesini benimsemiş milleti temsil eden kurumlar olarak bilinen ulusal meclisler gerçekleştirmektedir. Yürütme yetkisi, kanunların uygulanması için, aynı şekilde seçilen hükümet veya bakanlar kurulu tarafından kullanılmaktadır. Yargı görevi ise bağımsız mahkemeler tarafından yürütülmektedir.⁸

Devletin faaliyet alanları ise; adalet, dış siyaset, ulusal savunma, ekonomik ve sosyal alanlar gibi birkaç temel faaliyet alanıdır.

Adaletle ilişkin olarak, adli kurumlar devlet içinde önemli bir yer kaplamaktadır. Toplum içindeki çok çeşitli çatışma uyuşmazlıkları çözmek ile görevli olan adli kurumlar kamu kurumları olmak zorundadır. Adalet, ceza hukukuna aykırı olan olayları önleme işlevi görür, bireylerin yaşamını özgürlük, onur ve servetlerini güvence altına alır. Esas görevi, yasaların uygulanmasını sağlamaktır. Bireyleri koruma ve kamu güvenliğini sağlama amacı gütmektedir. Ayrıca adalet devlete siyasal güç ve iktidar açısından destek oluşturmaktadır.

Dış siyaset ise, devletin yabancı devletler ile karmaşık ve değişken ilişkilerini kapsamaktadır. Egemen devletin hükümeti, dış siyaset konusunda kararlar almakta ve bunları diplomasi aracılığı ile uygulamaktadır. Dış siyasete ilişkin kara ve eylemler değişik etkenlerden etkilenmektedir. Örneğin, uluslar arası hukuk kuralları, uluslar arası örgütler ve küresel ekonomik faaliyetler, egemen devletlerin dış siyaset kararlarını etkileyebilmektedir.

Ulusal savunma kavramı da devletlerin dış tehdit ve tehlikelere karşı korunmasını ifade etmektedir. Geçmişten günümüze kadar devletlerin en önemli faaliyetlerinden biri olduğunu ve zorunlu olduğunu göstermektedir. Ulusal savunma geçmişten bugüne devletlerin en önemli faaliyetlerinden biri olmuştur. Ulusal faaliyet her devlet için zorunlu olmanın yanında devlete çok ağır yükler de getirmektedir. Çünkü savunma için silahlanma ve ordu oluşturma gibi çok ağır ekonomik yükler getiren faaliyetlerde bulunulması gerekmektedir.

---

⁸İsmail Doğan, a.g.e., s. 119.

Devletin ekonomik ve sosyal faaliyetleri ise, demokratik devletlerde hükümetlerin iktidarda kalabilmeleri veya oy alabilmeleri için elzemdir çünkü demokratik devletlerde iktidarlar halkın desteğine bağlıdır. Siyasal partilerin bu nedenle seçmenlerinin ekonomik ve sosyal sorunlarına çözüm bulmaları gerekmektedir. Örneğin, gelir dengesizliği giderme, yaşam standartlarını yükseltme, ekonomik hayatın düzenlenmesi gibi faaliyetleri gibi iktidar üstlenmekte veya iktidar olmaya aday olan siyasal partiler bu gibi faaliyetleri vaat olarak göstermektedir.⁹

1.3. Otorite Kaynağına Göre Devlet Şekilleri

Otorite kaynağına göre devlet şekilleri dört şekilde karşımıza çıkmaktadır:

a. Monarşik Devlet; yapısı siyasal otoritenin miras yolu ile kişiden kişiye aktarıldığı devlet düzenidir. Bu devlet yapısında otorite tek bir kişide toplanmaktadır.

b. Teokratik Devlet; Dine dayalı yönetim anlamına gelir, bu devlet şekli de bir bakıma monarşidir. Ancak bu tür monarşide otorite bir kişi veya grupta değildir, otorite Tanrı'dır. Hükümet veya hükümdar ise Tanrı adına dini kuralları uygulayarak otoriteyi elinde tutar.

c. Oligarşik Devlet; yapısında ise otorite belli bir grupta toplanmaktadır. Otorite birkaç kişinin veya birkaç ailenin elindedir. Otoritenin soylu ailelerin elinde olması durumuna ise Aristokrasi denmektedir.

d. Demokratik Devlet; yapısında ise otorite millete dayanmaktadır. Demokrasi halkın egemenliğine dayanan yönetim şeklidir. Bu devlet biçiminde otoritede ve yönetimde millet söz sahibidir. Özgür bir seçim sistemi ile halk kendi iradesiyle istediği bir yönetimi belirler ve temsilcilerini seçer. İnsan onuruna en çok yakışan devlet şeklidir. Demokrasinin gelişmesi ve günümüzdeki halini alması yüzyıllar süren uzun ve zorlu bir süreçte gerçekleşmiştir.¹⁰ Demokrasi geliştikçe, bireyler arasındaki eşitlik felsefesi gelişmiş, millet yönetimi belirleme açısından söz sahibi olmuş, devletin otoritesini siyasal bakımdan sınırlandırmıştır.

⁹Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından, İstanbul, 1977, s. 102-108.

¹⁰İsmail Doğan, a.g.e., s. 120-121.

Demokratik devletin temel özelliklerine değinilecek olursa;

- Demokratik devletlerde, devletin sınırlarını insan hakları çizmektedir. İnsanın sırf insan olduğu için sahip olduğu hak ve özgürlükleri koruma devletin temel görevidir.
- Demokraside insanlar arasında ayırım yapılmaz, herkes eşittir, eşitlik rejimi geçerlidir. Herkesin eşit oy kullanma hakkı bulunmaktadır.
- Demokratik devletlerde, devletin temel görevleri olan yasama, yürütme ve yargı tek elde toplanmamakta, ayrı organlar tarafından uygulanmaktadır.
- Demokrasilerde millet egemenliği esastır ve egemenlik kayıtsız şartsız millettir.¹¹

2. Egemenlik Teorileri

Devlet insanlık tarihi boyunca var olan en eski kurumlardandır. Devletin tanımına bakıldığında, üç temel unsurdan oluştuğu görülmektedir: İnsan topluluğu (millet), ülke ve egemenlik. Sayılan bu unsurdan özellikle egemenlik kavramı önemlidir. Zira sayılan diğer iki unsura sahip olup da devlet olamayan veya diğer devletler tarafından devlet olarak kabul edilmeyen siyasal / toplumsal birimler bulunmaktadır. Devlet, başka bir iktidara bağlı olmayan, bağımsız ve egemen bir iktidarı gerektirmektedir. Diğer bir ifadeyle egemen devlet, iç veya dış başka hiçbir gücün kontrolüne tabii olmayan devlettir. Bu çerçevede egemenlik, devletin iktidar unsuru olarak ortaya çıkmakta ve bu şekilde devleti diğer topluluklardan ayıran en önemli unsur olarak öne çıkmaktadır.¹²

Devletin varlığının asli unsurları arasında sayılan egemenlik, birçok teorisyenin katkılarıyla gelişmiştir. Düşünce olarak egemenliğin tarihi köklerini, Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar geri götürmek mümkün olabilir. Egemenlik kavramı, 17. yüzyılda Avrupa'da modern devletin ortaya çıkmasının bir sonucu olarak doğmuştur. 15. ve 16. yüzyıllarda Feodal düzenin ortadan kalkmasıyla Katolik kilisesinin ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yerini mutlak monarşiler almıştır.

---

¹¹İsmail Doğan, a.g.e.,s.122.

¹²Gürbüz Özdemir, "Batıda ve Türklere Egemenlik Kavramı", Dumlupınar Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Dergisi, Sayı:23, Nisan, 2009, s. 2.

Böylece ilk defa laik yöneticiler en üst iktidara sahip olmayı iddia edebilmiş ve bunu da egemenlik kavramı sayesinde gerçekleştirmişlerdir. Dolayısıyla, egemenlik kavramı, 17. yüzyıl Avrupa'sında düzeni yeniden sağlama girişimlerinin bir sonucudur.

Ortaçağın sonlarına doğru kral, kilise ve feodal beyler (derebeyler) arasındaki iktidar mücadeleleri Avrupa'da yapısal değişikliğe giden sürecin yolunu açmıştır. Bu yapısal değişiklik, güçlü merkezi devletlerin bulunmadığı feodaliteden, güçlü merkezi krallıklara geçilmesine, yani ulus devletin doğuşun ayol açmıştır. Fransızkralları feodal güçlere karşı mutlak üstünlüklerini kabul ettirene ve kiliseye karşı bağımsızlıklarını sağlayana kadar geçen uzun mücadele döneminde egemenlik kavramı krallar tarafından kendi iktidarlarına rakip olabilecek bir iktidar veya ülke dışında ise kendilerinden daha üstün bir güç tanımadıklarını ifade eden hukuki bir formül olarak kullanılmıştır.

Egemenlik kavramı ilk kez Fransız hukukçu Jean Bodin'in "Devletin Altı Kitabı" (Les Six livres de la Republique) isimli eseriyle literatüre girmiştir. Jean Bodin egemenlik kavramını ilk kez tanımlamış ve onu bir teori haline getirmiştir. Adı geçen eserinde Jean Bodin egemenlik kavramını "ülke üzerinde yaşayan bütün insanlar üzerinde yasalarla kısıtlanmayan en üstün iktidar" olarak tanımlamıştır. Bodin egemenlik kavramının nitelik ve sınırlarını şu şekilde ortaya koymuştur:

a) Öncelikle egemenlik mutlaktır. Yani en yüksek yönetme gücü olan egemenlik başka bir güç tarafından sınırlandırılmaz; toplumdaki diğer iktidar unsurları ise egemenin izin verdiği ölçüde var olabilirler.

b) Egemenlik süreklidir. Diğer bir deyişle egemen ile yönetici sert bir çizgi ile ayrılmalıdır. Egemenlik, süre ile kısıtlı olan veya istenildiği zaman geri alınabilen bir iktidar değildir.

c) Egemenlik bölünmez, devredilmezdir. Egemenlik, sürekli ve mutlaktır, yani "bir"dir. Egemenlik parçalanamaz ve bir bütün olarak bir prenste, bir azınlıkta veya toplumun bütününde olabilir.¹³

Egemenlik kavramı Hobbes ile yetkinliğe ulaşmıştır. Thomas Hobbes egemenliği "en üstün iktidar" olarak tanımlamıştır. Hobbes'a göre egemenlik "mutlak", "sınırsız", "bölünemez", "devredilemez" ve "tektir". Egemen güç, egemenlik yetkilerini icra ederken ne içeride ne de dışarıda kendinden üstün herhangi bir güce tabii değildir.

---

¹³Bülent Şener, "Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları", Tarih Okulu Dergisi, Yıl:7, Sayı:18, Haziran, 2014, s. 60.

Egemenlik, bir kişide, zümrede veya halkın çoğunluğunda toplanabilir. Burada esas olan egemenliğin bölünmemesidir. Bir devlette tek bir egemen güç olmalıdır. Eğer bir devlette egemenlik kilise veya feodal beyler gibi başka güçler arasında bölünmüş ise bu devletin bir kaos ortamına sürüklenmesi kaçınılmazdır.¹⁴

Egemenlik kavramı çeşitli anlamlarda da kullanılabilir. Örneğin, egemenlik ile ülke eş anlamlı kullanılabilir. Ayrıca, ülke üzerinde devletin kendi vatandaşları karşısında güce sahip olması, yani onları yönetebilme iktidarının olması olarak görülebilir. Egemenlik kavramı ile genel olarak “kesin ve sınırsız” bir güç anlaşılmaktadır. Egemenlik uluslararası seviyede ele alındığında, bir devletin diğer devletlerle serbestçe ilişki kurabilmesi şeklinde anlaşılır. Egemenlik, genel olarak bir yönetici ya da organın belirli bir ülke sınırları içinde üstün otoriteye sahip olma ve yönetme hakkı veya yeteneği olarak tanımlanabilir.

Egemenlik, yönetme yetkisine sahip olan egemenlerin yapı ve şekline göre rejimler ve yönetim şekilleri bakımından bazı farklılıklar gösterebilir. Egemenlik yetkilerinin tek bir kişide toplanması halinde bu yönetim şekline monarşi, egemenliğin bir grup veya zümrenin yetki alanında olduğu yönetim modeline aristokrasi, son olarak egemenliğin tüm halka ait olduğu yönetim şekline ise demokrasi denmektedir. Demokrasilerde egemenliğin nasıl uygulanacağını ve emir itaat ilişkisini belirleyen bir hukuk düzeninin yani bir hukuk devletinin olması gerekmektedir.

Egemenliğin kullanımına bağlı olarak, yönetim biçimleri de farklılık arz etmektedir. Bu yönetim biçimleri; monarşi, teokrazi, oligarşi ve demokrasi’dir. Monarşi en eski yönetim biçimidir. Monarşilerde, egemenliğin kaynağı bizzat iktidarın kendisidir. Bütün hak ve yetkiler iktidarda toplanmıştır. Teokrasilerde ise egemenliğin kaynağı Tanrı’dır ve iktidar Tanrı’nın iradesine dayanmaktadır. Teokrasilerde kimi zaman iktidarın bizzat Tanrı’nın gücü olduğuna inanılır. Oligarşilerde ise egemenlik bir grupta veya zümrede toplanmıştır. Son olarak demokrasilerde, egemenliğin kaynağı halktır. Demokratik yönetimler, egemenliğin kullanımına göre doğrudan, yarı doğrudan veya temsili demokrasiler olabilmektedir.¹⁵

Egemenlik konusunda farklı disiplinlerde farklı görüşler bulunsa da egemenlik genel olarak “devletin belli bir sınırlar içinde, bir insan topluluğu üzerinde iktidar

---

¹⁴Nazan Arslanel, Ertuğrul Eryücel, “*Küreselleşme Sürecinde Egemenlik Kavramının Dönüşümü*”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2013, Sayı; 17, s. 26.

¹⁵Gürbüz Özdemir, a.g.e., s. 5.

kudretini serbestçe kullanmasıdır”. Bu tanımdan yola çıkılacak olursa bir ülke üzerinde, bir insan topluluğuna hükmeden emretme yetkisine sahip ve kendinden daha üstün bir gücü kabul etmeyen, iç ve dış baskılara tabii olmadan yönetme yetkisidir. Sonuç itibariyle, egemenlik kendisini iki şekilde göstermektedir: İç ve dış egemenlik. İç egemenlik, ülke içerisinde rakip bir gücün olmadığı egemenlik türünü anlatmaktadır. Dış egemenlik ise, devletin bağımsız olduğu ve diğer devletlerle hukuken eşit olduğu durumu ifade etmektedir. Tarihte ve günümüzde devletler dış egemenliği devlet olmanın en temel niteliği olarak görmektedirler.¹⁶

2.1. Egemenlik Çeşitleri

2.1.1. İç Egemenlik

İç egemenlik, “devletin sınırlı bir coğrafi alanda yaşayan halk üzerinde mutlak hükmetme yetkisini” ifade etmektedir. İç egemenlik kavramı devletin iktidarının kendi üzerinde başka bir güce bağlı olmadan ve başka hiçbir güç tarafından sınırlandırılmayan bir devlet gücünü ifade etmektedir. İç egemenlikte devlet egemen birimdir ve devlet kendi iç siyasetini kendi koyduğu kurallarla yönetmektedir ve vatandaşlarının bu kurallara riayet etmelerini beklemektedir. Diğer bir ifadeyle, devletin “iktidarı mutlak, sınırsız, bölünmez ve en üstündür”. Ayrıca devlet iktidarı devredilemezdir.¹⁷

Genel itibarıyla iç egemenlik, bir devletin veya egemenin kendi ülkesindeki egemenliğidir. İç egemenlik, Devletin ülke sınırları içerisindeki, yani kara sahası, karasuları ve hava sahası dahil olmak üzere, diğer sosyal ve siyasal gruplara karşı olan üstünlüğünü ifade etmektedir. İç egemenliği örnekler üzerinden ifade etmek gerekirse; para basmak, kanun yapmak, savaş ve barış ilan etmek, vergi toplamak, yargılama gibi yetkileri kullanmak bir devletin iç egemenliği olduğunu göstermektedir.

---

¹⁶Gürbüz Özdemir, a.g.e., s. 2.

¹⁷Nazan Arslanel, Ertuğrul Eryücel, a.g.e., s. 26.

2.1.2. Dış Egemenlik

Dış egemenlik, bir devletin uluslararası sistemde diğer devletlerle eşit olmasını, eşit olarak tanınmasını ifade etmektedir. Dış egemenliğe sahip olan bir devlet başka bir devlete tabi değildir. Dış egemenlik kavramı devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmamalarını da ifade etmektedir. Diğer bir deyişle dış egemenlik “bağımsızlık” anlamına gelmektedir. Devletlere ilişkin bağımsızlık ilkesi, devletlerin “egemen eşitliği” ve “iç işlerine karışmama” gibi ilkeleri de beraberinde getirmektedir.¹⁸

Dış egemenlik açısından iki unsur ön plana çıkmaktadır. Birincisi, devletler uluslararası toplumda ilkesel olarak hukuki eşitliğe sahiptir. Fakir ya da zengin, zayıf ya da güçlü her devlet uluslararası hukukta eşittir. İkincisi, devletin tam egemenliğini elde edebilmesi için uluslararası sistemin diğer üyelerinin “yeterli” bir kısmı tarafından, özellikle de siyasi açıdan güçlü üyeleri tarafından eşit egemen devlet olarak tanınması gerekmektedir. Dış egemenliği genel anlamda ifade etmek gerekirse; bir devletin uluslararası sistemde diğer devletlerle eşit olmasını, eşit haklara sahip olmasını ifade etmektedir.

2.1.3. Ulusal Egemenlik

Ulusal egemenliğe ilişkin ilk düşünceler “Fransız Devrimi” ile birlikte ortaya atılmıştır. “Fransız Devrimi” ile egemenlik kraldan ulusa geçmiştir ve modern ulus devletin ilk örneği ortaya çıkmıştır. Bu yeni egemenlik anlayışı ile birlikte egemenlik uluslara bahşedilmiştir ve “ulus devlet” kavramı ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle Fransız Devrimi ortaya çıktıktan sonra egemenlik kavramı “ulusal” bir anlama sahip olmuştur. Sonuç olarak da devlet otoritesinin meşruluğu ulusun rızasına dayandırılmıştır.¹⁹

---

¹⁸Nazan Arslanel, Ertuğrul Eryücel, a.g.e., s. 27.

¹⁹Nazan Arslanel, Ertuğrul Eryücel, a.g.e., s. 28.

2.2. Jean Bodin'e Göre Egemenlik Anlayışı

Devletin kurucu öğelerinden biri olan egemenlik mefhumunu modern anlamıyla ilk defa Jean Bodin kullanmış ve egemenlik kavramına hukuki bir nitelik kazandırmıştır. Egemenlik kavramından ilk bahseden Bodin, sınıf mücadelesinin en yoğun şekilde görüldüğü Fransa'daki İhtilali'nin fikir babalarından biridir ve feodal düzenden mutlak merkezi monarşilere geçişi simgeleyen düşünürdür. Bodin'e göre egemenlik “vatandaşlar üzerindeki mutlak, sürekli ve en yüksek gücü” ifade etmektedir.²⁰ Bodin'in tanımında egemenlik, mutlaktır, süreklidir en üstündür ve devredilemezdir. Egemen devlet ise gerek ülke içinde gerekse ülke dışında son sözü söyleme hakkına sahip en yüksek merciidir.

Egemenlik, dış egemenlik ve iç egemenlik olmak üzere iki yönü olan bir kavramdır. Bodin, egemenlik kavramının sadece iç anlamı üzerinde durmuştur ve ona göre egemenlik ülke içindeki yetki kullanımında devletin tek kurum olduğunu ifade etmektedir. “Egemenlik ülke içinde halk üzerinde kanunla sınırlanmayan en üstün iktidardır”. Bodin'in bu anlayışına göre her ülkede bir egemenlik vardır ve bu egemenlik tektir, bölünemez ve devredilemez niteliktedir. Bodin'e göre bu “mutlak ve sürekli” egemenlik bir merkez tarafından yönetilir. Bu merkez bir kral olabileceği gibi bir meclis ya da soylular sınıfı (aristokrasi) da olabilir.²¹

Bodin'in anlayışına göre egemen güç, diğer bir deyişle iç egemenlik, savaşa ve barışa, yargılama yetkisine, para basılmasına ve vergilendirmeye tek başına yetkilidir. Egemenliğin sınırlanması ise ancak tanrısal ve doğal yasalarla mümkündür.²² Bodin hem egemenin sınırsız yetkileri olduğundan bahsetmekte hem de egemenin yetkilerinin ancak tanrısal-doğal yasalarla sınırlanabileceğini ifade etmektedir. Egemenin “doğası gereği” sınır tanımayan yetkileri ancak tanrısal ve doğal yasalarla ve bir de halk tarafından kısıtlanabilmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi Bodin'in egemenlik anlayışına göre egemenlik mutlaktır, süreklidir ve bölünmezdir. Bu kavramların aşağıda tek tek açıklanması uygun olacaktır.

²⁰Mehmet Ali Ağaoğulları – Levent Köker, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İstanbul: İmge Kitabevi, 3. Baskı, Kasım, 2004, s. 14.

²¹K. J. Holsti, “*States and Statehood*”, Perspectives on World Politics, Third Edition, Richard Little and Michael Smith (ed.), London and Newyork: Routledge, 2006, s. 20.

²²Mehmet Ali Ağaoğulları – Levent Köker, a.g.e., s. 36.

a) Mutlak Egemenlik:

Egemenliğin mutlak olması onun başka bir iktidarla paylaşılmaması anlamına gelmektedir. Bodin'e göre egemenlik başka bir güç tarafından sınırlandırılmaz. Egemenliğin mutlak olması, egemenin başka bir onay merciine gerek olmaksızın yasa koyabilme kudretidir. Bodin'e göre, egemenliğin bölündüğü durumda egemenlikten söz edilemez.²³

b) Egemenliğin Bölünmezliği:

Bodin'e göre egemenlik bölünmezdir. Egemenlik gücü bir bütün olarak kalmak şartıyla yani bölünmemiş olarak bir prenste, azınlıkta veya toplumun bütününde toplanmış olabilir. Egemenliğin bölünmesi düzensizlik ve anarşisin kaynağıdır. Bodin'e göre üç çeşit egemen devlet bulunmaktadır. Bunlar;

- Egemenliğin tek bir kişinin elinde toplanması durumunda Monarşik Devlet,
- Egemenliğin bir azınlıkta toplanması durumunda Aristokrasi,
- Egemenliğin halka verildiği durumda ise Demokrasi ortaya çıkmaktadır.²⁴

c) Egemenliğin Sürekliliği:

Bodin'in modern ulus devlet kuramına yaptığı en büyük katkı egemenliğin sürekliliği kavramıdır. Süreklilik ilkesine göre, devlet sürekli dir yani zamanla sınırlı bir varlık değildir. Örnek verilecek olursa ölümlü olan krallardır ancak devletin kamusal kişiliği ebedir."Kral öldü, yaşasın yeni kral" anlayışı Bodin'in söyleminin temel taşı nı oluşturmaktadır.²⁵

---

²³Abdurrahman Saygılı, "Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kraşın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı:63, 2014, s. 190.

²⁴Abdurrahman Saygılı, a.g.e., s.191.

²⁵Abdurrahman Saygılı, a.g.e., s.190.

2.3. Thomas Hobbes'e Göre Egemenlik Anlayışı

Thomas Hobbes'a göre egemenlik anlayışı, sosyal sözleşmeye dayalıdır. Hobbes, doğa durumuna son verecek ortak bir iktidar kurabilmek için her insanın birbiriyle yapacağı bir sözleşmeden bahsetmektedir. Bu sosyal sözleşme ile toplumdaki her bir kişinin diğerine “yönetme hakkımı bu kişiye ya da meclise kendim veriyorum ve onu yetkilendiriyorum” şeklinde irade belirterek yaptığı düşünülmektedir. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere sözleşme yapılarak toplum üyelerinin bir araya gelmesi şeklinde oluşan bir “devlet”tir (*commonwealth*). Devlet kudretini elinde tutan kişiye veya meclise egemen denmektedir. Bu sayede egemen güç tüm yetkilerini toplumun üyelerinin rızalarıyla elde etmektedir.²⁶

Egemenlik anlayışı, varlığını doğrudan bu sözleşmeye borçludur. Egemenliğin kaynağı tanrı değil toplumdur. Hobbes'a göre, egemenin yetkileri devredilemez ve bölünemezdir. Leviathan diğer bir ifadeyle devlet, mutlak egemen güçtür ve toplumda kanun koyan ve kanunları değiştiren tek güçtür.²⁷ Leviathan olarak ifade edilen devlet, kendi koyduğu kanunlarla kendini bağlamaz ve bu egemen gücün iradesi hukukun tek kaynağıdır.

Hobbes, insanların bir egemene kendilerini yönetmesi için iradelerini kendi rızalarıyla vermelerinin nedenini doğa durumu ile açıklamaktadır. Doğa durumu, mutlak özgürlüklerin olduğu ortamda anarşi ve savaş durumu anlamına gelmektedir. Doğa durumunda her insan eşit olduğu için her şeyi eşit şekilde yapma hakkına sahiptir ve her insanın diğerlerini yönetme hakkı vardır. İnsanlar bir araya gelerek kendi rızalarıyla iradelerini bir egemene devretmekle güçlerini birleştirmiş olmaktadır. Bu şartlarda egemen bir güç olmadan bir ulustan (*Commenwealth*) bahsedilemez.²⁸

Hobbes, egemenliği anarşi ve karmaşadan kurtulmanın bir aracı olarak görmektedir. Dolayısıyla düzenin ve barışın temelini de egemenlik oluşturmaktadır. Egemen kimse bir kişi olabileceği gibi birden fazla kişinin oluşturduğu bir meclis de olabilir. Hobbes'a göre üç farklı yönetim şekli olabilmektedir. Bunlar, monarşi,

²⁶Thomas Hobbes, *Leviathan*, çev: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, Baskı; 6, İstanbul, 2007, s. 139-147.

²⁷Thomas Hobbes, a.g.e., s. 96-102.

²⁸Thomas Hobbes, a.g.e., s. 139-147.

aristokrasi ve demokrasi'dir. Eğer temsilci bir kişiden oluşuyorsa monarşi, birden fazla kişiden oluşuyorsa demokrasi, belli bir kesimden gelen insanlar meclisi ise aristokrasidir. Hobbes'a göre egemenlik mutlak, sınırsız ve sürekli olmalıdır ve herhangi bir kurumla paylaşılmamalıdır.

2.4. Jean Jacques Rousseau'ya Göre Egemenlik Anlayışı

Jean Jacques Rousseau'nun egemenlik anlayışına göre egemenlik genel iradenin kullanılması durumudur. Rousseau'ya göre genel irade, moral bir varlıktır ve her zaman iyiliğe yönelen, devletin üyeleri için haklıyı ve haksızı belirleyen ve yasaların kaynağı olan bir kavramı ifade etmektedir.²⁹ Rousseau'ya göre egemenlik genel iradeye dayanmaktadır, diğer bir ifadeyle egemenlik yetkisi ulusa aittir. Ulusların, toplumu oluşturan bireylerin toplamından ayrı kendine özgü bir kişiliğı bulunmaktadır. Ulusa ait olan kişilik dünü, bugünü ve gelecekteki topluma ait bireyleri de kapsamaktadır. Geçmişte toplumu oluşturan bu bireyler bir araya gelerek uzlaşma sağlamışlar ve bir toplum sözleşmesi oluşturmuşlardır. Uzlaşma sonucu oluşan bu toplum sözleşmesi, toplumun geleceğı ve iyiliğı için yapılmıştır. Bu sözleşme güvencesini devlet gücünden ve devletin sahip olduğı egemenlikten almaktadır. Toplum sözleşmesi ile toplumun üyeleri kendi doğal haklarından vazgeçmemekte, güvenli bir toplumsal yaşam için uzlaşmaktadırlar. Rousseau bu durumu şöyle ifade etmektedir: "toplumun her bir üyesi varlığını ve gücünü genel istemin buyruğına verirse her üye bütünün bölünmez bir parçası olarak kabul edilir". Rousseau'ya göre toplumun bu uzlaşması devleti; devlet de egemenliğıin kaynağını oluşturmaktadır.³⁰

Rousseau'ya göre egemenlik kaynağını, toplum sözleşmesiyle oluşmuş halk uzlaşmasından almaktadır. Rousseau, iktidar kudretini kullanacak meşru bir topluluktan bahsetmektedir. Rousseau'ya göre egemen, genel iradeyi oluşturan yurttaşların bütünü anlamına gelmektedir. Böylece Rousseau egemen ile halkı özdeşleştirmekte ve "halk egemenliğı" kavramına ulaşmaktadır.³¹

²⁹Fatih Özkul, "Ulusal İrade ve Hukuk Devleti", TBB Dergisi, 2011, Sayı: 94, s. 35.

³⁰Fatih Özkul, a.g.e., s. 35.

³¹Emrah Beriş, "Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceğı Üzerine Bir Değerlendirme", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı: 63, s. 60.

Egemenlik çoğunluk tarafından temsil edilir ve azınlık, çoğunluğa tabi bir durumdadır. Halk egemenliği kavramı kökenini demos (halk) ve kratos (iktidar) kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşan demokrasi kavramından almaktadır. Demokrasi kavramı “halkın iktidarı”, “halkın kendi kendini yönetmesi”, “halkın halk için yönetimi”, “halka ait olan egemenliğin, halk tarafından ve halk için kullanılması” anlamlarını taşımaktadır.³²

Sonuç olarak, egemenlik, meşruiyetini halkın genel iradesinden almaktadır. Diğer bir deyişle egemenlik kaynağını genel iradeden almaktadır ve bu egemenlik yasa koyma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Genel irade, çoğunluğun iradesidir ve toplumdaki her bir birey çoğunluğun alacağı kararlara uymakla yükümlüdür. Rousseau’ya göre egemenlik bölünmez bir bütündür, mutlak ve üstün bir iktidarı ifade etmektedir ve devredilemezdir.³³

Rousseau’nun egemenlik anlayışında temel amaç toplumda yaşam hakkının, diğer bireysel ve yurttaşlık haklarının koruma altına alınmasıdır. Rousseau’nun egemenlik anlayışında egemenlik mutlak hükümdardan alınarak topluma aktarılmaya çalışılmaktadır. Rousseau’nun egemenlik anlayışı 1789 Fransız devrimi ve Amerikan devrimlerine ilham kaynağı olmuştur.

2.5. Egemenlik Kavramı’nın Tarihsel Süreç İçindeki Değişimi

Egemenlik kavramı ilk olarak 16. yüzyılda Avrupa’da, feodaliteden ulus devlete geçiş sürecinde ortaya çıkmıştır. Egemenlik kavramı, yukarıda açıklandığı üzere, Jean Bodin, Thomas Hobbes ve J. J. Rousseau’nun egemenliğin “mutlak”, “bölünemez”, “devredilemez” ve “sınırsız” olduğunu savunmaktadır. O dönemde ortaya çıkan ulus devletler egemenliğin temsilcileri olarak kabul edilmiş, kendi ülkelerinde ve uluslar arası ortamda siyasetin, kamu politikalarının, hukukun, tek belirleyicisi olarak kabul edilmişlerdir.

Küreselleşme ile birlikte ve gerek uluslar arası ortamda gerekse ulus devletlerin içyapılarında meydana gelen değişiklikler sonucunda egemenlik kavramı değişime

---

³²Adnan Küçük, *Egemenlik (Hakimiyet)*, Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Tartışmaları ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm, s. 336.

<http://www.uyusmazlik.gov.tr/yayinlar/pdfmakdergi6/12adnankucuk.pdf>(24.04.2017).

³³Adnan Küçük, a.g.e., s.337-344.

uğramıştır. Örneğin hukuk devleti, güçler ayrılığı, uluslar arası hukuk, uluslar arası veya üstü örgütler, insan hakları, çokuluslu şirketler, sivil toplum kuruluşlarının ve federal yapılı devletlerin ortaya çıkması ve gelişmesiyle egemenliğin “mutlak”, “bölünemez”, “devredilemez” “sınırsız” ve “tek olma”, gibi nitelikleri değişmiştir.³⁴

Egemenlik teorisi çerçevesinde bir devletin tam bağımsız olabilmesi için, egemenliğinin bir başka egemen devletin varlığı ile doğrudan veya dolaylı şekilde sınırlanmaması gerekmektedir. Ancak günümüzde küreselleşme olgusu göz önüne alındığında yalnızca sınırdaş devletler veya aynı bölgede yer alan devletler değil, birbirlerine coğrafi açıdan uzak olan devletler dahi uluslar arası alanda yaşanan gelişmelerden etkilenebilmektedirler. Günümüzde devlet dışı aktörlerin de dünya politikalarını etkilemede önemli aktörler oldukları görülmektedir.

Günümüzde devlet egemenliği kavramının içeriği bir hayli değişmiş olmasına rağmen teorik olarak halen önemini korumaktadır. Tarihsel süreç içinde egemenlik kavramı devletlerin hukuki ve fiili sınırlamalara tabi tutulması sonucunda devlete ait olan egemenliğin en üstün ve mutlak olma özellikleri değişmiştir. Tarihsel süreçte günümüze kadar olagelen gelişmeler ışığında, egemenlik kavramının değişiminde uluslar üstü alana geçiş, uluslararası meşruiyet arayışı, uluslararası ölçekte hukuk ve demokrasi arayışı ile küreselleşme gibi faktörler etkili olmuştur. Günümüzde, demokrasi, insan hakları gibi normatif kavramlar egemenliği zayıflatan faktörler arasında sayılabilmektedir. Bu kapsamda bir takım devletler insan hakları ihlalleri yaptıkları gerekçesi ile uluslararası platformda kınanabilmekte, çeşitli yaptırım ve dayatmalarla karşılaşabilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında insan hakları düşüncesi yayılmış ve 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve çeşitli uluslar arası belgelerin kabul edilmiştir. İnsan hakları düşüncesinin gelişmesi devletin yetkilerini zayıflatmakla beraber devlet karşısında bireyin konumunu güçlendirmiştir. İnsan hakları zamanla gelişirken egemenliğin mutlaklığı ortadan kalkmaya başlamıştır. Diğer yandan akdedilen uluslararası antlaşmalar ve uluslar üstü örgütler devlet egemenliğinin bölünmezliğini ve mutlaklığını etkileyen aktörler olmuştur.³⁵

---

³⁴Nazan Arslanel, Ertuğrul Eryücel, a.g.e., s. 24.

³⁵Adnan Küçük, a.g.e., s.333-334.

İnsan haklarının gelişmesi ile birlikte bu kapsamdaki yükümlülüklerin çiğnenmesi durumunda devletlere bir takım yaptırımlar uygulanabilmektedir. Bu yaptırımlar ambargo veya diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi uygulamalar olabilmektedir.³⁶Örneğin; Kosova örneğinde olduğu gibi, insan hakları ihlalleri sistematik bir hal almış ve bunun sonucunda “uluslararası toplum” “insani müdahale” (humanitarian intervention) gerçekleştirmiştir. “İnsani müdahale” şöyle tanımlanabilir: sistematik bir şekilde insan hakları ihlalinde bulunan devletlere karşı bu ihlalleri durdurmak amacıyla başka bir devlet veya devletler grubu bazen de uluslar arası örgütler tarafından askeri kuvvet kullanmak suretiyle müdahaledir.³⁷

Diğer yandan uluslar arası hukuk da devlet egemenliğini sınırlandıran diğer bir faktördür. Ayrıca gelişen uluslar arası ilişkiler sonucunda ülkeler arasında kurulan ittifaklar ve imzalanan antlaşmalar devletlerin egemenliklerini sınırlandırmıştır. Tarihsel süreçte birtakım askeri, siyasal, ekonomik ve diğer bazı gerekçelerle Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), NATO, NAFTA gibi uluslar arası veya uluslar üstü örgütlere üye olan devletler birtakım ortak taahhütler altına girmiş ve egemenliklerini kendi iradeleriyle sınırlandırmışlardır. BM Antlaşması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesi, gibi belgeleri imzalayan devletler bu belgelerde ortaya konan ilkelere riayet etme sorumluluğu altına girmiştir. Sonuç itibarıyla uluslararası veya uluslar üstü örgütlere üyelik ve akdedilen uluslar arası antlaşmalar ile devletler kendi egemenliklerini sınırlandırmış dolayısıyla da egemenliğin “mutlak” ve “bölünemez” olma nitelikleri ortadan kalkmıştır.³⁸

Örneğin NATO gibi uluslararası güvenlik örgütlerine üye olmak devletleri birtakım yükümlülükler altına sokmakta ve dış egemenliği zayıflatmaktadır.

Avrupa Birliği gibi uluslar üstü örgütlerin ortaya çıkması ile egemenlik devri söz konusu olmuştur. Devlet’lerin egemenliklerinin uluslar üstü bir örgüte devri neticesinde ulus devletlerin egemenliğinde önemli değişiklikler olmuştur. Siyasal bir örgütlenme modeli olan Avrupa Birliği’ne üye olan devletler kendi iradeleri ile egemenliklerini kısmi olarak uluslar üstü örgüte devretmişlerdir.³⁹ Üyelerin egemenlik yetkileri itibarıyla AB’nin uluslar üstü bir özellik gösterdiği alanlar genel olarak; temel

---

³⁶Emrah Beriş, a.g.e., s. 67.

³⁷Nazan Arslanel, Ertuğrul Eryücel, a.g.e., s. 30.

³⁸Nazan Arslanel, Ertuğrul Eryücel, a.g.e., s. 31.

³⁹Emrah Beriş, a.g.e., s. 70.

özgürlük alanı (malların, kişilerin, emeğin ve sermayenin serbest dolaşımı), tarım, ticaret, rekabet, enerji, para gibi ortak politikalarıdır. ⁴⁰Bu alanlarda devletler kendi çıkarları doğrultusunda egemenlik feragatinde bulunmuş ve işbirliği yapma gereği duymuşlardır. AB'ye üye olan devletler, kendi egemenlik alanlarındaki konuları aşamalı olarak Birlik'e devretmektedirler.

Egemenlik kavramının değişimi sürecinde sayılan faktörler dışında, etkili olan bir diğer unsur da ise sivil toplum örgütlerinin ortaya çıkması ve devletlerin karar verme aşamasında etkili olmaya başlamalarıdır. Sivil toplum örgütlerinin günümüzde, uluslararası hukuku etkileyen önemli aktörler olduğu söylenebilir. Günümüzde sivil toplum örgütleri giderek uluslararası alanda muhatap kabul edilmektedir. "Uluslararası sivil toplum örgütleri", bütün insanlığı ilgilendiren evrensel konularda faaliyet göstermektedir. Bu evrensel konular; "insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, çevre, eğitim, sağlık, yoksulluk" gibi konulardır. Bu konularda faaliyet gösteren en önemli uluslararası örgütler; "Uluslararası Af Örgütü", "Greenpeace Örgütü", "Kızıllıhaç Teşkilatı" gibi örgütlerdir. BM, AB, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası örgütler kendi alanlarındaki konularda faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin danışmanlığına başvurmakta ve bu sivil toplum örgütlerine ekonomik destek sağlamaktadır.

Sivil toplum örgütleri, güncel sorunlar karşısında kamuoyu oluşturmada ve bir baskı grubu oluşturarak devlet karşısında sivil toplumun sesini duyurma görevini gören aktörlerdir. Sivil toplum örgütleri devletlerin karar alma süreçlerini etkilemekte kamu otoritelerinin bazı politikalarını değiştirme kapasitesine sahip olabilmektedir.⁴¹

Yukarıda sayılan faktörler nedeniyle, egemenlik kavramı tarihsel süreçte ciddi bir şekilde değişime uğramıştır. Ancak bu, devletlerin egemenliğinin yok olduğu anlamına gelmemektedir. Günümüzde devletlerin egemenliği geçerliliğini ve önemini korumaktadır. Geline nokta egemenlik, içte devletler ile yurttaşlar arasındaki ilişkiyi sağlayan, dışta ise devletleri onlardan daha güçlü olan diğer devletlerden koruyan hukuksal bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴²

---

⁴⁰Kamuran Reçber, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*, Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 2004, s.149.

⁴¹Nazan Arslanel, Ertuğrul Eryücel, a.g.e., s. 33-34.

⁴²Emrah Beriş, a.g.e., s. 71.

3. Devlet Olabilme Kriterleri ve Egemenlik Üzerine: Kosova Hakkında İnceleme

Kosova bölgesi tarihsel süreç içerisinde farklı imparatorlukların egemenliğinde kalmıştır. Bağımsızlığını ilan etmeden önce son olarak Yugoslavya Cumhuriyetine bağlı özerk bir bölge olan Kosova, coğrafi konumu itibarıyla da günümüzde önemli bir yere sahiptir. Kosova, bağımsızlığını ilan ettikten sonra her ne kadar devlet olma kriterlerini karşıladıysa da birtakım devletler tarafından birtakım farklı siyasi gerekçelerle tanınmamıştır. Çalışmanın bu kısmında Kosova'nın devlet olma süreci bağlamında devlet olabilme kriterleri ve Kosova'nın bu kriterleri karşılayıp karşılamadığı incelenecektir. Ayrıca, günümüzde birtakım siyasi nedenlerden dolayı Kosova'nın egemenliği tartışıldığı için öncelikle egemenlik teorilerine göz atmak gerektiği düşünülmüştür. Bu sayede, Kosova'nın egemenliğine vurgu yapılmaya çalışılacaktır. Yukarıda aktarılan bölümlerde de ifade edildiği üzere, Georg Jellinek'e göre devlet; "insan topluluğu, toprak ve egemenlik" öğelerinin birleşmesiyle oluşmaktadır. Bu tanım göz önünde bulundurularak, Kosova'nın devlet olma sürecine ve egemenlik unsurlarına göz atmak gerekmektedir. Devletin temel unsurları millet, ülke ve egemenliktir. Devletin oluşabilmesi için birinci unsur insan topluluğudur. Bu insan topluluğu "millet bilincine", ortak bir geçmişe sahip, ortak bir ülküde ve gelecek inancında birleşmiş olmalıdırlar. İkinci unsur olarak, devlet kurmak isteyen halkların bir toprak parçasına ihtiyaçları vardır, diğer bir deyişle bir ülkeye sahip olmaları gerekmektedir. Devlet olabilmek için Kosova bu iki unsura da sahiptir.

Kosova'nın tarihsel sürecine bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğunun bünyesine katıldıktan sonra, Kosova'nın bir vilayet olduğu görülmektedir. Bu sayede bölgede yaşayanlara Kosovalı denmiştir. Tarih boyunca devletler, bir başka devletten kopma yoluyla oluşa gelmişlerdir. Kosova bölgesinde yaşayan halk, etnik bakımdan farklı etnisitelere sahip olsa da (*multi-etnik*), Osmanlı İmparatorluğunun geri çekilmesiyle birlikte bölgede halkının büyük çoğunluğu Arnavutlar oluşturmuştur. Bölgede Arnavutlar arasında ırk birliği, dil birliği ve din birliğinin sağlanmasıyla objektif millet anlayışı oluşturulmuştur. Bu sayede devlet olabilme kriteri olan millet anlayışı bölgede var olmuştur. Tarihsel süreçte milletler kapsamında dil, din ve ırk birliği her zaman tam olarak örtüşmemişse bile değişen dönemlere ve akımlara göre

bazı dönemlerde din birliği ön planda tutulmuş, milliyetçilik akımının baskın olduğu dönemler de ise etnisite ve dil birliği ön planda tutulmuştur. Kosova içinse, diğer öğelere karşın millet unsuru ön planda olmuştur. Diğer bir unsur olan ülke bakımından ise, Kosova'nın resmi vilayet olması itibariyle toprak bütünlüğü oluşmuş, dönemlere göre sınırlar değişikliğe uğrasa bile ülke unsuru mevcudiyetini korumuştur. Devlet olabilmek için millet ve toprak öğeleri yetersiz kalmaktadır. Yalnızca millet öğesi ile toprak öğesinin bir araya gelmesi bir devletin oluşmasını sağlayamamaktadır. Devletin oluşabilmesi için, milletin bu toprak unsuru, diğer bir ifadeyle ülke üzerinde egemen olabilmesi de gerekmektedir. Egemenlik kavramı geçmişten günümüze anlam değişikliğine uğrasa bile, günümüz itibariyle Kosova'da yasama, yürütme ve yargı kurumları bulunmakta ve egemenlik unsuru da sağlanmaktadır.

Kosova Cumhuriyeti Anayasasına göre; "Kosova Cumhuriyeti bağımsız, egemen, demokratik, üniter ve bölünmezdir.⁴³ Kosova Cumhuriyeti, 'kuvvetler ayrılığı' prensibine göre yönetilmektedir. Kosova Cumhurbaşkanı, toplumun bütünlüğünü temsil etmektedir ve hem uluslararası alanda hem de ulusal düzeyde toplumun meşru temsilcisi ve demokratik işleyişin koruyucusudur. Yasama yetkisi, Kosova Meclisine ait olup Kosova Hükümeti ülkenin yürütme erkini elinde bulundurmaktadır.⁴⁴Yasama organı ise Kosova Meclisi'dir."

17 Şubat 2008 yılında ilan edilen bağımsızlığın ardından Kosova hem yeni Anayasasını oluşturmuş hem de Yasama Meclisine sahip olmuştur. Kosova Meclisi halk tarafından seçilen 120 milletvekilinden oluşmaktadır. Toplam milletvekili sayısının yüzde 20'si ise azınlıklar kontenjanından seçilmektedir. Diğer yandan, Yürütme organı olan Bakanlar Kurulu, seçimle belirlenmekte ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmaktadır. Kosova'da yargı mahkemeler eliyle yürütülmekte, mahkemeler anayasanın ve kanunların doğru bir biçimde uygulanmasına yönelik çalışmaktadır. En üst yargı organı ise Yüksek Mahkeme'dir.

Devlet olabilmek kriterleri çerçevesinde olmazsa olmaz şart olan egemenlik unsurunun da Kosova kurumları tarafından her ne kadar NATO, AB ve AGİT gibi uluslararası örgütler tarafından zaman zaman yönlendirilse de karşılandığını görülebilmektedir. Tarihsel süreçte Yugoslavya döneminde dahi Kosova'nın kısmi de

---

⁴³Kosova Anayasası, Madde 1.

⁴⁴Kosova Anayasası, Madde 4.

olsa egemenlik unsurunu karşılayabilme gücü olan Kosova, 1990'lı yıllarda referandum sonucunda bağımsızlığını ilan etmiş ve seçimlere girmiştir. Ancak, o dönem itibariyle Kosova'nın bağımsızlığı meşru görülmemiş ve Kosova bağımsızlık ilan etme sürecinde dış destekten bulamamıştır.

Yugoslavya'nın parçalanma sürecine girmesiyle Kosova'da Müslüman-Sırp iç savaşı başlamış, 1999 yılındaki NATO müdahalesine kadar Sırp güçleri etnik temizlik ve soykırım uygulamıştır. 1999 yılındaki NATO müdahalesinden 2008 yılındaki Kosova'nın bağımsızlık ilanına kadar olan süreçte Kosova'nın kamu kurumları AB ve AGİT önderliğinde yapılandırılmış, böylece Kosova egemen bir devlet olma yolunda şekillenmiştir. 9 Nisan 2008 tarihinde Kosova Cumhuriyeti kendi Anayasa'sını kabul etmiş ve Anayasa 15 Haziran 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Günümüzde Kosova'yı tanıyan 116 ülke bulunmaktadır.⁴⁵ Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi bazı devletler, Sırbistan'a olan siyasi desteklerinden dolayı Kosova'nın Birleşmiş Milletler üyeliğinin kabul edilmesini engellemektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin veya diğer bir deyişle5 daimi üyenin (ABD, İngiltere, Fransa, Çin, Rusya) olumlu yönde oyu olmadığı müddetçe Kosova, BM üyesi olamamaktadır. Her ne kadar siyasi nedenlerden dolayı Kosova'yı tanımayan ülkeler olsa da, Kosova Cumhuriyeti devlet olma kriterlerini yerine getiren egemen, bağımsız, demokratik, üniter ve bölünmez bir cumhuriyet olma vasıflarını taşımaktadır.

---

⁴⁵<http://www.kosovothanksyou.com/> (27.04.2017).

İKİNCİ BÖLÜM

KOSOVA'NIN TARİHSEL SÜRECİ

1. Kosova Hakkında Genel Bilgiler

1.1. Kosova Kelimesinin Anlamı

Balkanlar; kültürel, siyasal ve ekonomik anlamda dünyanın en karmaşık bölgelerinden biridir. “Balkan” kelimesi, Türkçedir ve “sarp ve ormanlık sıradağ” anlamına gelmektedir. Balkanlar; fiziki anlamda sert, kayalık, aşılması zor bölge anlamını da taşımaktadır. Balkanlar ismi bu bölgeye ilk defa Türkler tarafından verilmiştir. Bölgede başlıca beş etnik grup bulunmaktadır: Arnavutlar, Yunanlılar, Bulgarlar, Slavlar ve Türkler.⁴⁶

Balkanlar, 20.yüzyılın başlarında siyasal terminolojiye, “uzlaşmazlık”, “çelişkiler” ve “çıkarların bölünmüşlüğü” ile simgeleşen “Balkanlaşma” tabirinin girmesine neden olmuştur. Balkan devletleri stratejik konumları itibariyle tarihleri boyunca komşu devletlerin kendi topraklarında hak iddia edeceklerine ilişkin bir tehdit algılama potansiyeline sahip olmuşlardır. Tarihsel süreç içinde Balkan yarımadasında ülke sınırları sık sık değişmiş, içerisindeki etnik gruplar çoğu kez bir başka devletin sınırları içinde bulunmuş; bu nedenle de bu ülkelerde tehdit anlayışı körüklenmiştir. Söz konusu tehdit anlayışı, devamlı bir siyasal istikrarsızlığı da teşvik etmiştir. Diğer yandan bu durum, üçüncü devletlerin bölgeye müdahale etmelerine ve bölgede nüfuz alanları yaratmalarına olanak vermiştir.⁴⁷

Kosova kelimesi ise, ilk kez XII. yüzyılda eski Slav, Bulgar ve Çek dillerinde karatavuk anlamını taşıyan “kos”tan gelmektedir. Kelime bu dillerde karatavuk veya kuş tarlası manasına gelmektedir. Kosova (Kosovo) kelimesi ayrıca Balkanlarda bir ovanın adıdır ve bu isim XIX. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı imparatorluğu tarafından başkenti Üsküp olan bir vilayete verilmiştir.⁴⁸

⁴⁶Halil İnalıcık, “*Türkler ve Balkanlar*”, Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları: Balkanlar, İstanbul, 1993, s. 9.

⁴⁷İbrahim S. Canbolat, *Savaş ve Barış Arasında İnsan-Korku ve Umut Arasında İnsan*, Alfa Yayınları, Bursa, 2003, s. 57-58.

⁴⁸Osman Karatay, *Kosova, Kanlı Ova*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998, s. 36.

1.2. Kosova'nın Demografik Yapısı

1-15 Nisan 2011 tarihleri arasında Kosova'da gerçekleştirilen nüfus sayımlarına göre Kosova nüfusunun %90'dan fazlasını Arnavutlar oluşturmaktadır. Nüfusu oluşturan diğer etnisiteler ise Sırp, Türkler, Boşnaklar, Romlar⁴⁹ ve diğerleridir. Kosova'nın başkenti ise Priştine'dir. Kosova'da otuz yıldan sonra ilk defa yapılan nüfus sayımları Kosova İstatistik Kurumu (KİK) ve Avrupa İstatistik Bürosu (Eurostat) desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Avrupa standartlarına göre hazırlanan sayım formlarında 80 kadar soru yöneltilmiş ve bu sorular kapsamında “milli mensubiyet, din, anadil ve konuşulan diller” gibi sorular da yer almıştır. KİK tarafından açıklanan sayım sonuçlarına göre (Leposaviç, ZubinPotok, Zveçan ve ülkenin kuzey bölümündeki Sırpların çoğunlukta yaşadığı yerler hariç olmak üzere), Kosova'nın nüfusu 1.739.872 kişidir.⁵⁰ KİK verilerine göre Kosova'da şehirlere göre nüfus dağılımı aşağıda yer alan tabloda gösterilmektedir:

Şehir	Nüfus
Priştine	198.214
Prizren	178.112
Ferizovik	108.690
İpek	95.723
Yakova	94.158
Gilan	90.015
Poduyeva	87.933
Mitroviça	71.601 (Güney)
Vıçitırın	69.881

⁴⁹Romlar, Kosova Cumhuriyeti'nde dağınık halde yaşayan Roman veya halk dilinde “Çingeneler” olarak tabir edilen halktır ve kendilerini bu isimle tanıtmaktadırlar. Günümüzde Kosova'da genellikle güneydoğu ve güneybatı bölgelerinde dağınık olarak yaşamaktadırlar. <https://www.osce.org/tr/kosovo/77910?download=true> (21.04.2018).

⁵⁰<http://esk.rks-gov.net/rekos2011/?cid=1,40,265>, (21.09.2012).

Oransal olarak ise, nüfusun %92.93'ü Arnavut, %1.47'si Sırp, %1.08'si Türk, %1.58'i Boşnak, %0.51'i Rom, %0.89'u Haşkali, %0.66'sı Mısırlı, %0.59'u Gorali halkına mensupken, %0.05'i de etnik mensubiyetini açıklamak istememiştir. Kosova'da yaşayan Türklerin sayısı ise 18.738 olarak açıklanmıştır.⁵¹

Dini dağılım olarak ise, Kosova nüfusunun %90'dan fazlasını oluşturan Arnavutların %3'ünün mensubu olduğu Katolik inancı hariç tamamının Müslüman olduğu açıklanmıştır. Ülkede yaşayan Sırp ve Karadağlılar dışında Boşnak, Türk ve diğer etnisiteler büyük oranda Müslüman dinine mensuptur. Bu çerçevede Kosova nüfusunun yaklaşık olarak %95'i Müslüman'dır.

1.3. Kosova'nın Coğrafi Konumu

Kosova güneydoğu Avrupa'da, Balkanlar'ın ortasında yer almakta ve Arnavutluk, Sırbistan, Makedonya ve Karadağ'a komşudur. Kosova'nın yüzölçümü 10.877 KM² olup, Balkanlarda stratejik bir konumda bulunmaktadır. Etrafı dağlarla çevrilidir ve denize kıyısı yoktur. Bölgedeki en büyük dağlar; Şar dağlarıdır ve Arnavutluk'un kuzeydoğusundan başlayıp güney Kosova'ya kadar uzanmaktadır.⁵²

Ülkenin yüzölçümü küçük olmasına rağmen, Kosova Avrupa'da madencilik konusunda en zengin ülkelerden biri sayılmaktadır. Kosova'da Kurşun ve Çinko madenleri büyük miktarda bulunmakta ve kömür rezervi açısından Avrupa'nın en zengin bölgelerinden biridir.

Kosova, hem yeraltı hem de yerüstü kaynakları bakımından Balkanlarda zengin bir bölgede bulunmaktadır. Kosova'nın %36'sını havza arazileri, %37'sini dağlık araziler, geri kalan kısmını ise geniş ormanlık araziler oluşturmaktadır. Kosova ayrıca zengin su kaynaklarına sahiptir.

Kosova, jeostratejik bakımdan da çok büyük bir öneme sahiptir. Kosova, coğrafi bakımdan Balkanların ortasında bulunmaktadır. Güneydoğuda Makedonya, Kuzeydoğuda Sırbistan, Kuzeybatıda Karadağ ve Güneybatıda Arnavutluk ile sınır komşusudur.

⁵¹<http://www.kosovahaber.net/?page=2,12,14861> (21.09.2012).

⁵²Noel Malcom, *Kosova Nje Histori e Shkurter*, KOHA Yayınları, Prishtine-Tirane, 2001. s. 1.

1.4. Kosova'nın Arnavutlar ve Sırlar Açısından Önemi

Kosova, günümüzde hem Sırlar hem de Arnavutlar tarafından kendi uluslarına ait olduğu iddia edilen bir ülkedir. Sırp ve Arnavutların ulusal kimlik inşasında Kosova önemli bir yer tutmaktadır. Sırlar ve Arnavutlar tarihi geçmişlerine atıfta bulunurken her zaman Kosova topraklarıyla aidiyet ilişkisi kurmaktadır. Arnavutlar bu iddiayı bölgenin en eski yerlileri ve ataları olan antik devletleri İliryalı'lara dayandırmaktadır ve bölgenin asıl yerlileri ve sahipleri olduklarını ifade etmektedirler. Diğer yandan, Arnavut ulusal kimlik inşa süreci bakımından ilk Ulusal Arnavut örgütü Arnavutluk'ta değil 1878 yılında Kosova'nın Prizren şehrinde kurulmuş olan "Arnavut Birliği"dir.⁵³ Prizren Arnavut Birliği,10 Haziran 1878'de Arnavut nüfusun yoğun olduğu dört vilayetten gelen 80 Arnavut temsilci ile Prizren'de kurulmuştur. Birliğin amacı, Arnavutların ulusal haklarını ve yaşadığı bölgelerin bütünlüğünü korumak ve nihai hedef olarak çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğundan ayrılarak kendi bağımsızlıklarını kurmaktır. ⁵⁴Arnavutlara göre Kosova tarihsel olarak Arnavutlarıdır.1912 yılında Sırların Kosova'yı işgal etmesini; Prizren Birliği'ne ve Arnavut ulusal hareketine darbe vurmaya amaçlı bir işgal olarak görmektedirler. Ayrıca, demografik yapı itibarıyla Kosova nüfusunun %90'ının Arnavut olması nedeniyle Arnavutlar Kosova'nın kendilerine ait olduğunu savunmaktadırlar.

Sırlar ise, Kosova ülkesiyle olan bağlarını daha ziyade bölgede manevi açıdan önemli yapıları olan ilk kiliseleri ve manastırlarına dayandırmaktadır. 1170 yılında Stefan Nemandiyan'ın Sırp Devleti Kosova'yı işgal etmiş, işgal sonrası Kosova toprakları Sırp Devleti'nin merkezi haline gelmiştir. Sırp işgalinden sonra 1219 yılında Kosova'nın İpek bölgesinde Sırp Ortodoks Patrikhanesi kurulmuştur. Günümüzde bu Patrikhanenin, Sırların kendilerini Kosova'nın tarihi mirasçıları olarak ileri sürmesindeki rolü büyüktür.⁵⁵ Orta Çağ'da kurmuş oldukları bu kilise sayesinde Sırlar etnik kimliklerine kavuştuklarına inanmakta, bu nedenle de Kosova'yı Sırp kültürü için kutsal bir toprak olarak görmektedirler. Sırlar açısından Kosova anayurt olarak görülmekte ve günümüzde Arnavutlar tarafından işgal altında olan topraklar olarak

⁵³Mustafa Türkeş, İlhan Uzgel, "Bağılantısızlıktan Yalnızlığa: Yugoslavya'da Milliyetçilik ve Dış Politika", Türkiye'nin Komşuları, Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s. 125.

⁵⁴Osman Karatay, a.g.e., s. 57.

⁵⁵Zeki Bulduk, "Kosova Kurtuluş Savaşı", İnsan Hak ve Hürriyetleri Yazı Dizisi, İstanbul, 1998, s.2.

kabul edilmektedir. Arnavutların demografik yapı tezine karşılık Sırlar, Kosova'nın nüfus yapısının bilinçli ve sistematik bir şekilde Osmanlılar döneminde ve ardından Tito döneminde değiştirildiğini, Arnavutların bu bölgeye yerleştirilerek, Sırların göçe maruz bırakıldığı tezini savunmaktadırlar. Oysa bu tez hatalıdır; çünkü Sırların bir dönem işgal ile bölgeye hakim olması, o ulusun her dönem bu topraklar üzerinde hak iddia edebileceği anlamına gelmemektedir. Nitekim Arnavutlar bu topraklarda Sırlardan önce var olmuşlardır. Ayrıca, tarihi olgulara bakıldığında, bölgeden Sırp göçlerinin genellikle ekonomik nedenlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KOSOVA

2.1. İlk Çağlarda Kosova

Güneydoğu Avrupa'nın geçiş yolları üzerinde, Balkanların merkezinde olup kuzey ve güneye açılan yolların kavşak noktasında bulunan Kosova, geçmişte ve günümüzde stratejik açıdan büyük bir öneme sahiptir. Kosova, hem bölge için hem de komşu coğrafya için geçmişte olduğu gibi gelecekte de krizlere sebep olabilecek bir konumdadır.⁵⁶ Kosova altın ve gümüş ve zengin çinko ve kurşun madenlerine sahip olması, ayrıca geniş tarım alanlarına sahip olması nedeniyle de her zaman önemli bir ülke olmuştur.

Balkanlar bölgesindeki ticareti kontrol etmek için öncelikle coğrafi olarak tam merkezin yani Kosova bölgesinin kontrolünün ele geçirilmesi gerektiği için yüzyıllar boyunca büyük güçler Kosova'yı işgal etmiştir. Tarihsel süreçte pek çok devlet bölgede hakimiyet kurmuştur. Kosova bölgesi ilk çağlarda "Dardania" olarak anılıyordu. İlk Çağlarda burada Arnavutların ataları olarak bilinen İliryalı'lar ve Dardan kabileleri yaşamaktaydı. Kosova M.Ö. 1. yüzyılın sonlarında Roma tarafından işgal edilmiş, 395'te Roma'nın ikiye ayrılmasıyla Bizans kontrolüne geçmiştir.⁵⁷ Kosova günümüze kadar birçok kavim ve devletin saldırısına uğramıştır. Kosova Doğu Roma

⁵⁶Halil Akman, *Paylaşılmayan Balkanlar*, İstanbul, IQ Kültür Sanat, 2006, s. 227.

⁵⁷Muhamet Ternava, *Popullsia e Kosoves Gjate shekujeve XIV-XVI*, Prishtine Yayınları, 1995. s. 20.

İmparatorluğu sınırları içindeyken kuzeyden gelen ve Batı Avrupa'ya giden Hunlar, Vizigotlar ve Alanlar gibi kavimler Kosova üzerinden geçmiştir.

Balkanlar bölgesinin yerli halkları ise, eski ismi İliryalı'lar olan Arnavutlar, Yunanlılar (veya Helenler) gibi halklar olmuştur. Balkanlara ilk göçler, 7. yüzyılda Slavların göçü ile başlamış, sonra da Türklerin (Osmanlı Devletinin) göçleri 14. Yüzyılda başlamıştır.

7. yüz yılda Bizans ve Bulgarların güç kaybetmesiyle birlikte Sırlar güçlenmeye başlamıştır. 1170 yılında ise Stefan Nemandiyan'ın Sırp Devleti Kosova'yı işgal etmiş, işgal sonrası Kosova toprakları Sırp Devleti'nin merkezi haline gelmiştir.

Kosova bölgesinde Sırp hakimiyeti, 1355 yılında Sırp Çarı Stefan Duşan'ın ölümüne kadar devam etmiştir. Çar Stefan Duşan'ın ölümünden sonra ise, Sırp Krallığı parçalanmaya başlamıştır.⁵⁸ Bundan sonra Sırp krallığı prensliklere bölünmüştür. Bu parçalanmışlıktan yararlanmak isteyen Bizanslılar bölgede Ortodoksluğu empoze etmeye çalışırken, Roma imparatorluğu ise Katolik Hıristiyanlığı empoze etmeye çalışmışlardır. Osmanlı ordularının Balkan yarımadasına girmesiyle de bu topraklarda İslam yayılmaya başlamıştır. Ancak, Osmanlılar bölge halkını İslam'ı kabule zorlamamışlardır. Osmanlıların bölgeye girmesiyle Arnavutlar İslam'a geçmeye başlamışlardır.⁵⁹

Osmanlı ordusunun ilerleyişi devam ederken, Kral Lazar Sırp Prenslıklarının ordularını Osmanlıları durdurmak için tekrar bir araya getirmeyi başarmıştır. 1389 yılında gerçekleşen Birinci Kosova savaşında Osmanlılar Sırları yenilgiye uğratmışlardır. Sırlar ise, Savaş'ın tarihi olan 28 Haziran'ı kutsal günleri arasında sayarak bu güne "Vidovdan" ⁶⁰ismini vermişlerdir. Birinci Kosova Muharebesinde Osmanlı Sultanı I.Murat'ın şehit düşmüş olması, Sırlar açısından bir övünç kaynağı olmuş, Sırların görüşüne göre Sırp milliyetçiliği bu tarihten sonra doğmuştur. Sırlar Osmanlı Sultanı I.Murat'ı şehit eden Miloş Obiliq'i savaş kahramanı ilan etmiştir ve

---

⁵⁸Muhamet Ternava. a.g.e., s. 21.

⁵⁹Oral Sander, *Ankanın Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Yayıncılık, Ankara, 1993, s. 40.

⁶⁰Milliyetçi Sırlar tarafından her yıl 28 Haziran günü "Vidovdan Günü" veya "Vidovdan Bayramı" olarak adlandırılmakta ve Sırp milli bayramı olarak kutlanmaktadır. Bu tarih, Sırp milliyetçiliğinin doğuşunu temsil etmekte ve Sırlar, milli kimliklerini bu tarihte kazandıklarına inanmaktadırlar. https://www.crkvenikalendar.com/tradicija/vidovdan_en.php (24.04.2018).

Sırp Ortodoks Kilisesi bu savaşta büyük özveri gösteren ve savaş sırasında ölen Sırp Kralı Lazar'ı aziz ilan etmiştir.⁶¹

Sırlar bu savaşta yenilginin intikamını Balkanlardaki Müslümanlardan almaya çalışmışlardır. Örneğin; Bosna savaşı sırasında Sırp askerlerinin Boşnaklara Türk dediği ve intikam sözlerinin sıkça kullanıldığı görülmüştür.

2.2. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

28 Haziran 1389 tarihinde Osmanlı orduları ile Sırp orduları Kosova'da çarpışmışlar ve bu savaşa 1. Kosova Muharebesi denmiştir. Bu savaşta Osmanlı orduları galip gelmiştir. Bu savaşın diğer pek çok önemli sonucunun yanında Osmanlı Hükümdarı I. Murat bu savaşta şehit düşen ilk Osmanlı Padişahı olmuştur.⁶²Sırp Kralı Lazar da savaş sırasında hayatını kaybetmiş ve Sırlar tarafından Lazar'a "Aziz" ünvanı verilmiştir. Kosova Meydan Muharebesi, Kosova tarihindeki en önemli olaylardan ve dönüm noktalarından biridir. Bu Savaş'tan sonra Kosova 500 yıl sürecek Osmanlı egemenliği altında barış ve huzur ortamı yaşamıştır.

Kosova ve tüm Balkanlar Osmanlı egemenliği altında refah dönemi yaşamıştır. 1478 yılında Osmanlı Sultanı Fatih Sultan Mehmet bir fermanla fethedilen Balkan topraklarında halka en ufak bir zararın dahi verilmeyeceğini ilan etmiştir. Bölgeye mahsus nizamnameler hazırlanmış, bölgede kültür ve inanç özgürlüğü sağlanmıştır. Osmanlı imparatorluğu, kurduğu "millet sistemi" çerçevesinde adil ve hoşgörülü bir sistem kurarak 500 yıl boyunca Kosova ve tüm Balkanlarda hükmetmiştir.

Kosova Meydan Muharebesi'nden sonra bölgede nüfus yapısında yıllar boyunca değişiklikler olmuştur. Osmanlı döneminde İslam dinine geçen Arnavutlar Osmanlı geleneklerine sıkı sıkıya bağlanmışlardır. Osmanlılar döneminde bölgede adil yönetimin ve ekonomik refahın üst seviyede olduğu görülmektedir. Bu dönemde bölgedeki Yönetici kesim de, yerli ileri gelenler arasından atanmıştır. Balkanlar tarihine bakıldığı zaman genellikle karşılaşılan tablo, bölgenin kendi içinde istikrarsızlık içinde olduğu ve ancak dışarıdan bir el ile istikrarın sağlanmasıdır.

⁶¹Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, *Balkanlar El Kitabı*, Cilt II: Çağdaş Balkanlar, Vadi Yayınları, Ankara, 2007, s. 81.

⁶²Oral Sander, *Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918'e*, 15. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, Ekim, 2006, s. 61-63.

Fransız Devrimlerinin etkileri sonucunda ve Osmanlı İmparatorluğunun zayıflamaya başlamasıyla birlikte Balkanlarda da milliyetçilik akımları başlamıştır. Rusya ve Avrupa devletlerinin zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki yayılmacı politikaları sonucunda 19. yüzyılda ilk olarak Sırlar, Yunanlılar ve Bulgarlar ayaklanmış; Arnavutlar ise en geç olarak ve Müslüman oldukları için Osmanlı İmparatorluğu'nun asli unsuru olarak ayaklanmamışlardır.⁶³ Bu kapsamda ilk ayaklananlar Sırlar ve Yunanlılar olmuş, en geç ayaklananlar ise Arnavutlar olmuştur.

Milliyetçilik akımlarının sonucunda Yunanistan 1829, Romanya, Karadağ ve Sırbistan 1878 ve Bulgaristan 1908 yılında bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Arnavutlar ise 1912-1913 yıllarındaki Balkan Savaşları'nın sonuna kadar Osmanlı Devletine tabii olmuşlardır. Arnavutlar, 1878 yılında Balkanlar'daki diğer milliyetçi akımların ve Ayastefanos Antlaşması'nın etkisinde kalarak "Prizren Birliği"ni kurmuşlardır. Kurulan "Prizren Birliği"nin amaçları, Arnavutları bir arada tutmak, tek çatı altında toplamak ve Osmanlı Devleti'nden özerklik talep etmek idi.⁶⁴

1912 yılında patlak veren Birinci Balkan Savaşı ve 1913 yılında imzalanan Londra Barış Anlaşması sonucunda Arnavutluk Devleti kurulmuş, ancak Arnavutluk'un devlet sınırları büyük devletler tarafından çizilmiştir.⁶⁵ Arnavutların çoğu dağınık halde Kosova örneğinde olduğu gibi sınır dışı topraklarda kalmıştır. Londra Barış Anlaşması ile Kosova Sırbistan'a bağlanmış ve bu durum, 1920 yılında Versailles Anlaşması ile kesinlik kazanmıştır. Balkan Savaşları'ndan sonra Sırlar bu bölgede Arnavutları asimile etmeye çalışmış veya göç ettirmeye zorlamıştır, bu nedenle o yıllarda Kosova'da Sırların nüfusu oldukça artmıştır.

1389 yılında Osmanlıların egemenliğine giren Kosova, 1912 yılında Sırbistan'a bağlanması sonucunda asimilasyon politikaları ve yoğun Sırp baskısı ile karşı karşıya kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise bölgede bir "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı" kurulmuş, ancak bu krallık içeride Sırp-Hırvat çatışmasıyla karşı karşıya kalmıştır.

---

⁶³Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, 6. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, Nisan, 2010, s.253-254.

⁶⁴Emir Türkoğlu, "*Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği*", Balkan Diplomasisi, (Derleyen Ömer E.Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun) Asam Yayınları, Ankara, 2001, s.104.

⁶⁵Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 952.

2.3. Sırp - Hırvat - Sloven Krallığı Dönemi

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun güç kaybetmesi sonucunda parçalanmasıyla birlikte, Batılı devletler tekrar güçlü bir Germen toplulukla karşı karşıya gelmemek gayesiyle bir Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulması için Slav kökenli topluluklara ve özellikle Sırlara büyük destek vermiştir. Batılı Devletler, Sırbistan merkezli çok uluslu bir Krallığın kurulmasının en uygun çözüm olabileceği konusunda fikir birliğine varmışlardır. Bu çerçevede 1918 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı resmen kurulmuştur. 1929 yılında başa geçen Kral Aleksandr Karadjordjeviç, Parlamentoyu ve 1921 Anayasası'nı feshederek yönetime el koymuş ve Ekim 1929'da Sırp egemenliğini pekiştiren yeni bir anayasa ile devleti Yugoslavya Krallığına dönüştürmüştür. Yeni kurulan Krallık pek çok etnik unsuru bir arada bulundurmasına karşın, Sırbistan Birinci Dünya Savaşı'ndaki başarısı, sınırlarının ve ordusunun daha büyük olması, ayrıca Kralın Sırp kökenli olması gibi nedenlerle Sırp- Hırvat-Sloven Krallığında Sırlar hakim unsur olmuştur.⁶⁶

Bu dönemde Sırp yönetiminden en çok ve olumsuz etkilenen topluluklar Türkler, Arnavutlar ve Boşnaklar olmuştur. Sırlar özellikle Osmanlı döneminden kalan Arnavut ve Müslüman düşmanlıklarını unutmamışlar, Müslüman Arnavutlar Türkiye ve başka ülkelere göçe zorlanmışlardır. Kosova bölgesinde ise en kalabalık nüfus Müslüman Arnavutlar olmuş, ancak Müslüman Arnavutların sayısı Sırp yönetimin yıldırma politikası, baskılar, ekonomik sıkıntılar ve zorunlu göç nedeniyle azalmış; boşalan yerlere Sırlar yerleştirilmiştir. Bu dönemde göç eden Kosovalı Müslüman sayısı 90 ila 150 bin arasında olmuştur.

İki Savaş arası dönemde, Sırp yönetiminin politikalarından en olumsuz etkilenen bölge Kosova bölgesi olmuştur. Çünkü buradaki Müslümanlar baskı sonucu göçe zorlanmış, bölgeye iskan politikaları ile Sırlar yerleştirilmiş, Arnavutların toprakları ellerinden alınmaya başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Yugoslavya Krallığının Almanlar tarafından işgal edilmesiyle Kosova bölgesi şiddetli süreçler yaşamış, bu süreç gelecekte oluşacak daha derin ve sancılı savaşlar için temel oluşturmuştur.⁶⁷

⁶⁶Tamil Bora, *Milliyetçiliğin Provakasyonu Yugoslavya*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 38-39.

⁶⁷Noel Malcolm, *Kosova Balkanları Anlamak İçin*, Sabah Yayınları, İstanbul, 1998, s. 326-327.

2.4. Yugoslavya Dönemi

İkinci Dünya savaşı sırasında Yugoslavya toprakları Alman işgali altındayken bu işgale karşı çıkan ilk grup Çetnik ismi ile adlandırılan milliyetçiler olmuştur. Almanların Ruslar ile savaşı sırasında Yugoslavya'da Josef Broz Tito'nun kurmuş olduğu Yugoslav Komünist Partisi, Sovyetlerden almış olduğu destekten dolayı Partizan ismi ile Alman işgaline karşı gelmiş, ilerleyen zamanlarda zayıflayan Almanları Yugoslavya topraklarından tasfiye etmeyi başarmıştır. Tito'nun liderliğini yaptığı direniş hareketi, Yugoslavya topraklarından her etnik grubu barındıran ve sosyalist düzene göre örgütlenmiş bir direniş hareketiydi. Tito, Makedonya'dan Hırvatistan'a ve Slovenya'ya kadar bütün Balkanları içine alan bölgede etnik kökenlere göre değil, Komünizme göre örgütlenmiş bir sistem kurmak istediğini belirtmiş ve destek sağlamaya çalışmıştır.⁶⁸

II. Dünya Savaşı sonucunda bölgede Krallık yönetimi sona ermiş ve Tito ve Partizanları yönetimi devralmıştır. Yugoslavya, eski Krallık toprakları üzerinde "Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti"(YSFC) ismiyle kurulmuştur. YSFC; Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya, Makedonya, Karadağ ve Bosna-Hersek olmak üzere altı federe devletten oluşmaktaydı. Sırbistan sınırları içinde bulunan Voyvodina ve Kosova'ya ilk önce "özel", daha sonra ise "özerklik" statüsü verilmiştir. Bu kapsamda Voyvodina'ya "özerk vilayet", Kosova'ya ise "özerk birim" statüsü verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya düzeninin Doğu ve Batı olmak üzere bloklara ayrılmasıyla Tito önderliğinde Yugoslavya, yeni bir devlete dönüşmüş ve Sosyalizmi benimsemiştir. Ancak, YSFC pek çok açıdan diğer Doğu Bloğu ülkelerinden farklıydı. Öncelikle, tüm Balkanlar ve Orta Avrupa'da Alman işgaline karşı en sert direnişi Tito'nun liderliğindeki Partizan hareketi vermişti. Tito öncelikle Sovyetler Birliği ile işbirliği yaparak ondan destek almış; 1948 yılından itibaren ise Sovyet etkisinden çıkarak bağımsız hareket eden bir sosyalist yönetim kurmuşlardır. Yugoslavya, diğer Doğu Bloğu ülkelerinden farklı olarak Alman işgalini Sovyet Kızıl Ordusu'na ihtiyaç duymaksızın kendi çabaları sonucunda geri püskürtmüştür. Bu

---

⁶⁸İhsan Gürkan, *Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Balkanlar, İstanbul, 1993, s. 133.

nedenle de YSFC, savaşın bitiminde bir Sovyet uydusu olmamış ve “Bağılantısızlık Hareketi” denen Hareketin liderliğini yapmıştır.⁶⁹

Kosova bu dönemde Tito'nun etnik değil, sosyalist temeller üzerine inşa ettiği sistemde bir devlet değil, özerklik statüsü elde etmiş bölge olmuştur. Kosova'ya kurucu devlet statüsü verilmemesi ise Arnavutları hayal kırıklığına uğratmıştır. 300.000 nüfuslu Karadağ'a dahi kurucu devlet statüsü verilerek, 1 milyonluk Kosova'ya verilmemesinin nedeni ise Arnavutların ilerleyen yıllarda Arnavutluk'la birleşme olasılığıdır. 1963 yılında yeni Yugoslavya Anayasası yapıldığında ise, Kosova için daha önce verilen “*özerk birim*” tabiri “*özerk bölge*”ye çevrilmiştir. Her bir cumhuriyetin onar kişi ile temsil edildikleri Federal Meclis'te özerklerin de beşer milletvekili olmuştur. Diğer bir deyişle, Kosova ve Voyvodina Sırbistan'a bağlı olmakla birlikte aynı zamanda Federal birer birim olmuşlardır.

1968 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile Kosova ile Voyvodina'ya Cumhuriyetlerinkine benzer birtakım yetkiler verilmiş ve aynı zamanda Kosova'nın Arnavut bayrağı çekmesine de izin verilmiştir. Tüm bu değişiklikler 1974 Anayasasına da yansımıştır.⁷⁰ 1966 ve 1968 yıllarında Kosova halkı, federal yapı içinde cumhuriyet olmak istemelerine rağmen bu hak verilmemiştir; ancak Sırpların Kosova'nın siyasi ve idari yapıları üzerindeki hakimiyeti kısıtlanmıştır.

1974 yılında Yugoslavya Anayasası'nda yapılan kapsamlı değişikliklerle Yugoslavya'yı oluşturan altı Kurucu Cumhuriyete (Hırvatistan, Sırbistan, Makedonya, Bosna-Hersek, Slovenya ve Karadağ)ek olarak, Voyvodina'ya ve Kosova'ya tam otonomi verilmiştir. Sırbistan'a bağlı olarak kurulan bu iki özerk bölgeden Voyvodina'nın kuzeyinde Macarlar yaşamakta, ancak çoğunluğu oluşturamamakta idi. Diğer otonom bölge olan Kosova'da ise Arnavutlar toplam nüfusunun % 90'ına ulaşmıştı.

1974 Anayasası ile YSFC, altı federe cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşan bir federasyon olarak yeniden yapılandırılırken, Tito'nun hedefi çok çeşitli etniseteleri

---

⁶⁹İlhan Uzgel, “*Yugoslavya'nın Kuruluşu*”TDP, Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar 1998-2001, Cilt 2, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 482.

⁷⁰Osman Karatay, a.g.e., s. 92.

bir araya getiren Yugoslavya'da kendini göstermeye başlayan etnisite kökenli siyasi krizleri önlemektir.⁷¹

Kosova ve Voyvodina'ya "Cumhuriyet" statüsü verilmemesinin nedeni ise, Arnavut ve Macarların Yugoslavya kapsamında bir anayurtlarının bulunmamasıydı. Anayasa'ya göre Federasyonun kurucu milletlerine tanınan "kendi kaderini tayin hakkı" (self-determinasyon hakkı) Federe Cumhuriyetlerin Federasyondan ayrılma hakkını da kapsıyordu. Yugoslavya içinde kurucu "millet" statüsü elde edemeyen Arnavutlar ve diğer "milliyet"lerin ise, Anayasal hak çerçevesinde "kendi kaderini tayin hakkı" bulunmuyordu. 1974 Anayasası, çokuluslu Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü korumak için en iyi düzenleme olarak düşünülmüştü.⁷²

Yugoslavya, 1945 yılından 1980 yılına kadar otuz beş yıl Tito tarafından yönetilmiştir. Tito, kurmuş olduğu kendine özgü "yumuşak sosyalizm" düzeni ile ve Doğu ile Batı arasında güttüğü denge politikaları ile ülkesini ekonomik refaha kavuşturmuştur. Tito ayrıca YSFC'ye bağlı milletlerde aidiyet duygusunu geliştirmeyi başarmış ve alt kimlikleri değil, üst kimlik olan "Yugoslav kimliğinin" gelişmesini sağlamıştır.

Tito'nun ölümü ile hassas dengeler üzerine kurulmuş olan Federasyon, uluslararası düzenin (iki kutuplu dünya düzeninin) de çözülmesi ve dış bağlantılı milliyetçi akımların gelişmesiyle dağılma sürecine girmiştir. Yugoslavya her ne kadar ekonomik refaha kavuşmuş güçlü bir devlet olsa da, çok uluslu ve çok dinli hassas bir yapıya sahipti ve bu nedenle de kırılıyordu. Çok uluslu bu yapıyı bir arada tutan şey yalnızca ideolojidi. İdeolojinin zayıflaması ile de eski milliyetçi akımlar yeniden ortaya çıkmıştır.

Tito'nun ölümünden sonra Yugoslavya'yı bir arada tutmak için "Kolektif Başkanlık Konseyi" kurulmuştur. Bu çerçevede Cumhuriyet ve Özerk bölge liderleri 1'er yıl Devlet Başkanlığı görevini yürüteceklerdi. Ancak, bu sistem başarıya ulaşamamıştır.

Mart 1989'da Slobodan Miloseviç liderliğinde Sırbistan Federe Cumhuriyeti Tito'nun 1974'te oluşturduğu Anayasal düzende birtakım değişiklikler yaptığını ve bunları uygulamaya koyacağını tek tarafı olarak ilan etti. Sırbların, Federal Yönetim bu

⁷¹Şule Kut, *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 149.

⁷²Şule Kut, "Kosova Milliyetçiliğinin Kör Düğümü", *ForeignPolicy*, Sayı: 3, İstanbul, 1998, s. 55-64.

yönde bir karar almaksızın tek başına aldığı bu önlemler hukuka aykırıydı. Sırbistan, kendisine bağlı olan Kosova ve Voyvodina'nın özerk statülerini tek taraflı olarak fesh ettiğini açıklamıştır.

Sırbistan'ın bu kararının ardından, Kosova'da grev ve birtakım gösteriler yapıldı. Bu gösteriler Sırp güçleri tarafından orantısız güç kullanılarak bastırıldı. Bu kapsamda 1989 yılının Nisan ayının sonuna kadar yüzlerce Arnavut'un öldürüldüğü düşünülmektedir.⁷³Bu süreçte Miloseviç'in söylemleri, propagandaları ve kışkırtmaları sonucunda Sırp milliyetçiliği alevlenmiş, Sırp'lar Kosova'da asker ve polis baskısı uygulamıştır. Yine, Kosovalı Arnavutlara sağlık ve eğitim alanlarında kısıtlamalar getirilmiştir.

Sırp'ların baskılarına karşılık, Kosovalı Arnavut liderlerinden İbrahim Rugova "pasif direniş" başlatarak Sırbistan ve Yugoslavya'ya karşı gelmiştir. Kosova'daki Arnavutları, Sırp'ların baskı rejimine karşı örgütleyen İbrahim Rugova,1991 yılında Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmiş, 1992 yılında yapılan seçimlerde de devlet başkanlığına seçilmiştir.⁷⁴

Ancak, Kosova'nın bağımsızlığını yalnızca Arnavutluk tanımıştır. Bağımsızlık ilanından sonra, Sırbistan yönetiminin baskıları şiddetlenmiş, binlerce gözaltı gerçekleşmiş ve 80.000'e yakın Arnavut kamu kurumlarından atılmıştır. Yugoslavya'daki dağılma sürecinin hızlanmasıyla, bölgeyi yakından izleyenler savaşın Kosova'da başlayacağını tahmin etmiş, ancak savaş Slovenya'da patlak vermiştir. Slovenya'dan ise hızla önce Hırvatistan'a daha sonra da Bosna'ya sığınmıştır.

25 Haziran 1991'de Slovenya, Yugoslavya'dan ayrıldığını açıklamış ve tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu olayın hemen ardından Zagreb Parlamentosu, 25 Haziran 1991'de Hırvatistan'ın bağımsızlığını açıklamıştır.

Yugoslavya'nın dağılma süreci böylece hızlanmıştır. 8 Eylül 1991'de iç savaş sürerken, Makedonya Meclisi referandum kararı almıştır. "Bağımsızlık Referandumu" % 95,4'lük bir oranla bağımsızlıktan yana sonuçlanmış ve bunun ardından 17 Eylül'de Parlamento Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını dünyaya resmen duyurmuştur. Diğer federe devletlere nazaran, Yugoslavya'dan savaş olmaksızın barışçıl yollarla ayrılan tek Cumhuriyet Makedonya olmuştur.

⁷³Hüseyin Savaş, "Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs, Cilt: 25, No:1, 2001, s. 104.

⁷⁴Aydın Babuna, "Kosova Sorunu Üzerine", Dış Politika, Cilt VIII, Sayı: 1-2, 1997, s. 14.

Slovenya ve Hırvatistan'da bağımsızlık mücadeleleri sürerken, Bosna-Hersek'teki eylemler de siyasi bir hareket halini almıştır. Bosna-Hersek'te 29 Şubat 1992'de yapılan referandum sonucunda %99 oranıyla bağımsızlık yönünde oy kullanılmıştır. 1 Mart 1992'de ise Müslüman-Sırp iç savaşı başlamıştır. Bu kanlı savaş 4 yıl sürmüştür ve uluslararası güçlerin devreye girmesiyle sonuçlanmıştır.⁷⁵

Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek'in bağımsızlık ilanlarının ardından Yugoslavya Federasyonu'nda yalnızca Sırbistan ve Karadağ kalmıştır. Bu iki devlet arasında 27 Nisan 1992'de yeni bir anayasa ile Federasyon kurulmuştur. Karadağ, 2002 yılında yapılan bir referandum sonucunda bağımsızlığını ilan etmiştir. 2008 yılında da son olarak Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ve tanınmaya başlaması sonucunda Yugoslavya ismi tarihe karışmıştır ve "Sırbistan Cumhuriyeti" kurulmuştur.

3. KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİ

3.1. Kosova'da İlk Direnişler

1964 yılında onaylanan Yugoslavya Anayasası ile Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti kapsamında, Kosova'nın "özerk birim"den "özerk bölge" statüsüne geçmesine ve Kosova'ya birtakım hakların (bayrak asma, anadilde eğitim) tanınmasına rağmen Arnavutlar durumdan hoşnutsuzdu. Bu çerçevede, Kosova'da 1966-1968 yılları arasında Sırbistan tabiiyetine karşı protestolar yapılmıştır. Yugoslavya Federasyonu'nda 1974 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri sonucunda özerk bölgelere, cumhuriyetlerin sahip olduğu haklara benzer şekilde daha geniş haklar verilmiştir. 1974 Anayasası ile özerk bölgeler kendi anayasasını hazırlayabilme, kendi parlamentosunu, kendi polis gücünü ve kendi mahkemelerini kurabilme gibi geniş yetkiler elde etmiştir. Bu Anayasa'ya Sırp'lar karşı çıkmıştır. Diğer yandan, Arnavutlar da Kosova'nın "Cumhuriyet" olarak tanınmasını istedikleri için bu değişikliklerden memnun

---

⁷⁵Ezeli Azarkan, "Slovenya Hırvatistan ve Bosna'nın Bağımsızlık Mücadeleleri ve Yugoslavya'nın Dağılışı", Cilt:8, Sayı:12, 2011, s. 55-84.

kalmamışlardır. Ancak, ilerleyen yıllarda bu haklar bile Kosovalıların elinden alınacaktır.⁷⁶

1980’li yıllardan itibaren Yugoslavya ekonomik bunalımlar yaşamaya başlamıştır. Bunun nedenleri olarak Tito’nun ölümüyle ideolojinin inandırıcılığını yitirmesi, Batı’dan yapılan ekonomik yardımların kesilmesi, Cumhuriyet’ler ile Özerk Bölge’ler arasındaki farklılıkların çoğalmasa gösterilebilir. Tito’nun ölümüyle Yugoslavya hem ekonomik hem de politik krizler yaşamaktaydı. Sırbistan Başkanı Miloşeviç, partisinin ve kendisinin otoritesini artırmak için krizlerin odağına milliyetçiliğı koyup Kosova’yı da hedef olarak gösteriyordu. Arnavut milliyetçiliğı tehlikesini hedef göstererek, Kosova topraklarında Sırp baskısını artırıyordu. Kosova’da bu baskılar sonucunda hem ekonomik hem de sosyal düzen bozulmuş, Arnavutlar ve Sırlar arasında milliyetçilik akımları şiddetlenmiş, çeşitli sokak protestoları olmuştur. Kosova’daki Arnavutlar artık açık bir dille “kendi kaderlerini tayin hakkı”ndan söz etmeye başlamışlar; bağımsızlık ilanı ve cumhuriyet olma gibi taleplerini dile getirmeye başlamışlardır.

Aralık 1987’de Miloşeviç, iç darbe sonucunda Yugoslavya Komünist Partisi’nin başına geçmiştir. Miloşeviç’in ilk eylemleri, Kosova ve Voyvodina’nın özerk statülerini kaldırarak, bu iki bölgeyi Sırbistan’a bağlamak olmuştur. Özerk statüdeki Kosova’nın Komünist Cumhurbaşkanı Azem Vlasi tutuklanmıştır. Kosova’da ekonomik ve sosyal politikalar, eğitim alanı, polis ve mahkemeler ile diğer idari yetkiler ve resmi dili belirleme yetkisi Sırbistan’a verilmiştir.⁷⁷ Kosova, 1989’da Belgrad yönetiminin kontrolüne girmiştir. Sırbistan yönetimi Kosova’daki Arnavutlara baskı uygulanmıştır. Arnavutça eğitim hakkı engellenmiştir. Arnavutlar ikinci sınıf vatandaş konumuna düşürülmüştür. Miloşeviç döneminde Kosova’da yaşanan olaylardan biri de, bölgedeki Sırp askerlerinin Kosova’nın en büyük şehri Priştine’deki Radyo ve Televizyon Binasını basarak burada bulunan görevlileri tartaklamaları ve bu kurumun Arnavutça yayın yapmasının yasaklanmasıdır. Yine bu dönemde Arnavutça eğitim yapan okullar kapatılmış ve kamu kurumlarında çalışan Arnavutlar işten çıkarılmıştır.⁷⁸

---

⁷⁶Fatma Taşdemir, Pınar Yürür, “Kosova Sorunu: Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme”, GÜİİBF Dergisi, Cilt:1, Sayı: 3, 1999, s.142.

⁷⁷Fatma Taşdemir - Pınar Yürür, a.g.e., s.143.

⁷⁸Osman Karatay, a.g.e., s. 108.

1989 yılında özerkliğin geri verilmesi için 215 Arnavut aydın protestolar düzenlemiş, bu protestolar tutuklamalar ile sonuçlanmış ve toplumsal gerilim iyice artmıştır. Sırpların bu uygulamaları neticesinde, Kosovalı Arnavutlar bağımsızlık yönündeki taleplerini dile getirmeye başlamışlardır. Kosovalı Arnavutlar bu amaçla yeni bir siyasi parti kurma arayışına girmişlerdir. Bu kapsamda, İbrahim Rugova'nın liderliğinde "Kosova Demokratik Birliği" kuruldu. Söz konusu Parti, kısa süre içinde güçlenerek, Arnavutların büyük bir kısmını temsil eder hale gelmiştir. Kosova'da uygulanan sıkıyönetimin kaldırılması için Arnavutlar çeşitli gösteriler düzenlemiştir. Bu gösterilerde on dört kişinin Sırp güçleri tarafından öldürülmesi sonucunda gerilim had safhaya ulaşmıştır.⁷⁹

Bu gelişmeler üzerine Belgrat yönetimi Kosova Parlamentosu'nu kapatmıştır. Bunun üzerine, 7 Eylül 1990'da Kaçanik kentinde toplanan eski Kosova Parlamentosu'nun 114 Arnavut delegesi, Kosova Cumhuriyeti Anayasası'nı ve diğer yeni yasaları oybirliği ile kabul ettiler. 1991 yılının Eylül ayında ise Kosova'nın bağımsızlığı için referandum düzenlendi. Katılımın %87 oranında olduğu bu referandumda oy kullananların % 100'ü bağımsızlık yolunda oyunu kullanmışlardır. 19 Ekim 1991'de Kosova Cumhuriyeti Parlamentosu, bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti. Kosova'nın bağımsızlık ilanı ilk olarak Arnavutluk tarafından tanınmıştır. 1992 yılının Mayıs ayında yapılan Devlet Başkanlığı seçimlerinde ise, tek aday olan İbrahim Rugova, oyların yüzde %99,7'sini almış ve Başkan seçilmiştir.⁸⁰

İbrahim Rugova ile Kosova bir bakıma Sırbistan'da devlet içinde devlet olmuştur. Kosova kendi devlet kurumlarını yaratmış ve sivil itaatsizlik politikası izlemiştir. Rugova, yürüttüğü sivil itaatsizlik politikaları ile Kosova'nın bağımsızlığında önemli bir rol oynamıştır ve Kosova'nın bağımsızlığının baş mimarlarından biridir.

Ancak daha sonraları sivil itaatsizlik pek işe yaramamaya başlamış ve baskılardan, ekonomik krizlerden ve rejimin uygulamalarından bunalan Kosova halkı uluslararası desteği de arkasında bulamamış ve sorunlarına silaha başvurarak çözüm aramaktan başka seçenekleri kalmamıştı. Bu şekilde uluslararası kamuoyunun ilgisini de çekmiş olacaktı. 1995 yılında Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) kuruldu. UÇK'nın

---

⁷⁹Hüseyin Savaş, a.g.e., s. 105.

⁸⁰Aydın Babuna, a.g.e., s.14-17.

amacı; Kosova'yı Sırbistan'ın boyunduruğundan kurtararak, bağımsız bir devlet yapmaktı. 1998 yılında UÇK'nın gerçekleştirdiği eylemler geniş boyutlara ulaşmış ve Kosova'nın tümüne yayılmıştır.⁸¹

UÇK'nın kurulması için destek veren en önemli unsur ise Kosova'daki Sırp baskılarından kaçan "Arnavut Diasporası" olmuştur. Yurt dışındaki Arnavutlardan özellikle de Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Almanya ve Avustralya'da bulunanlar UÇK'ya mali destek sağlıyorlardı. Verilen bu destek sayesinde Kosova'daki Arnavut kimliklerini ve varlıklarını koruma amacındaydılar. Kosova Kurtuluş Ordusuna (UÇK)katılan Arnavut genç sayısı her geçen gün artıyordu. UÇK'nın eylemleri başlarda başarılı olsa da geçen zaman zarfında Sırp ordusu Kosova topraklarına hakim olmayı başarmıştır. Ancak, UÇK yaptığı eylemler ile dünya kamuoyunun dikkatini Kosova'ya çekmeyi başarmıştır.

Milošević ise UÇK'nın yoğunlaşan terör eylemleri karşısında Kosova'daki Sırp güçlerinin sayısını artırmış ve UÇK'yı "yasadışı terör örgütü" ilan etmiştir. Sırp güçleri UÇK'ya karşı düzenlediği operasyonlarda yalnızca örgütün lider kadrolarını değil, aynı zamanda pek çok masum sivili de katletmiştir. Binlerce Kosovalı Arnavut bu operasyonların sonucunda ya şehit edilmiş ya yaralanmış veya evlerinden yurtlarından sürülerek mülteci konumuna düşmüşlerdir.⁸²

Kosova'da şiddetli çatışmalar başlamış, 1998 yılı içinde Sırp askerleri Kosova'da 311 kasabaya saldırmış, 266 kasabayı ağır silahlarla tahrip etmiş,yaklaşık 500.000 kişi de yerinden edilmiştir. Çatışmalar tehlikeli bir noktaya varınca, uluslararası toplum müdahale kararı vermiştir. Yugoslavya - Bosna krizinde kurulan ve ABD, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın yer aldığı "Temas grubu" Belgrad yönetimi ile görüşmeler yapmış ve Kosova sorununun artık bir "iç sorun" olmaktan çıktığını belirterek, Kosova'ya daha geniş özerklik haklarının tanınması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak, Kosova'daki Raçak kentinde yapılan katliamda 45 Arnavut'un öldürülmesi ve katledilen sivillerin görüntülerinin tüm dünyada ekranlarda izlenmesi uluslararası toplumda bir infiale yol açmıştır.

1998 yılında Sırp güçleri ile Kosova Arnavutları arasındaki çatışmalar ve Sırpların "etnik temizleme" politikaları sonucunda yaklaşık 1500 Kosovalı ölmüş,

---

⁸¹Ana Lalaj, *Kosova Rruga e Gjate Drejt Vetevendosjes*, Teona Yayinevi, Tirana, 2000, s. 219.

⁸²Şule Kut, a.g.e., s.153.

400.000'e yakın kişi de mülteci konumuna düşmüştür. 1999 yılında ise yaklaşık 1,5 milyon kişi mülteci durumuna düşmüş, 225.000 kişi kaybolmuş ve 5.000 kişi de öldürülmüştür.⁸³

Kosova'daki durum vahametini giderek artırırken ABD, askeri müdahale tarafındaydı, Avrupa Birliği ülkeleri ise, Kosova sorununun çözüme bağlanabilmesi için kapsamlı bir diyalog fikrini savunuyorlardı. Uluslararası Temas Grubu, çatışmalara ve şiddete son verebilmek için hem Sırp yetkililerini hem de Kosovalı yetkilileri bir Avrupa ülkesinde yapılacak uluslararası görüşmelere katılmaya davet etmiştir. Bu görüşmelere UÇK temsilcileri (UÇK temsilcilerinden biri de Kosova'nın günümüzdeki Cumhurbaşkanı Hashim Thaçi'dir), Sırbistan yetkilileri ve Fransız ve İngiliz Dışişleri Bakanları katılmıştır.

3.1.1. Rambouillet Konferansı

Kosova krizinin çözümüne yönelik olarak, Sırp ve Arnavut tarafları ile Fransa ve İngiltere Dışişleri Bakanları katılımıyla 5 Şubat 1999'da Fransa'nın Rambouillet kasabasında uluslararası bir konferans düzenlenmiştir. Arnavut heyetinin başkanı, UÇK'nın siyasi yetkilisi Hashim Thaçi olmuştur. Sırbistan heyeti ise Sırbistan Başkanı Milan Milutinoviç başkanlığında katılmıştır. Konferans'ta Kosova'yı UÇK'nın temsil etmesi Sırp'ların sert tepkisine yol açmış ve Sırp tarafı Konferans başlamadan önce uzlaşmaz bir tutum izleme kararı almıştır.

Konferansın temel ilkeleri, Kosova'nın siyasi ve hukuki statüsünün belirlenmesi, ateşkesin sağlanması, NATO'nun askeri müdahalesi ve Kosova'nın 3 yıllık bir plan çerçevesinde kendi kendini yönetmesi ve Kosova'ya geniş özerklik verilmesiydi. Sırp'ların en fazla tepkisini çeken madde ise, NATO'nun Kosova'da askeri birlik oluşturmasına ilişkin oldu. Sırp'lara göre böyle bir durum, Sırbistan'ın egemenliğinin ihlali olacaktı. NATO Birlikleri, sadece Kosova'da değil tüm Sırbistan topraklarında istediği yerde bulunabilme ve serbestçe hareket edebilme yetkisine sahip olacaktı; Sırp'lar ise buna şiddetle karşı çıkıyordu.

⁸³ <http://www.nato.int/kosovo/history.htm>. (17.04.2017).

Rambouillet görüşmelerinde maddeler uzun bir süre tartışılmış, Sırlar uzlaşmaz bir tutum izlemiştir. Diğer yandan, görüşmeler sırasında NATO'nun hava hareketi tehdidi olmuş, Sırbistan ise buna karşılık Rusya ve Çin'in desteğini alarak NATO'nun ne denli ciddi olabileceğini görmek ve beklemek istemiştir.

Barış görüşmeleri süresince Kosova'da çatışmalar artmış ve çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Arnavut yetkilileri ise Barış Anlaşmasını kabul etmiş, ancak Sırp tarafı uzlaşmaz tavırlarına devam etmiştir. Kosova'daki çatışmaların artması üzerine, barış görüşmeleri Paris'te olacak olan ikinci tur görüşmelerine kadar ertelenmiştir.⁸⁴

Yugoslavya'daki yönetim ise Kosova sorununun bir iç mesele olduğunu ileri sürmekte ve Batı'nın bu meseleye karışmasını istememişlerdir. NATO'nun konuşlandıracağı gücü egemenliklerinin ihlali olarak gördükleri için buna şiddetle karşı çıkmışlardır. 23 Nisan 1998'de yapılan bir halk oylamasının sonucu %95 oranında Kosova sorununda yabancıların arabuluculuk yapmasının aleyhinde çıkmıştır.⁸⁵

Barış görüşmelerinde Temas Grubu'nun hazırladığı nihai çözüm önerileri her iki tarafa da sunulmuştur. Bu çözüme göre, Kosova 3 yıl içinde geniş özerklik elde edecek ve kendi kendini yönetecekti; buna ilişkin anlaşmanın garantörlüğünü ise NATO üstlenecekti. Bu nedenle NATO, çatışma halinde olan taraflara sürekli olarak baskı uygulayarak, Temas Grubu'nun ve Güvenlik Konseyi'nin kararlarının uygulanmasında ısrar etmiştir.⁸⁶

Rambouillet Konferansı'ndaki görüşmeler sırasında Sırlar sürekli olarak anlaşma metnine karşı çıkararak görüşmeleri zora sokmuştur. Zira, anlaşma metninde yer alan EK B belgesi NATO'nun Sırbistan topraklarında rahatça hareket etmesine izin vermekteydi, Sırlar EK B'nin kabul edilmesinin, Sırbistan'ın egemenlik haklarından vazgeçmesi anlamını taşıyacağını ileri sürüyordu. Rambouillet Konferansı sonucunda ortaya konan anlaşma metni, Kosovalılar tarafından imzalanmasına rağmen Sırlar tarafından imzalanmayınca geçerliliğini yitirmiştir. Diplomatik yöntemler sorunu çözüme yetersiz kalmış ve Kosova'daki sivil katliamların devam etmesi ve medyada devamlı yer bulması nedeniyle NATO 24 Mart 1999'da Kosova'ya müdahale etmek zorunda kalmıştır.⁸⁷

---

⁸⁴Doğan Tılcı, *Kosova*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1999, s.134-135.

⁸⁵Yusuf Sarıay, "*Geçmişten Günümüze Kosova*", Kök Araştırmaları, Cilt: 1, Ankara, 1999, s. 159-160.

⁸⁶BlerimShala, *Vitet e Kosoves; 1998-1999*, Zeri Yayınları, Priştine, 2003, s. 213-214.

⁸⁷Emir Türkoğlu, a.g.e.,s. 121.

3.2. NATO Müdahalesi

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde daha önce Bosna-Hersek'te yaşanan etnik temizlik uygulamaları, Kosova krizine de bir örnek teşkil ediyordu. Batı toplumu, bir daha göz göre göre bir etnik temizliğe daha göz yummak istemiyordu. NATO Genel Sekreteri Javier Solana, Kosova krizine ilişkin olarak NATO'nun askeri seçeneklerini her fırsatta dile getiriyordu.

Başta ABD ve İngiltere, Belgrad'ın üzerine düşen görevleri yerine getirmemesi ve insan haklarının çiğnenmesi durumunda NATO'nun müdahale olasılığını dile getirmeye başlamıştı. NATO, insan hakları ihlallerini askeri gücün kullanılmasını için yeterli bir yasal gerekçe olarak görmekteydi.⁸⁸

BM Güvenlik Konseyi'nin 1199 No'lu kararını uygulaması için Belgrad'a yapılan baskılara rağmen Belgrad yönetimi kararı uygulamıyordu. NATO ise, Milošević'in Kosova'dan askeri birliklerini çekmemesi ve Kosovalı Arnavutlar ile diyalog başlatılmaması halinde, Yugoslavya'ya hava saldırılarının başlatılacağını bildiriyordu. Rambouillet Konferansı'nda yapılan anlaşmayı, yalnızca Arnavut tarafının tek taraflı olarak imzalaması ve anlaşmanın Sırlar tarafından imzalanmaması, uluslararası toplumun baskısını iyice arttırmış ve askeri müdahaleyi gerekli kılmıştı.

NATO, uluslararası toplumun insan hakları ve evrensel değerleri adına ve Arnavut nüfusa yönelik etnik temizlik uygulamaları riskine karşılık, 24 Mart 1999'da Yugoslavya'ya hava harekatı başlatmıştır. NATO'nun Kosova'ya müdahalesiyle, uluslararası hukuk kurallarına ilişkin uluslararası alanda birtakım tartışmalar gündeme gelmiştir. Her ne kadar NATO müdahalesi, insan hakları ihlallerini sona erdirmeye amaçlı olsa da, müdahale mevcut uluslararası hukuka uygun olmayan yolla gerçekleşmişti. Zira BM Güvenlik Konseyi tarafından alınması gereken güç kullanımı kararı, Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden Rusya ve Çin'in Kosova'ya askeri müdahaleye karşı çıkmasından dolayı alınamamış ve NATO yetkilendirilmemiştir. BM Güvenlik Konseyi'nde müdahaleye yönelik kararın çıkmaması üzerine NATO, tek taraflı olarak aldığı kararla askeri müdahaleyi başlatmıştır.

---

⁸⁸Wolfgang Petrich-Robert Pichler, *Savaşta Uzun Yol*, Koha Yayınları, Priştine, 2002, s. 127.

NATO, hava hareketına başladıktan sonra hareketin sona ermesi için 5 koşul açıkladı:

- Kosova'da şiddet ve baskının sona erdirilmesi.
- Yugoslav asker, polis ve paramiliter güçlerinin bölgeden çekilmesi.
- Kosova'da konuşlanacak uluslararası bir askeri varlığın teşkilinin kabul edilmesi.
- Tüm sığınmacı ve yerlerinden edilmiş kişilerin koşulsuz olarak ve güvenli bir şekilde evlerine geri dönmesi.

- Rambouillet sürecindeki Anlaşma temelinde ve BM Antlaşması ile uluslararası hukuka uygun olarak bir çerçeve anlaşmanın oluşturulması ve Miloşeviç'in uzlaşma konusunda istekli olduğuna ilişkin güvence vermesi.⁸⁹

NATO'nun hareketi, 24 Mart-9 Haziran 1999 arasında 78 gün sürmüştür. Düzenlenen operasyonlarda genel olarak, uçaksavar birliklerin konumları, radar istasyonları, askeri komuta ve irtibat merkezleri ve askeri havaalanları hedef alınmıştır. NATO'nun müdahalesinde en büyük yükü ABD ve İngiltere üstlenmişlerdir. NATO uçakları hiç kayıp vermemiş ve operasyonlar kapsamında 27.000 uçuş gerçekleştirmiş, 23.000 bomba ve füze kullanmıştır. Hava saldırıları sırasında Sırlar tarafından Mart ve Nisan aylarında 800 bin Kosovalı yurtlarından kovularak; başta Makedonya ve Arnavutluk olmak üzere diğer ülkelere mülteci olarak sürülmüşlerdir. Ayrıca, bu süreçte Arnavutlar ve Sırlar yaklaşık 5000'er kişi kayıp vermiştir.⁹⁰Yugoslavya büyük bir hasar almış, halk ekonomik sıkıntılardan ve savaş halinden bezmiştir. NATO'nun amacına ulaşmadan hareketi bitirmeyeceğine kesin gözüyle bakılmaya başlanınca, Sırlar Miloşeviç yönetimine baş kaldırmaya başlamıştır.

3 Haziran 1999'da Miloşeviç, Rusya'nın etkisiyle ve Yugoslavya Parlamentosu'nun onayını alarak uluslararası arabulucular tarafından önerilen anlaşmayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Anlaşma, Uluslararası Temas Grubu temsilcisi Marti Ahtisaari tarafından Miloşeviç'e sunulmuştur. Söz konusu anlaşma Makedonya'nın Kumanova kentinde NATO ile Yugoslavya güçleri arasında

---

⁸⁹Ahmet Çevikbaş, "Müttefik Güç Harekatı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekatının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi", Savunma Bilimleri Dergisi, Kasım, Cilt:10, Sayı: 2, 2011, s. 29-30.

⁹⁰Ahmet Çevikbaş, a.g.e., s. 35.

imzalanmıştır. Anlaşmada Kosova'nın Birleşmiş Milletler (BM) tarafından uluslararası himaye altına alınacağı da belirtilmiştir. Anlaşma maddesine uygun olarak bir karar almak için BM Güvenlik Konseyi düzeyinde toplanmıştır.

Anlaşma metninde Sırp güçlerinin Kosova'dan çekileceği, NATO'nun komutası altında bir BM gücünün Kosova'ya konuşlandırılacağı, Kosova'da geçici bir yönetimin kurulacağı, yerlerinden edilmiş savaş mağdurlarının güvenli bir şekilde yurtlarına geri dönmesi, UÇK'nın silahsızlandırılması ve Kosova'nın kendi kendini yönetmesini sağlayacak siyasi bir sürecin başlatılması hükme bağlanmıştır. Ayrıca, NATO ile Belgrad arasında da askeri-teknik içerikli bir anlaşma akdedilmiş ve anlaşmanın ihlal edilmesi durumunda NATO'nun tam yetkiyle Kosova'ya girebileceği karara bağlanmıştır. Belgrad yönetimi ise, NATO'nun Yugoslavya'nın diğer bölgelerine girme isteğini anlaşma metninin dışında bırakabilmiştir. Sonuç itibariyle Belgrad yönetimi, Kosova'ya BM gözetiminde NATO'nun da katılacağı bir uluslararası gücün konuşlanmasını kabul etmek zorunda kalmıştır. Kosova'nın yönetimi ise, BM eliyle gerçekleştirilecekti. 10 Haziran 1999'da BM Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği 1244 sayılı kararı gereğince, 12 Haziran 1999'da Sırp birliklerinin Kosova'yı terk etmesi ile beraber NATO güçleri Kosova'ya girmeye başlamış ve Kosova'da savaş sona ermiştir.⁹¹

Böylece NATO'nun çok uluslu birlikleri Kosova'ya konuşlandırılmış ve Kosova'nın güvenliği tesis edilebilmiştir. Aynı zamanda Kosova'nın yönetimi, BM Misyonu olan UNMİK eliyle yürütülmeye başlanmıştır. 6 Ekim 2000'de Sırbistan'da gerçekleşen seçimleri kaybeden Miloşeviç ise, bu yenilgiyi kabul etmek istememiş ancak ülkedeki toplu gösterilerin ardından istifa etmiştir. Miloşeviç, 28 Haziran 2001'de savaş suçlusunu olarak Hollanda'nın Lahey şehrindeki "Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesine" teslim edilmiştir. Ancak, mahkeme süreci tamamlanmadan ölmüştür. Bu sırada BM gözetiminde Kosova'da geçici bir hükümet seçilmiş, bu sayede Kosova bağımsızlığa bir adım daha yaklaşmıştır.

---

⁹¹Mehmet Kraja, *Mirupaşim Ne Nje Luft Tjeter*, Rozafa Yayınları, Priştine, 2003, s. 184-191.

3.2.1. Kosova Müdahalesi ve NATO'nun Dönüşümü

NATO, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kutuplaşmayla sonuçlanan yenedünya düzeni çerçevesinde bir savunma paktı olarak 12 ülkenin katılımıyla 1949 yılında kurulmuştur. Batı toplumunu savunmaya yönelik, Sovyet tehdidine karşı koymak ve barış ve güvenliği sağlamak üzere kurulan örgütün üye sayısı günümüzde 28'dir. Soğuk Savaş döneminde NATO'nun hedefleri ve bu hedeflere ulaşmak için izlediği stratejiler, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve konjonktürün değişmesiyle değişime uğramıştır. İlk yıllarda "kitlesele karşılık stratejisini" izleyen İttifak, 1960'ların sonunda "esnek mukabele stratejisine" geçmiştir. "Esnek mukabele stratejisi" yle birlikte İttifak, "ileri savunma stratejisi"ni benimsemiştir. Teknolojik değişimler ve iki kutup arasındaki ilişkilerin dönüşümü ile birlikte İttifak'ın stratejilerinde de dönüşümler meydana gelmiştir.⁹²

1990'lı yılların başında Varşova Paktı'nın dağılması, NATO'da yeni bir dönüşüm sağlamış ve İttifak yeni bir kimlik arayışı içine girmiştir. Varşova Paktı'nın dağılması ve uluslararası sistemdeki iki kutuplu yapının sona ermesiyle, ittifakın temel kurulma gerekçesi ortadan kalkmış ve İttifak, varlığının ve meşruiyetinin dayanaklarını sorgulamak durumunda kalmıştır. Bu sırada Kosova krizi ortaya çıkmış ve NATO, Bosna'da yapılan hataların tekrarlanmaması için devreye girmesi gerektiğini düşünmüştür.

Esasında Kosova'daki kitlesele Sırp katliamlarına karşı NATO tarafından gerçekleştirilen hareket, dünya için pek çok açıdan bir "ilk"i teşkil etmektedir. Savunma amaçlı olarak kurulan NATO tarihinde ilk kez bir ülkeye karşı saldırı gücü kullanmıştır. NATO, Kosova müdahalesini BM Güvenlik Konseyi'nin onayını almadan gerçekleştirmiştir. Yine, Operasyona katılan ülkeler de operasyon için kendi parlamentolarının onayını almamışlardır. Bu çerçevede, operasyon "meşruiyet ve egemenlik" kavramlarının tartışılmasını gündeme getirmiştir. NATO bu operasyonla birlikte, yalnızca savunma amaçlı bir örgüt olmaktan çıkmış, gerektiği durumlarda bir saldırı gücü olarak devreye girebileceğini de ortaya koymuştur.

---

⁹²Erdem Özlük - Duygu Özlük, "NATO'yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 31, 2014, s. 213.

Özetle NATO, örgütün varlığının tartışılmaya başladığı bir dönemde Kosova krizi ile nasıl dönüştürebileceğini göstermiştir. NATO, BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova krizine yönelik aldığı 1160 sayılı, 1199 sayılı ve 1203 sayılı kararlara rağmen Belgrad yönetiminin etnik temizlik ve insan hakları ihlallerine devam etmesi nedeniyle 78 gün sürecek “Kararlı Güç Harekati” nı başlatmıştır.

3.2.2. İnsani Müdahale Yaklaşımları ve Kosova Örneği

Uluslararası İlişkiler disiplini bakımından “insani müdahale”yi gerektiren koşullar konusunda her ne kadar tam bir görüş birliğine varılamamış olsa da, insani müdahale şu şekilde tanımlanabilir: “*Bir devletin, başka bir devletin vatandaşlarını, o devletin zulmünden kurtarmak için ülkesi dışında kuvvet kullandığı durumdur*”.⁹³

İnsani müdahale, “*bir devletin sınırları içinde başka devletler tarafından geniş kapsamlı ve ağır insan hakları ihlallerini önlemek veya durdurmak amacıyla ve müdahale edilen devletin izni alınmaksızın güç kullanılması veya güç kullanılması tehdidinde bulunulmasıdır*”. Her ne kadar insani müdahalenin, uluslararası hukukun temel ilkeleri olan “*egemenliğe saygı*” ve “*devletlerin içişlerine karışmama*” ilkelerine ters düştüğü yönünde tartışmalar olsa da, bu temel ilkelere aykırılık durumu BM Güvenlik Konseyi'nin alacağı bu yöndeki bir kararıyla uluslararası hukuk bakımından meşrulaştırılabilir. Esasında insani müdahale, hukuki bir dayanağa dayandırılrsa dahi bir uluslararası hukuk “kural”ı olarak kabul edilmemekte, daha ziyade her olayın kendi içinde değerlendirildiği bir “*istisna*”yı oluşturmaktadır.

İnsani müdahalenin en temel koşulu, insan hakları ihlalleri kapsamında gerçekleştirilmesidir. İnsani müdahale, normativist kuramların ağırlık verdiği bir kavram olup, insani amaçlı gerçekleştiği sürece kuvvet kullanımı yöntemlerinden farklı olarak görülebilir. Ancak, insani müdahale için bir devletin egemenlik sınırları içinde vatandaşlara karşı geniş çapta insan hakları ihlallerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İnsani müdahale olabilmesi için uluslararası toplum tarafından insan hakları ihlallerin yaşandığına dair kanıtların olması gereklidir. Diğer yandan, “geniş

---

⁹³Sertaç Hami Başeren, “*Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*”, Ankara, 2003, s. 174.

çaplı insan hakları ihlalleri” nin olduğu koşullara ilişkin uluslararası alanda bir görüş birliği yoktur.⁹⁴

Uluslararası toplum nezdinde kabul edilebilir olması için, insan hakları ihlallerinin gerçekleştiğine dair kesin kanıtlar olmalıdır ve bu kanıtlar objektif olmalıdır. Müdahale eden devletin temel hedefi, söz konusu devletin topraklarında yaşanan insan hakları ihlallerine son vermek olmalıdır.

İnsani müdahale, askeri kuvvet kullanılarak sınır ötesi operasyonu içermektedir. Müdahalede bulunan askeri kuvvetler, insan haklarını ihlal eden yerel eylemleri durdurmak, varsa mültecilerin yurtlarına güven içinde geri dönüşlerini sağlamak ve huzur ortamını yeniden sağlamakla yükümlüdürler. İnsani müdahalenin temel şartları şunlardır: Ağır insan hakları ihlallerinin varlığı, insan hakları ihlallerini sona erdirmek için harekete geçilmesi, diğer diplomatik ve diğer tüm seçeneklerin tüketilmesi, müdahalenin temel hedefine uygun olarak sınırlı bir kuvvet kullanılması.

1999 yılındaki NATO’nun Kosova müdahalesi, BM Güvenlik Konseyi’nin onayı olmaksızın gerçekleştirilmiştir. Bu durum, BM Güvenlik Konseyi’nin onayı alınmadan insani müdahalenin gerçekleşmesi konusundaki tartışmaları da gündeme taşımıştır. Kosova müdahalesini, NATO üyeleri ve diğer Batı yanlı devletler desteklerken, Rusya Federasyonu ile Çin buna büyük bir tepki göstermiştir. Müdahaleyi gerçekleştirenler ve destekleyenler, Kosova müdahalesini “insani müdahale” kapsamında haklı görmekte-dirler.

Kosova müdahalesi konusunda BM Güvenlik Konseyi’ne başvurulmamasının nedeniyse, Güvenlik Konseyi’nin daimi üyelerinden Rusya ve Çin’in, kararı veto edecek olmalarıydı. NATO müdahalesinden sonra, BM Güvenlik Konseyi 1244 sayılı kararı alarak, NATO’nun Kosova’daki varlığına meşruiyet kazandırmıştır.⁹⁵

NATO’nun Kosova’ya müdahalesinde, “insancıl koruma sorumluluğu” BM Güvenlik Konseyi’nin tekelinden alınarak bir ilk gerçekleştirilmiştir. Kosova sorununun barışçıl yollarla çözülememesi üzerine Yugoslavya’ya gerçekleştirilen müdahale, uluslararası hukuk açısından çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Kimilerine göre müdahale, uluslararası hukuka aykırı olarak gerçekleştiği için meşruiyeti tartışmalıdır;

---

⁹⁴Richard Magnan, “An Examination of the Legal Authority for the 1999 NATO Air Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia”, Foreign Service Institute, March, 2000, s. 16.

⁹⁵Independent International Commission on Kosovo, “The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned”, New York: Oxford University Press, 2000, s.163.

büyük çoğunluğa göre ise müdahale,“insani müdahale yaklaşımları” çerçevesinde uluslararası hukuka aykırı değildir.

3.3. BM'nin 1244 Sayılı Kararı

10 Haziran 1999'da BM Güvenlik Konseyi, 1244 sayılı kararı almıştır.⁹⁶ Karar, Konsey'in 14 üyesi tarafından kabul edilmiş, Çin ise çekimser kalmıştır. Bu karar çerçevesinde, Kosova'da istikrarı sağlamak için uluslararası sivil ve askeri varlık oluşturulması kararı alınmıştır. 1244 sayılı karar idari ve askeri olmak üzere şu hususları düzenlemiştir: Kosova'daki siyasi ve idari düzenlemeyi BM Kosova Misyonu UNMİK (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*) üstlenmiştir. Askeri varlık olarak da KFOR (*Kosovo-Force*) gücü oluşturulmuştur. Ayrıca, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne vurgu yapılmış, ancak Kosova'ya geniş özerklik verilmiştir. Yugoslavya'nın paramiliter güçlerinin derhal bölgeden çekilmesi ve UÇK'nın silahsızlandırılması da karara bağlanmıştır.⁹⁷

3.3.1. KFOR Askeri Gücü

KFOR (Kosovo-Force), BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı EK II kararı çerçevesinde oluşturulan ve NATO'nun da katıldığı ve “Kosova Koruma Gücü” olarak adlandırılan uluslararası koalisyon gücüdür. Diğer bir deyişle, BM çerçevesinde güvenlik ihlallerine engel olmak ve olası çatışmaları önlemek amacı ile oluşturulmuş çok uluslu koalisyon gücüdür. KFOR, NATO'ya üye 23 ülke ve üye olmayan 12 ülkenin katılımlarıyla tesis edilmiştir. Başlangıçta KFOR kapsamında 50.000 asker görev yapmıştır. Zamanla bu sayı 17.500'e indirilmiştir. Askeri bakımından en fazla desteği

⁹⁶BMGK 1244 sayılı kararın tam metni için bkz. United Nations Security Council (UNSC) (1999) Resolution 1244 <http://www.unmikonline.org/Documents/Res1244ENG.pdf> (23.04.2017).

⁹⁷Jülide Karakoç, “ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde Nato'nun Kosova Müdahalesi”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 8/1, 2006, s. 237.

ise ABD vermiştir. Helsinki Anlaşması ile Rusya da KFOR'a katılmıştır; ancak asker sayısını 2.850 ile sınırlanmıştır.

Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararının 9. Maddesi kapsamında KFOR'a, askeri güvenlik başta olmak üzere geniş yetkiler verilmiştir. UÇK'nın silahsızlandırılması, mültecilerin evlerine güvenli bir şekilde dönmeleri ve uluslararası sivil varlığın çalışmalarını yürütebileceği güvenli bir ortamın tesis edilmesi bu kapsamdadır.⁹⁸ Ancak, Kosova'da başlayan 2004 Mart olaylarında Mitrovica kentinde 2 Arnavut'un öldürülmesi ve akabinde Arnavutların Sırp'lara yönelik saldırıları, şiddeti körüklemiştir. Her ne kadar KFOR gücü başlangıçta güvenlik konusunda başarılı olsa da, gelişen bu ve benzeri başka olaylarda KFOR başarısız kalmıştır.

3.3.2. UNMIK Geçici Yönetim Misyonu

Kosova müdahalesi sonrasında, BM Güvenlik Konseyinin 1244 sayılı kararı çerçevesinde "BM Kosova Geçici Yönetim Misyonu UNMIK (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*)" kurulmuştur. 1244 sayılı karar, Kosova'daki siyasi ve idari işleri ve komşu ülkelerle ilişkileri UNMIK'in yetkisine vermiştir. Bu kapsamda, Kosova'da güvenliğin tesis edilmesi, demokratik kurumların oluşturulması, seçimle belirlenen Parlatentonun ve ekonominin işlenmesi, demokrasi ve insan haklarının yerleştirilmesi vb. görevlerin UNMIK tarafından yürütülmesi karara bağlanmıştır.

Misyon, BM tarafından koordine edilmiş ve Avrupa'daki bölgesel örgütlerin ortaklaşa çabaları ile süreç yürütülmüştür. Bu kapsamda, UNMIK temel olarak dört alanda işbirliğine dayanmıştır:

1) *Polis ve Adli işler*: BM gözetiminde "Kosova Polis Gücü"nün tesis edilmesi amacını taşımaktadır.

2) *Sivil Yönetim*: Doğrudan BM tarafından yürütülmekte ve merkezi ve yerel düzeylerde yönetime ilişkin temel fonksiyonların yerine getirilmesini kapsamaktadır.

3) *Demokratikleşme ve Kurumsallaşma*: AGİT denetiminde demokratik kurumların, bağımsız yargının ve özgür basınının tesis edilmesini ve insan haklarının gözetilmesini kapsamaktadır.

---

⁹⁸Jülide Karakoç, a.g.e., s.237.

4) *Yeniden Yapılanma ve Ekonomik Kalkınma*: Ekonomik kalkınmaya ilişkin geniş çaptaki faaliyetleri kapsamakta ve Kosova'nın yeniden yapılanmasını amaçlamaktadır.

1999 Kosova savaşından sonra geçen dokuz yıl içinde, BM Kosova Misyonu olan UNMIK bölgeyi yönetmiştir. BM'nin baskılarıyla şu anki hükümet standartlar konusunda gelişme kaydetmişlerdir.

1999 yılındaki Kosova müdahalesinden sonra geçen dokuz yıl boyunca BM'nin Kosova Misyonu UNMIK, ülkede yasama, yargı ve yürütme organlarını geçici mahiyette yönetmiştir. BM'nin çabaları sonucunda yönetsel standartlar gelişmiştir. NATO'nun müdahalesinden sonra, UNMIK gözetimi altında Kosova'da insan hakları ihlallerine son verilmiştir. Polis, adli işler ve sivil yönetim BM'nin, demokratikleşme ve demokratik kurumların tesis edilmesi AGİT'in, yeniden yapılanma ve ekonomik kalkınma ise AB'nin yetkisine verilmiştir.

UNMIK, Kosova'daki misyonunu başarılı bir biçimde yerine getirmiş ve ülkede demokratik kurumlar gelişim göstermiştir. Kosova'da serbest seçimler yapılmış, UÇK büyük oranda silahsızlandırılmış ve siyasi alana kaydırılmıştır. UNMIK'in temel olarak başarı sağladığı 8 alan mevcuttur:

- Demokratik Yönetişimin Gelişimi,
- Hukuki Yönetim,
- Hareketlilik Serbestiyeti,
- Azınlık Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi,
- Mülkiyet Hakları,
- Ekonominin Gelişimi,
- Kültürel Varlıkların Korunması,
- Çeşitli Etnik Gruplar Arasında Diyalogun Geliştirilmesi.

Yukarıda sayılan alanların hepsi için aynı düzeyde ilerleme kaydedildiği söylenemese de, her bir alanda farklı düzeylerde de olsa gelişim sağlanmıştır.⁹⁹

Kosova'nın bağımsızlık kararından sonra AB, Avrupa Birliği'nin Kosova Hukuk Misyonu olan "EULEX" isimli yapılanmayla Kosova'da devlet ve hukuk sisteminin güçlenmesine katkı sağlamayı amaçlamış ve siyasi ve toplumsal yaşam

⁹⁹"Kosova Geçici Yönetim Anayasal Çerçevesi", <http://www.unmikonline.org> (24.04.2017).

normale döndükçe UNMIK'in fonksiyonu azalmıştır. Ancak, buna rağmen günümüzde UNMIK Barış Misyonu Kosova'da varlığını sürdürmektedir.¹⁰⁰

1999 Haziran ayında BM Güvenlik Konseyinin 1244 sayılı kararı ile birlikte Kosova'nın statüsüne ilişkin nihai bir çözüme ulaşıncaya kadar bu bölgenin uluslar arası himaye altında kalacağı kararı alınmıştır. Kosova sorunu günümüzde nihai bir çözüme kavuşmuş bağımsızlığını ilan etmiş olmasına rağmen BM Güvenlik Konseyi Rusya ve Çin vetosu nedeniyle BM nezdinde halen bağımsız bir devlet olarak tanınmamaktadır. 1244 kararı ile uluslar arası hukuk açısından Yugoslavya egemenliği altında bir Kosova yönetimi bulunmakta oysa günümüzde Yugoslavya diye bir ülke bulunmamaktadır. Kosova Cumhuriyeti 1244 kararı gereğince, Priştine – Belgrad Müzakereleri anlaşmasına göre 1244 Dipnotu ile uluslar arası toplantılara katılım sağlamaktadır. Güvenlik Konseyi kararı olmadan Kosova BM nezdinde bağımsız bir devlet olarak tanınmadığından dolayı UNMIK Misyonu her ne kadar işlevselliğini kaybetse de söz konusu misyon günümüzde varlığını sürdürmektedir. BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1244 sayılı karar, Kosova'nın bağımsız devlet olma sürecinde Sırbistan'ın siyasi baskısı nedeniyle ve Rusya ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin iç sorunları nedeniyle aynı zamanda bu her iki ülkenin BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri olmaları nedeniyle veto kararlarından dolayı BM'nin 1244 sayılı kararının kaldırılması mümkün olmamaktadır. Bu nedenle UNMIK Misyonu de jure olarak devam etse de, fiilen bir işlevselliği bulunmamaktadır.

3.4. Kosova'da Bağımsızlığa Giden Yol: “Ahtisaari Planı”

Kosova'nın bağımsızlık sürecindeki dönüm noktalarından biri de, BM'nin Kosova Elçisi olan Martti Ahtisaari'nin hazırladığı ve “Ahtisaari Planı” olarak bilinen plandır. Finlandiya'nın eski Cumhurbaşkanı olan Martti Ahtisaari, dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından 2006 yılında “BM Kosova Elçisi” olarak atanmıştır. Ahtisaari Planı, Kosova'nın nihai statüsünün belirlenmesine yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu plan, yaklaşık 14 ay boyunca Sırbistan Hükümeti ile Kosovalı yetkililer arasında Ahtisaari'nin arabuluculuğunda yaklaşık olarak 120 kez

---

¹⁰⁰Muzaffer Ercan Yılmaz, “*Toplumlar Arası Çatışmalarda Barışı İnşaat Etmek Birleşmiş Milletler Barış Güçleri ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*”, Dora Yayınevi, 1. Baskı, Bursa, 2005, s. 74.

görülmüştür. Görüşmeler süresince, Arnavutların “bağımsızlık”, Sırların ise “geniş özerklik statüsü verilmesi” tezlerinden dolayı ve her iki kesimin de geri adım atmaması nedeniyle görüşmelerden sonuç alınamamıştır.¹⁰¹

Tarafların uzlaşmaya varamaması üzerine, Ahtisaari'nin “Kosova’ya uluslararası gözetim altında bağımsızlık verilmesine” ilişkin planı, 26 Ocak 2007 tarihinde BM Güvenlik Konseyi’ne sunulmuş ve bağımsızlığa ilişkin tartışmalar, Güvenlik Konseyi düzeyine taşınmıştır.

BM Kosova Özel Temsilcisi Ahtisaari tarafından sunulan plan, Kosova’nın aşamalı olarak bağımsızlığa kavuşmasını hedeflemekteydi. Ahtisaari Planı’nda yer alan önemli noktalar ise şunlardır:

- 1) Kosova, kendi kendini yönetebilmesi ve uluslararası antlaşmalara taraf olabilmelidir.
- 2) Uluslararası örgütlere üye olabilmelidir.
- 3) Ülkedeki sivil ve askeri konuları düzenlemek ve barış ve statükoyu korumak için uluslararası kuruluşlar Kosova’ya sivil görevliler ile askeri personel göndermelidir.
- 4) Kosova, başka bir ülkeye ya da başka bir devletin sınırları içinde yer alan bir bölgeye katılmamalıdır.
- 5) Ülkede yaşayan Sırların ve diğer azınlıkların haklarına saygı gösterilmelidir.
- 6) Kosova, uluslararası örgütlerin gözetimi altında ve desteği ile aşama aşama bağımsızlığa hazırlanmalıdır.¹⁰²

Özetle Ahtissari Planı, Kosova’nın uluslararası gözetim altında bağımsızlığa hazırlanmasını öngörmektedir. BM, kapalı bir oturum ile Ahtissari Planı’nı değerlendirmiştir. Sırbistan yetkililerinin de katıldığı oturumda, Sırp yetkililer Ahtissari’nin önerisini reddederek yeni bir müzakere sürecinin başlatılmasını ve başka bir arabulucu görevlendirilmesini istemişlerdir. Bunun nedeni ise, Plan’ın Kosova’nın bağımsızlığını öngörmesiydi. Esasen, ilk başta Kosovalı Arnavutlar da, uluslararası gözetimi kabul etmek istemedikleri için plana soğuk yaklaşmışlardı.

---

¹⁰¹Esat Stavileci, “UNSC Resolutin 1244 with a special;View on theConstitutional Framework”,Kosovo Law Review, Chapter: 6, Priştine, 2001, s. 13.

¹⁰²Henry H. Perritt, “The Road to Independence for Kosovo: A Chronicle of the Ahtisaari Plan”, Cambridge University Press, New York, 2010, s. 163-170.

ABD, İngiltere ve Fransa gibi Batılı ülkeler, Ahtissari Planı'na açıkça destek verdiler. Rusya ise, Kosova'nın bağımsızlığına ilişkin bütün kararları bloke etme kararı almış, Kosova'nın "Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge" olması konusunda ısrarcı olmuş ve müzakerelerin devam etmesini istemiştir.

Sırbistan ise, hem uzlaşma görüşmelerine devam etmiş, hem de Kosova'nın bağımsızlığına karşı olan devletlerle görüşmeler yapmıştır. Uluslararası alanda kendi sorununa benzer nitelikte etnik temelli sorunlar yaşayan AB ülkelerinden destek aramaya çalışmıştır. Yunanistan, Slovakya, İspanya ve Romanya gibi devletler, Sırp yetkililere Kosova'nın bağımsızlığına ilişkin kararlara yönelik karşıt bir tutum içinde olduklarını beyan etmişlerdir. Rusya ve Çin, BM Güvenlik Konseyi'nde yapılan toplantılarda Ahtisaari Planı'nı reddetmişlerdir. Günümüzde Kosova'nın BM'ye üyeliği, Rusya ve Çin'in vetolarından dolayı mümkün görünmemektedir.¹⁰³

Müzakerelerde Sırp tarafı, Kosova'nın "Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge" olduğunu dile getirmiş ve bağımsızlığın kabul edilemeyeceğini belirterek, onun yerine "geniş bir özerklik" teklif etmişlerdir. Kosova'daki Arnavutların "self-determinasyon haklarının" olmadığını, bunun nedenininse Kosova'nın Yugoslavya döneminde "kurucu federe devlet" olmadığını ileri sürmüşlerdir. Arnavutlar ise, Kosova'nın bağımsızlığı dışında hiçbir seçeneği kabul etmeyeceklerini ve Sırpların tezine karşılık artık Yugoslavya diye bir ülkenin olmadığını savunmuşlardır.

Müzakerelerin sonuçsuz kalması sonucunda, yaşadıkları ekonomik sıkıntıların nedeninin "siyasi belirsizlik" olduğunu savunan Kosovalı Arnavutlar bağımsızlık ilan etmeye karar vermişler ve uluslararası alanda destek aramaya başlamışlardır. Rusya, BM Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisini kullanacağını beyan etmiş, ABD ise BM kararı beklenmeden ilan edilecek bağımsızlık ilanını tanıyacağını açıkladı. Diğer yandan, Batı toplumu da Kosova'nın bağımsızlığı konusunda destek vermişlerdir. Hem ABD hem AB devletlerinin yanı sıra, bölgede güç sahibi olan Türkiye'nin de desteğini alan Kosova yetkilileri, bağımsızlık ilan etmeye karar vermişlerdir.

---

¹⁰³http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2007/12/071210_kosovo_q_a.shtml. (24.04.2017).

3.5. Kosova'nın Bağımsızlık İlanı

BM Güvenlik Konseyinin 1244 No'lu kararı ile Kosova, yıllarca BM Kosova Misyonunun (UNMIK) yönetimi ve denetimi altında kaldı. 27 Ocak 2007'de ise, BM'nin Kosova Temsilcisi Martti Ahtisaari, Kosova'ya "uluslararası gözetim altında bağımsızlık" verilmesini öngören planını açıkladı. Kosova yetkilileri tarafından kabul edilen Plan, tüm müzakerelere rağmen Sırp tarafı tarafından kabul edilmedi ve müzakereler sonuçsuz kaldı. Müzakere sürecinin sonuçsuz kalmasıyla, 2007 Kasım seçimlerini kazanan Kosova Başbakanı Haşim Taçi bağımsızlık ilanı için, ABD ve AB ülkeleriyle görüşmeler yapıyordu. ABD bağımsızlığa sıcak bakarken, AB ülkeleri daha temkinliydi. ABD ve bazı AB ülkelerinin yeşil ışık yakmasıyla, Kosovalı yetkililer, Sırbistan seçimlerini bekledikten sonra, bağımsızlık görüşmelerini hızlandırmışlar ve bağımsızlığın Şubat 2008'de ilan edilmesini karara bağlamışlardır.

Kosova Parlamentosu, 17 Şubat 2008'de Sırp milletvekillerinin katılım sağlamadığı meclis oturumunda bağımsızlık ilan etmiştir. Bağımsızlık ilanının ardından, Kosova'yı ilk tanıyanlar Kosta Rika ve Afganistan olmuş, ardından ABD tanımıştır. Avrupa devletleri ile birlikte Türkiye de, Kosova'yı ilk tanıyan ülkeler arasında olmuştur. Kosova'nın ilk Cumhurbaşkanı Fatmir Sejdiu, ilk başbakanı ise Haşim Taçi olmuştur. Kosova bağımsızlık ilanından sonra, Ahtisaari Planı'na uygun olarak BM ve AB'ye başvurdu ve ülkeye "sivil bir gözlemci heyeti" ve bir "polis gücü" gönderilmesini talep etti. Bu süre zarfında, NATO'ya bağlı olan KFOR da güvenliği sağlama görevine devam etti.¹⁰⁴

Sırbistan ise, Kosova'nın bağımsızlık ilanına şiddetli tepki gösterdi ve kendinden kopan bu toprak parçasının bağımsızlığını asla tanımayacağını açıkladı. Sırbistan, Kosova'ya askeri bir müdahaleyi düşünmediklerini; ancak "Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası hukuka aykırı olduğunu" ve Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ülkelerle ilişkilerini gözden geçireceklerini bildirmiştir. Sırbistan, Kosova'nın kuzeyinde yoğun olarak yaşayan Sırp azınlığın, Kosova'da kurulacak resmi kurumlardan ayrı olarak kendi kurumlarını kurmalarını destekleyeceğini açıklamıştır. Ayrıca, Kosovalı Sırpların Kosovalı Arnavutlar tarafından kurulacak kurumları

¹⁰⁴USAK Balkan Studies, "Independence of Kosovo and its Aftermath", s.18.
<http://www.usak.org.tr>. (10.06.2010).

tanımayacaklarını bildirmiştir. Diğer yandan Sırbistan, Kosova'nın Kuzey kısmının gelecekte Sırbistan'a bağlanmasını hedef olarak belirlemiştir.¹⁰⁵

Kosova Parlamentosu,9 Nisan 2008 tarihinde “Kosova Cumhuriyeti Anayasasını” kabul etmiş ve Anayasa 15 Haziran 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bağımsızlık ilanından sonra Kosova, Ahtisaari Planı'nda öngörüldüğü şekilde, uluslararası gözetim altında bağımsızlık dönemini yaşamıştır. Yasama ve yürütme yetkilerini elinde tutan UNMIK ise, yetkilerini Kosova Parlamentosuna devretmiştir. Kosova Cumhuriyeti böylece, “bağımsız ve egemen bir devlet” olduğunu ilan etmiş ve pek çok devlet tarafından da tanınmıştır.

Günümüzde Kosova'yı tanıyan 116 devlet bulunmaktadır.¹⁰⁶ Kosova'yı tanıyan 116 ülke olsa da, Rusya ve Çin'in desteğini alan Sırbistan, Kosova'nın BM üyeliğini engellemektedir. Zira BM Güvenlik Konseyi bu yönde olumlu bir karar almadan, Kosova'nın BM'ye üye olması mümkün değildir. Güvenlik Konseyinin beş daimi üyelerinden olan ve dolayısıyla veto yetkisine sahip olan Rusya ve Çin, bu aşamada bir süre için Kosova'nın BM üyeliğini engelleyecek gibi görünmektedir. Sırbistan diğer yandan da, kararların oybirliği ile alındığı Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) ve Avrupa Konseyine de Kosova'nın üye olmasını engelleyecektir. Ayrıca, 1244 sayılı Karar yürürlükte kaldığı sürece, Kosova'yı bağımsızlıktan önce olduğu gibi, UNMIK temsil etmeye devam edecektir. Yine, UNMIK şemsiyesi altında çalışan bir AB Misyonu olan EULEX (*The European Union Rule of Law Mission in Kosovo*) de günümüzde Kosova'da görev yapmaktadır. Kosova'da yasaların uygulanmasını EULEX denetlemektedir.¹⁰⁷

Göz ardı edilmemesi gereken husus ise; İspanya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Romanya gibi ülkeler Kosova'nın bağımsızlığına sıcak bakmadığı sürece, Kosova'nın AB ve hatta NATO üyeliğinin kısa vadede gerçekleşmesinin mümkün olmayacağıdır. Uzun vadede ise, Kosova'nın egemenliği ve güvenliğinin sağlanması, kısmen de olsa ABD ve Brüksel'in politikalarına bağlıdır.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵USAK, a.g.e., s. 19.

¹⁰⁶<http://www.kosovothanksyou.com/> (27.04.2017).

¹⁰⁷Erhan Türbedar, “Kosova'nın Bağımsızlığının Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'ya Etkileri”, Avrasya Dosyası, Cilt: 14, Sayı: 1, 2008, s. 23-26.

¹⁰⁸<http://www.dw.com/tr/kosovan%C4%B1n-tan%C4%B1nmas%C4%B1-s%C3%BCrci-ba%C5%9Flad%C4%B1/a-3134513> (27.04.2017).

4. Bağımsızlık Sonrası Gelişmeler

Kosova, bağımsızlık ilanından günümüze kadar geçen sürede “egemen devlet olma” sürecinde pek çok aşama kaydetmiştir. Bu süreçte kendi Anayasasını kabul eden Kosova, Hukuk Misyonu olan EULEX aracılığıyla Avrupa Birliği’nden destek almaktadır. Kosova Cumhuriyetinin bağımsızlık ilanından günümüze kadar yaşadığı gelişmeleri özetlemek gerekirse, öncelikle “Uluslararası Adalet Divanı” kararının açıklanmasının Kosova halkına bir umut ışığı olduğu söylenebilir. Aynı zamanda, Avrupa Birliği’nin Hukuk Misyonu EULEX’in “yargı bağımsızlığı, gümrük işleri ve polis teşkilatı” konularındaki gözetimi, yeni kurulan bir devlet olan Kosova’nın demokratikleşme sürecinde önemli katkılar sağlamıştır. Yine, Kosova’nın AB ile entegrasyonu kapsamında AB ile Kosova arasında yapılan “İstikrar ve Ortaklık Anlaşması” ve AB önderliğinde Sırbistan ile müzakerelerin başlaması önemli gelişmelerdir. Egemen devlet olma mücadelesinde her ne kadar sayılan bu gelişmeler olumlu olarak görünse de, Kosova’da büyük bir ekonomik krizin ve siyasal istikrarsızlığın olması, Avrupa ülkelerine büyük bir göç dalgası yaşanmasına neden olmaktadır.

4.1. Uluslararası Adalet Divanı Kararı

Kosova Meclisi tarafından ilan edilen Kosova’nın bağımsızlığı, ABD ve AB ülkeleri tarafından tanınmasına rağmen, Rusya ve Çin gibi kendi içinde etnik sorunları olan ülkeler Kosova’yı tanımamıştır. Sırbistan, Kosova üzerindeki haklarının ve yasal olarak egemenliğinin halen devam ettiğini iddia etmekte ve Kosova’nın bağımsızlığını tanımayacağını beyan etmektedir. Sırbistan’ın çağrısı ile BM Genel Kurulunun 18 Şubat 2008’de olağanüstü olarak toplanmış ve Kosova Parlametosu’nun “bağımsızlık ilanının geçersiz ve hukuka aykırı” olduğunu bildirmiştir.

Sırbistan’ın isteği üzerine BM Genel Kurulu, Uluslararası Adalet Divanı’ndan (UAD) Kosova’nın bağımsızlığı konusuna ilişkin bir “danışma görüşü” istemiştir. UAD’a “Kosova Özyönetim Geçici Kurumları”nın tek taraflı bağımsızlık ilanının,

uluslararası hukuk açısından uygun olup olmadığı danışılmıştır.¹⁰⁹ Yaptırım gücü olmamasına rağmen Sırbistan, UAD görüşünün uluslararası arenada Kosova'ya karşı lobi faaliyetlerinde kullanılabileceğini düşünmüştür.

UAD, 22 Temmuz 2010'da açıkladığı kararında “Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası hukuka uygun” olduğunu hükme bağlamıştır. Divan, konuya ilişkin olarak “hukuka aykırılığın, tek taraflı bağımsızlık ilanından değil, zor kullanma ya da insan haklarının ciddi şekilde ihlal edilmesinden kaynaklı olduğunu ve uluslararası hukukun, bağımsızlık ilanını engellemediğini” bildirmiştir. Ayrıca, “1244 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının bağımsızlık ilanına engel teşkil etmediğini ve söz konusu kararın Kosova'daki özyönetime ilişkin düzenlemeleri içerdiğini” belirtmiştir. 1244 sayılı kararın, “Kosova'nın bağımsızlığıyla ilgili açık veya zımni yasaklayıcı bir hüküm içermediğini” bildirmiştir. Sonuç itibariyle UAD, “bağımsızlık ilanına ilişkin uluslararası hukuk bakımından yasaklayıcı bir düzenlemenin bulunmadığını ve tek taraflı bağımsızlık ilanının, bir uluslararası hukuk ihlali olmadığını” karara bağlamıştır.¹¹⁰

4.2. EULEX Misyonu

Kosova'da bağımsızlık ilanından sonra, gözetim yetkisi BM'den AB'nin EULEX Misyonuna geçti. EULEX Misyonunun temel hedefi, Kosova'nın politik, ekonomik ve sosyal alanlarda Avrupa standartlarına ulaşabilmesine ve ülkede barışın ve istikrarın tesis edilmesine yardımcı olmaktır. “Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası” (OGSP) çerçevesinde oluşturulan EULEX Misyonu, geniş kapsamlı bir sivil Misyon özelliği taşımaktadır. EULEX Misyonunun temel görev alanları *danışmanlık*, *kontrol* ve *tavsiye* mekanizmalarından oluşmaktadır. Hukukun üstünlüğünü sağlamak için oluşturulan yapı ise; *polis*, *yargıç*, *savcı* ve *gümrük* alanlarına ilişkin görevleri kapsamaktadır. Bu alanlara ilişkin bütün kurumların siyasal baskı ve etkilerden bağımsız olarak işlemlerini ve AB standartlarına yükselmesini sağlamak için Kosovalı yetkililere destek sağlamayı hedeflemektedir.

¹⁰⁹Seçil Şahin, “Kosova'nın Bağımsızlık İlanının Uluslararası Adalet Divanı Kararı ve Self-Determinasyon İlkesi Çerçevesinde İncelenmesi”, Ankara Barosu Dergisi, 2015, Sayı: 3, s. 526.

¹¹⁰Seçil Şahin, a.g.e., s. 531.

AB'nin üstlendiği EULEX Misyonu, AB'nin Batı Balkanlarda üstlendiği sivil Misyona en kapsamlısı olmuştur. Avrupa Hukukun Üstünlüğü Misyonu EULEX, 9 Aralık 2008'de Kosova'da görevine başlamıştır. Misyona öncelikli amacı, Kosova yetkililerine hukukun üstünlüğünü sağlama konusunda yardımcı olmaktır. Teknik bir Misyona olan EULEX'in özellikle polis, adalet ve gümrük alanlarında yürütme yetkisi bulunmaktadır.

EULEX, OGSP çerçevesinde başlatılan en kapsamlı sivil Misyondur. EULEX, BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı çerçevesinde çalışmaktadır. EULEX kapsamında yaklaşık olarak 1950 yabancı, 1250 yerli personel olmak üzere toplamda 3200 personel görev yapmaktadır.

EULEX aracılığıyla AB, Kosova'da Sırp'ların kontrolündeki kesimler dahil toplamda 1800 polis, yargıç ve savcı görevlendirmiştir. Bölgede görev yapan KFOR gücünün %80'lik kısmını, diğer bir deyişle yaklaşık 36.000 askeri personeli AB üyesi devletler sağlamaktadır.¹¹¹

İlk 16 aylık dönem için 205 milyon Avro bütçe ayrılan Misyona, AB üyesi olmayan Norveç, İsviçre, Türkiye ve ABD de katkıda bulunmaktadır. Polis, adalet ve gümrük alanlarında yerli yetkilileri izleme ve onlara tavsiye verme yoluyla destek sağlanmaktadır. Temel hedef ise; Kosova'nın politik, ekonomik ve sosyal alanlarda AB standartlarına ulaşmasında ve ülkede barışın ve istikrarın tesis edilmesinde yardımcı olmaktır.¹¹²

4.3. Kuzey Mitrovica Sorunu

Kosova'ya yapılan NATO müdahalesinden sonra bölgede barış ortamı sağlanırken, ülkenin kuzeyinde Sırp'ların yoğun olarak yaşadığı Mitrovica şehrinde çatışmalar sadece donmuş, buradaki sorunlar sona ermemiştir. Mitrovica şehrinin ikiye ayıran İbra Nehri'nin kuzeyindeki bölgede yerli Sırp'lar, Arnavut halkı evlerinden zorla çıkarmış ve devlet otoritesine karşı gelmişlerdir. Sonuçta da bu bölge, Sırp'lar tarafından kendilerine ait yapay bir "etnik yerleşim bölgesine" çevrilmiştir. Kosova'da yaşayan yaklaşık 113.000 Sırp nüfusun % 54'üne yakını 1.200 km²'lik Kuzey Mitrovica

¹¹¹<http://www.eulex-kosovo.eu/en/info/whatisEulex.php>. (28.04.2017).

¹¹²http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=1458&lang=en, (16.05.2011).

şehrinde ve İbra Nehri'nin kuzeyinde kalan bölgede yaşamaktadır. Kosova'da uluslararası askeri ve sivil kurumların yerleştirilmesine rağmen, Kosova'nın kuzeyinde (özellikle de Mitrovica'da) etnik çatışmalar zaman zaman devam etmektedir. Bölgede yaşayan Sırlar, ayrılıkçı bir tutum sergilemekte, Kosova ile entegre olmayı reddetmekte ve Belgrad'ı başkentleri olarak kabul etmektedirler. Sırbistan Devleti'nin finansal desteği ile Kosova'daki Sırp nüfus, yaşadıkları bölgede kendi kurumlarını (sağlık, eğitim, yargı vb.) oluşturmuşlardır. Sırların ayrı olarak kurduğu kendi devlet kurumlarıyla, her ne kadar Kuzey'de "çifte egemenlik" görüntüsü hakim olsa da, ülkede bütün bölgelerin denetimi KFOR ve EULEX tarafından sağlanmaktadır.¹¹³

Kosova'nın kuzeyinde yaşanan gerginlikler üzerine, AB, gösterdiği yoğun çabalar sonucunda, Belgrad ile Priştine arasında "teknik diyalog" sürecini başlatmayı başarmıştır. Müzakere sürecinin, Sırbistan'ın Kosova Devleti'ni resmi olarak tanıdığı anlamına gelmemesi için Belgrad yönetimi, Kosova'nın adı için bir dipnot düşülmesini istemiştir. Müzakere sürecinde Kosova'nın statüsüne ilişkin, 1244/99 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararına hanel gelmeyeceği belirtilmiştir. Bu sayede, Kosova'nın uluslararası alanda temsil edilmesi sağlanmıştır. AB öncülüğünde başlatılan Priştine-Belgrad müzakere süreci, en fazla Kosova'nın kuzeyindeki yerel halkı etkilemektedir. Müzakerelerin oluşturduğu bir normalleşme atmosferi olmasına karşın, Mitrovica bölgesindeki gergin ortamın devam ettiği söylenebilir.

4.4. Priştine – Belgrad Müzakereleri

Kosova bağımsızlığını ilan ettikten sonra, AB'nin her iki tarafa yoğun baskıları sonucunda, Priştine - Belgrad arasında görüşmeler, AB'nin gözetimi altında 8 Mart 2011'de başlamıştır. Görüşmelerin ilk aşamasında taraflar, halkın günlük yaşamına ilişkin konulardan başlamayı kararlaştırmışlardır. Görüşmelerin ilk aşamasında şu konular üzerinde durulmuştur: iki taraf arasında işbirliğinin geliştirilmesi, AB ile entegrasyon sürecine girilmesi, bölge halkının yaşam standartlarını iyileştirmek. İlk müzakereler sonucunda karara bağlanan konular ise, her iki taraf için de kadastro ve nüfus kayıtlarının yapılmasının gerekliliği olmuştur.¹¹⁴

¹¹³<http://www.bilgesam.org/incele/833/-kosova--mitrovica'daki-son-gelismeler/#.WRuiXtKLTDc>, (16.05.2017).

¹¹⁴Nedim Emin, *Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Seta Yayınları, Sayı: 42, 2014, İstanbul, s. 15.

Şubat 2012’de Brüksel’de süren Priştine-Belgrad müzakerelerinde Kosova’nın bölgesel işbirliği toplantılarına katılabilmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre, Kosova uluslararası alanda temsil edilecek, ancak anlaşma metinlerinde Kosova’nın adı için bir dipnot kullanılacaktı. Dipnotta “BM Güvenlik Konseyi’nin 1999 yılında aldığı 1244 Sayılı Karar ve Kosova’nın bağımsızlık ilanına ilişkin UAD’ın verdiği karara uygun olarak” şeklinde bir ifade yer alacaktır. Bu şekilde Kosova, uluslararası toplantılarda temsil edilecek ve anlaşmaları imzalayabilecektir.

Daha sonra, Kosova ile Sırbistan arasındaki müzakerelerin, “Entegre Sınır Yönetimi (IBM), insanların ve malların serbest dolaşımı ve araç plakaları” gibi konuları da içine alacak bir biçimde kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca, “gümrük prosedürleri, bölgesel temsil, işbirliği ve yükseköğretim diplomalarının karşılıklı olarak tanınması” konuları da değerlendirilmiştir. Brüksel’de devam eden müzakere oturumlarında “nüfus kayıtları, bölgesel işbirliği, serbest dolaşım, tapu ve kadastro kayıtları, diplomalarının karşılıklı olarak tanınması, gıdaların maddelerinin geçiş serbestliği, sınırların entegre yönetimi” gibi teknik konularda anlaşma sağlanmıştır.¹¹⁵

Teknik diyalog görüşmelerinden sonra siyasi diyalog müzakereleri başlamıştır. Siyasi diyalog sürecinde hem Kosova tarafı hem de Sırbistan tarafı, Cumhurbaşkanı ve Başbakan düzeylerinde temsil edilmiştir. 2012 yılında iki ülkenin Başbakanları (Haşim THAÇI ve Ivica DAÇIÇ), “ilişkileri normalleştirmek” gayesiyle AB Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton’ın arabuluculuğunda siyasi diyalog görüşmelerini başlatmışlardır. Siyasi diyalog müzakerelerinde Sırbistan tarafı, Kosova’da yaşayan Sırlar için en fazla hakkı almaya çalışmış, Kosova tarafı da, Kosova’nın egemenliğini, ülkenin Kuzey bölümünü de içine alacak biçimde genişletmek için çabalamıştır. Ancak, her iki taraf da, varılan anlaşmaların içeriğini farklı yorumladılar. İki taraf da Parlamentolarında anlaşmaların oylamaya sunulduğu sırada, siyasi diyalog sürecini kendileri için diğer tarafı “alt etmek” ve karşı taraftan “daha fazlasını kazanmak” için kullandıklarını beyan etmişleridir.¹¹⁶

Siyasi diyalog görüşmeleri, 19 Nisan 2013’te nihayete ermiş ve iki taraf arasında “Brüksel Antlaşması” imzalanmıştır. Söz konusu Antlaşma, 22 Nisan 2013

---

¹¹⁵Juan Cole, “Serbia and Kosovo: A European Success Story?”

https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Informed%20Comment%20Trix_2013-04-27.pdf

(28.04.2018).

¹¹⁶Kosova’daki Siyasi Kriz Süreci, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/kosovadaki-siyasi-kriz-sureci/504965>

(28.04.2017).

tarihinde Kosova ve Sırbistan Meclislerinde onaylanmıştır. Antlaşma, 15 maddeden oluşmuş ve özet olarak şu konuları hüküm altına almıştır: “Serbest dolaşım, Kosova’da polis gücünün “Kosova Polisi” adıyla örgütlenerek tek çatı altında toplanması, Kosova’da adalet ve gümrük sisteminin etkinlik kazanması ve Kosova’da Sırp Belediyeler Topluluğunun tesis edilmesi”. Antlaşmanın 14. Maddesi, iki tarafın da, birbirlerinin Avrupa Birliği (AB) sürecine engel olmayacaklarını taahhüt etmeleri nedeniyle önem arz etmiştir.¹¹⁷

Antlaşmanın 15 Maddesi ise aşağıdaki gibidir:

1. Kosova’da yaşayan Sırp için ayrı bir “Belediyeler Topluluğu/Birliği” kurulacak. Bunun yanında, ülkedeki diğer belediyelere üyelik de, isteğe bağlı olarak gerçekleştirilebilir.

2. “Belediyeler Topluluğu” bir tüzük ile tesis edilecek ve Belediyeler Topluluğunun dağılması, yalnızca katılımcı belediyelerin bu yöndeki bir kararı sonucunda mümkün olabilecektir. Bunun için, yasalarla güvence sağlanacaktır.

3. Belediyeler Topluluğunda Başkanlık, Meclis gibi kurumların oluşturulması ve seçimi, Kosova’daki diğer belediyelerle aynı şekilde gerçekleştirilecektir.

4. Belediyeler Topluluğunun yetkileri ise, “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı” ve Kosova yasaları çerçevesinde kullanılacaktır. Topluluk, ekonomik kalkınma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel planlama alanlarında tam bir yetkiye sahip olacak.

5. Belediyeler Topluluğuna verilecek diğer (ek) yetkiler, merkezi otorite tarafından belirlenecektir.

6. Belediyeler Topluluğu, merkezi otorite nezdinde temsil edilecek ve Danışma Meclisi’nde bir temsilci bulunduracaktır.

7. Kosova’da polis teşkilatı “Kosova Polisi” ismiyle tek çatı altında toplanacaktır. Kosova’nın kuzeyindeki tüm polisler de bu polis teşkilatına katılacaklardır.

8. Diğer Sırp güvenlik güçleri de, ülkedeki diğer güvenlik güçleriyle eşdeğer bir statüde olacaklardır.

9. Ülkenin kuzeyinde Sırp çoğunluğa sahip dört belediye (Kuzey Mitroviça, Zvečan, Leposaviç ve Zubin Potok) için bir “Emniyet Bölge Komutanlığı” tesis edilecektir. Emniyet Bölge Komutanı, bu dört Belediyenin Başkanlarının (Belediyeler

---

¹¹⁷Nedim Emin, a.g.e., s.28.

Topluluğu adına) önerisi ile Kosovalı Sırp lar arasından, İçişleri Bakanı tarafından atanacaktır. Kosova Polisinin Kuzey’deki teşkilatlanması, dört belediyenin nüfusundaki etnik yapıyı yansıtacaktır. Yine, Güney Mitroviça, Vushtrri ve Skenderaj’daki Belediyeler için de ayrı bir “Bölge Komutanı” atanacaktır. Kuzey’deki dört Belediyenin Bölge Komutanı, diğer Bölge Komutanlarıyla işbirliği içinde olacaktır.

10. Ülkedeki tüm mahkemeler, tek bir yasal sistem çerçevesinde işleyecektir. Kosova’daki Temyiz Mahkemesi bünyesinde Kosovalı Sırp hakimlerden oluşan bir Panel oluşturulacak ve bu Panel Sırp ların çoğunluğu oluşturduğu belediyelerin işleriyle ilgilenecektir. Temyiz Mahkemesi’nin bir birimi de Kuzey Mitroviça’da işleyecektir. Bütün paneller, Kosova Temyiz Mahkemesi hakimlerinin çoğunluğu tarafından tesis edilecek ve davaların niteliğine uygun hakimler bulunduracaktır.

11. 2013 yılında ülkenin Kuzey belediyelerinde gerçekleştirilecek olan yerel seçimler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın (AGİT)yardımıyla ve Kosova yasaları ve uluslararası standartlar ile uyumlu bir şekilde yapılacaktır.

12. 26 Nisan’a kadar “uygulama planı” nın tarihleri belirlenecektir. Antlaşma uygulanırken kullanılacak finansal fonlarda “şeffaf finansman ilkesi” gözetilecektir.

13. Taraflar arasında “enerji ve telekomünikasyon” konusunda devam eden müzakereler, 15 Haziran tarihine kadar tamamlanacaktır.

14. Taraflar, AB ile entegrasyon süreçlerinde birbirlerini bloke etmeyecekler ve diğer ülkeleri de bunun için teşvik etmeyeceklerdir.

15. Antlaşmanın sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için AB’nin de desteği doğrultusunda taraflar arasında bir Komisyon tesis edilecektir.¹¹⁸

Priştine-Belgrad müzakerelerinin bir Antlaşma ile nihayete ermesinden sonra AB, ödül olarak Sırbistan’a adaylık statüsü vermiş ve üyelik müzakerelerini başlatmıştır. Kosova ile AB arasında da “Ortaklık Antlaşması” yapılmıştır. Kosova ile Sırbistan arasında imzalanan Antlaşma, beklenen düzeyde olmasa da ilişkilerin normalleşmesine katkı sağlamıştır. Priştine-Belgrad arasındaki diyalog süreci, halen devam etmektedir. Ancak, Sırbistan’ın Kosova’nın bağımsızlığını hiçbir koşulda tanımayacağını ilan etmesi, bu sürecin nihai amacına ulaşmasına engel olmaktadır.¹¹⁹

¹¹⁸<http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Law%20on%20ratification%20of%20agreement%20-normalization%20of%20relations%20between%20Kosovo%20and%20Serbia.pdf>. (28.04.2017).

¹¹⁹Nedim Emin, a.g.e., s.29.

4.5. İstikrar ve Ortaklık Anlaşması

27 Ekim 2013 tarihinde Brüksel’de Kosova ile AB arasında“İstikrar ve Ortaklık Antlaşması” imzalanmıştır. Antlaşma Kosova tarafı için, AB’ye mevzuat anlamında ve ekonomik entegrasyon açısından büyük bir önem taşımaktadır. Kosova yetkilileri, Antlaşmada belirtilen reformları yerine getirmek ve yasaların AB’ne uyumunu sağlamak için strateji geliştireceklerini belirtmişlerdir. Bu sayede Kosova, AB üyeliği yolunda ilk adımı atmıştır. AB, Kosova’nın kalkınmasında en çok maddi katkı sağlayan uluslararası kurum özelliğini taşımaktadır. Bu Antlaşma çerçevesinde 2007-2020 yılları için AB, Kosova’ya 1,3 milyar Avro tahsis etmiştir.

AB’nin Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini de“İstikrar ve Ortaklık Antlaşması”nın bir yandan Kosova’nın diğer yandan da bölgenin istikrar ve refahına büyük katkılar sağlayacak olması nedeniyle önemli olduğunu dile getirmiştir. Söz konusu Antlaşma, Kosova’da insan hakları ve yargı gibi alanlardaki normların AB standartlarına yükseltilmesine katkı sağlamak amacıyla akdedilmiştir. Antlaşma ayrıca, iki taraf arasındaki ticari ilişkileri güçlendirmek ve bölge pazarını Birliğe açmayı hedeflemektedir. Kosova tarafı için İstikrar ve Ortaklık Antlaşması, AB üyeliği yolundaki ilk adım olarak değerlendirilmiştir.¹²⁰

4.6. Kosova’da Kitlesele Göç Dalgası

Bağımsızlık ilanından sonra Kosova’daki halkın morali yükselmiş, ekonomik anlamda geleceğe dair ülkenin Avrupa düzeyine ulaşabilme ihtimali Kosova halkı için umut olmuştur. Ancak, geçen süreçte ülkede ekonomik kriz giderek şiddetlenmiş ve Kosova halkı umutsuzluğa kapılmıştır. Bunun nedenleri olarak kısaca yerli üretimin olmaması, ithalatın ihracattan fazla olması, işsizlik oranının çok yüksek olması gösterilebilir. Bu süre içinde Kosova’da işsizlik oranı % 40'lara ulaşmıştır. Bu durum da halkın kitleler halinde daha ziyade Avrupa ülkelerine göç etmelerine neden olmuştur. Ayrıca, AB’nin Kosova’ya vize uygulamaya devam etmesi, AB’ye karşı olan

---

¹²⁰<http://www.abhaber.com/kosova-avrupa-birligi-ile-istikrar-ve-ortaklik-anlasmasi-imzaladi/> (29.04.2017).

hoşnutsuzlukların artmasına ve beklentilerin karşılanmaması nedeniyle halkın umutlarının yok olmasına sebebiyet vermiştir.

Kosova'dan yaşanan kitlesel göçlerin diğer bir nedeni de, 2013 yılında yapılan seçimlerden sonra 6 ay boyunca hükümetin kurulamaması nedeniyle devlet kurumlarının işleyemez hale gelmesi ve bu durumun ülkede siyasal krize yol açmasıdır. Neticede ekonomik ve siyasal krizlerin ardından Kosova'da halk geleceğe dair umutsuzluğa düşmüş ve Kosova'dan 2013, 2014 ve 2015 yıllarını kapsayan dönemde kitlesel göç dalgaları yaşanmıştır.¹²¹

Kosova medyasına göre bu yıllarda gerçekleşen kitlesel göçlerde göç eden kişi sayısı 100 bin kadardır. Bu rakam, Kosova'nın toplam nüfusunun %5'ine tekabül etmektedir. Kitlesel göçün bir anda yaşanması hem BM'nin dikkatini çekmiş, hem de AB bunu önlemek için fonlar ayırmış, geçiş ülkelerine alarm vermiştir. Başta Almanya olmak üzere AB ülkeleri, bu sorundan Kosovalı yetkilileri sorumlu tutmuş ve bir an önce siyasal krizin çözümlenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca, ekonomik krizin giderilmesi için fonlar tahsis etmiştir.

Aylarca hükümetin kurulamaması nedeniyle yaşanan siyasal istikrarsızlık, yabancı yatırımın ülkeye girmesini engellemiştir ve ülkede özel sektör gelişmemiştir. Bu süreçte devlet kurumları da işlevsiz kalmıştır. Yine, Kosova'nın yeterince bağımsız hareket edememesi de halkta hayal kırıklığına yol açmıştır. Diğer yandan, devam eden Priştine-Belgrad görüşmelerinde hayati konularda yavaş ilerleme kaydedilmesi ve görüşmelerde kaybeden tarafın Kosova olduğu yönündeki algı, Kosova'nın dış baskılara maruz kaldığı ve bağımsız hareket edemediği yönündeki algılar Kosova halkında yılgınlığa neden olmuştur. Yüksek orandaki işsizlikten doğan krize bir de siyasi hoşnutsuzluk eklenmiş, bu koşullarda vatanperverlik ikinci planda kalmış ve gelecek kaygısı yaşayan genç nüfus Avrupa'ya göç etme eğiliminde olmuştur. 2013 yılının sonlarında başlayan kitlesel göç dalgası ile yüz binlerce kişi Avrupa'ya yasa dışı yollarla göç etmiştir. Bu sayı son yıllarda biraz daha azalsa da, halen Kosova'da yaşayan genç nüfus geleceği Avrupa'da görmekte ve göç devam etmektedir.

---

¹²¹Nedim Emin, Kosova'daki Kitlesel Göçün Dinamikleri, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/kosovadaki-kitlesel-gocun-dinamikleri>. (20.03.2017).

4.7. Kosova - Karadağ Sınır Antlaşması

Kosova, 2013 yılında AB ile “İstikrar ve Ortaklık Antlaşması” imzalamış ve AB geleceği açısından önemli bir adım atmıştır. AB tarafından, Kosova'nın Sırbistan ile müzakerelere başlaması ve Karadağ ile arasında var olan sınır sorununu çözmesi şart koşulmuştur. AB'nin arabuluculuğunda devam eden Sırbistan ile diyalog sürecinde AB, her olumlu aşamaya karşılık Kosova'yı AB ile ilişkiler bağlamında ödüllendirme stratejisi gütmüştür. Buna göre, 2012 yılının Ocak ayında Avrupa Komisyonu Kosova ile “Vize Serbestliği Diyalogu”nu başlatmıştır.

Kosova ile Karadağ arasındaki sınır ihtilafı, iki ülke açısından da AB'ye katılım öncesinde çözümlenmesi gereken bir konu olarak öne sürülmüştür. 2015 yılında AB'nin girişimleriyle Avusturya'nın başkenti Viyana'da Karadağ ile Kosova arasında sınır antlaşması imzalanmıştır. Bu sınır antlaşması gereği, Kosova yaklaşık 8 bin 200 hektar arazisini Karadağ'a devretmiştir. Bu durum, Kosova'da hem siyasi anlamda hem de halk nezdinde büyük tepkilere yol açmıştır. Sınır Antlaşması, Karadağ'da Meclisten geçmiş, ancak Kosova Meclisinden 3 yılı aşkın bir süre onay alamamıştır.¹²² Karadağ hükümeti bu antlaşma ile NATO üyesi olmakla ödüllendirilirken, Kosova hükümetine de bu antlaşmanın onaylanması AB vize serbestisi için en önemli ön koşul olarak ileri sürülmüştür. Karadağ ile sınır anlaşması süreci nedeniyle vize muafiyetinin bekletilmesi, Kosova halkının AB konusundaki motivasyonunu düşürmüştür.

Sınır Antlaşmasının Kosova Meclisinde onaylanmasını AB yetkilileri vize muafiyetinin “olmazsa olmaz koşulu” olarak ileri sürmüştür. Uluslararası baskılar sonucunda, muhalefet ve iktidar partisi milletvekillerinin bu anlaşmaya karşı çıkmalarına rağmen 21 Mart 2018 tarihinde Kosova Meclisi 3 yıllık uzun bir uğraştan sonra Kosova-Karadağ Sınır Antlaşmasını onaylamıştır. Sınır Antlaşması sonucunda Karadağ devleti Kosova'ya ait sınır bölgesinden 5 kilometre kadar içeriye girmiş ve jeostratejik açıdan ve askeri anlamda Kosova Karadağ'a karşı daha zayıf bir konuma düşmüştür. Diğer yandan, AB'nin taahhüdüne rağmen vize muafiyetinin hangi şartlar altında ve ne zaman gerçekleşeceği halen belirsizliğini korumaktadır. Sınır Antlaşmasının onaylanmasının ardından AB yetkilileri Kosova hükümetine vize

---

¹²²Kosovo, Montenegro to Form Joint Border Commission, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-and-montenegro-with-a-joint-statement-on-border-demarcation-02-16-2018>(20.04.2018).

muafiyeti ile ilgili başka şartlar öne sürmüş ve yolsuzlukla mücadele gibi yeni şartlar belirlemiştir.¹²³

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNDE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ROLÜ

1. Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişimi ve Yapısı

Avrupalı milletler Eski Yunan ve Roma uygarlıklarından itibaren Avrupa bölgesine ve Hıristiyanlığa yönelik tehditlere karşı kendi aralarında bir birlik kurma düşüncesine sahip olmuşlardır. Özellikle eski çağlardaki federatif yönetimler ve site uygarlıklarındaki meclis ve kurul gibi oluşumlar, birlik fikrine katkı sağlamıştır. Bununla beraber, 1306 yılında Kudüs'ü Müslümanların elinden almak için Fransa'nın liderliğinde bir konfederasyon kurulması da öngörülmüştür.

Bütünleşme adına Dante “İlahi Komedi” ve “Monarçi” adlı yapıtlarında Avrupa’da bir “kültür birliği” kurulması fikrini benimsemiştir.¹²⁴ Fransız Emeric Cruce de “Söylevler” adlı eserinde Avrupa Konseyi kurulması yönündeki görüşlerini dile getirmiştir. Yine Abbe de St. Pierre, “Avrupa’da Kalıcı Barış Tasarısı” adlı eserinde Avrupa’da ticaretin serbest olması, bir senato kurulması ve Lahey’de idari merkezi olan bir örgütlenme modelinin tesis edilmesi üzerinde durmuştur.¹²⁵

J.J.Rousseau da bir Avrupa Federasyonu oluşturulması gerektiğini savunurken, Immanuel Kant “Ebedi Barış Üzerine” isimli eserinde Avrupa’da hukuka dayalı yönetimlere vurgu yaparak Avrupa Birliği’ni savunmuştur.¹²⁶ Victor Hugo ise, Avrupa devletleri arasında savaşa gerek olmadığını belirterek birlik önerisi için çalışmalar yapmıştır.

---

¹²³Kosova-Karadağ Sınır Anlaşması ve Balkanlarda Getirdiği Tarihsel Güvensizlikler, <http://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/419000/kosova-karadag-sinir-anlasmasi-ve-balkanlarda-getirdigi-tarihsel-guvensizlikler> (20.04.2018).

¹²⁴İbrahim S.Canbolat , *Ulus-üstü Sistem ve Avrupa Birliği* , İstanbul , Alfa Yayınları , 1998, s.71.

¹²⁵Ekrem Yaşar Akçay, Çiğdem Argun, Elvettin Akman, “*AB'nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası*”, SDÜ Vizyoner Dergisi, Cilt No: 3-4, 2011, s. 117-131.

¹²⁶İbrahim S. Canbolat, a.g.e., s. 69-70.

Avrupa Birliği'nin kuruluşunun arka planında yer alan tarihsel, siyasi ve kültürel gerçeklikler göz ardı edilmemelidir.¹²⁷ Bugün gelinen noktada Avrupa Birliği, tarihte yaşanmış tahrip edici siyasi ve dini savaşlara sahne olan coğrafyada, barış ve istikrarın hayata geçirilmiş halidir.

1.1.Avrupa Birliği'nin Kuruluşu

13.yüzyılın sonlarına doğru başlayan Avrupa'da "birlik" oluşturma düşüncesi, 19.yüzyılın başından itibaren fiili olarak uygulanmaya başlanmıştır. 1860 yılında Fransa, Belçika, İtalya, İsviçre ve Yunanistan'ın döviz kurlarına ilişkin ortak bir sistem kurmaları buna örnektir.1865 yılında ise,"Latin Para Birliği" kurulmuştur; ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile uygulama alanı bulamamıştır.¹²⁸

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'ya ilişkin birlik oluşturma düşüncesi devam etmiş ve Kont Richard Coudenhove Kalergi,"Pan Avrupa" fikrini geliştirmiştir. Ancak, bu örgüt 1932 yılında Fransız Başbakanı Briand'ın ölmesi ile son bulmuştur.¹²⁹

İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da birlik oluşturma düşüncesi yavaşlasa da Fransız Jean Monnet ile İngiliz Toynbee, İngiltere ve Fransa'nın egemenlik alanlarının birleştirilip ortak savunma ve ortak ekonomiye geçilmesini teklif etmiştir. Aynı dönemde Belçika, Hollanda ve Lüksemburg (Benelüks) arasında "Ouchy Sözleşmesi" imzalanmıştır. Bu sözleşme ile üç devlet arasında "gümrük birliği" nin tesis edilmesi hedeflenmiştir.¹³⁰

1943 yılında Jean Monnet, Avrupa'da "sürekli barış"ın tesis edilmesi amacıyla harpten sonra hükümetler üstü bir yapılanmanın olması gerekliliği üzerinde durmuştur.1944 yılında Fransa'da "Avrupa Federasyonu Komitesi" kurulmuştur. Aynı yıl İsviçre'de de "Avrupa Direniş Örgütü" kurulmuştur.¹³¹ Örgütün amacı, Avrupa'da bütünleşmenin yaşanması ve bunun sonucunda da barışın sağlanmasıdır.

1947 yılında İngiltere ve Fransa arasında Almanya'ya karşı "Dunkerque Antlaşması" yapılmış ve bu Antlaşma 1954 yılında Belçika, Fransa, İngiltere,

¹²⁷İbrahim S.Canbolat, *Örümcek Evinde Oturulmaz*, Alfa Aktüel Yayınları, 2014, s.289.

¹²⁸www.tdk.gov.tr/index.php?option=bts&view=bts&kategori=veritbn&kelime=216689 (25.04.2017).

¹²⁹Ekrem Yaşar Akçay , Çiğdem Argun, Elvettin Akman, a.g.e., s. 121.

¹³⁰H.F.VanPanuys, L.J.Brinkhorst, H.H. Maas, *International Organisation and Integration*, 1968, s.978. www.books.google.com.tr(27.04.2017).

¹³¹İbrahim S. Canbolat, a.g.e., s. 75.

Lüksemburg ve Hollanda arasında imzalanan Batı Avrupa Birliği (BAB) Antlaşmasına dönüşmüştür.¹³²Bu süreçte 7-10 Mayıs 1948 tarihleri arasında Lahey’de “Avrupalılara Mesaj” adı altında bir bildiri yayımlanan bir konferans düzenlenmiştir. Konferansın öncülüğünü İngiltere yapmıştır. Konferans sonrasında Avrupa Konseyi’nin kurulması ve insan hakları mahkemesinin tesis edilmesi kararı verilmiş; sonuç olarak 5 Mayıs 1949’da “Avrupa Konseyi” kurularak ilk somut adım atılmıştır. Bunun yanında, 16 Nisan 1948’de de “Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC)” kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı’ndan ABD’nin “Marshall Planı” çerçevesinde Avrupa’ya yaptığı yardımlar, Batı Avrupa devletleri arasında birlik olma düşüncesini de arttırmıştır. Bu ülkeler ekonomik potansiyellerini bir araya getirerek güçlü bir Avrupa pazarı oluşturmayı amaçlamışlardır. Bütünleşme ile beraber pazarın genişleyeceği, sermaye ve teknolojinin de hızlı gelişeceği düşünülmüştür.¹³³

9 Mayıs 1950’de yapılan bir toplantıda “serbest ticaret, gümrüklerin uyumlaştırılması, sosyal politikalar ve korumacılık” üzerine birtakım kararlar alınmış ve Fransız Devlet Adamı Jean Monnet’nin de katkısı ile “Schuman Deklarasyonu” olarak bilinen belge yayınlanmıştır. Buna göre, Batı Almanya ile Fransa’nın kömür ve çelik endüstrilerinin birleştirilerek ortaklaşa yönetileceği bildirilmiştir. Ardından, 25 Temmuz 1952’de yürürlüğe giren Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür Çelik Teşkilatı (AKÇT) kurulmuştur.¹³⁴Bu Antlaşma, Avrupa Birliği’nin ilk adımını teşkil etmiştir. Avrupa özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın getirmiş olduğu savaş ortamından, kalıcı bir barış ve güvenlik modeli arayışına girmiş, AKÇT ile üst otoriteye ulusal egemenlik devri söz konusu olmuştur.¹³⁵

AKÇT o dönem için sanayinin iki temel maddesi olan kömür ve çelik adına imzalanan bir kartel anlaşması niteliğinde olmuştur.¹³⁶ AKÇT’nin kurulmasının ardından göstermiş olduğu başarı sonucunda Avrupa’da sektörle sınırlı olmayan, geniş kapsamlı bir ekonomik bütünleşme doğrultusunda çalışmalar başlatılmıştır. Messina’da toplanan AKÇT’nin Dışişleri Bakanları, iki yeni Avrupa Topluluğu kurulmasına yönelik bir karar almışlardır. Uzun süren toplantılar sonucunda 25 Mart 1957’de

¹³²Kamuran Reçber, “*Batı Avrupa Birliği’nin Uluslararası Hukuk Kişiliği*”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 2003,s.285-314.

¹³³ Tuğçe Gençtürk, “*Avrupa Birliği’nin Tarihsel Gelişimi*”, Akademik Perspektif Dergisi, 24 Ağustos 2012.

¹³⁴ İbrahim S. Canbolat, ag.e., s. 77.

¹³⁵ İbrahim S. Canbolat, a.g.e., s. 289.

¹³⁶ Kamuran Reçber, *Avrupa Birliği Mevzuatı*, Alfa-Aktüel Yayınları, 2005, s. 2.

Roma’da imzalanan Antlaşma ile de “Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)” ve “Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)” kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, iki kutuplu sistemde ABD ile SSCB arasındaki ekonomik ve sanayi alanındaki gelişmeler, Avrupa ülkeleri arasında bütünleşme çabalarını da etkilemiştir. Bu bağlamda, 1 Temmuz 1967’de yürürlüğe giren Füzyon(Birleşme) Antlaşması ile AKÇT, AET, AAET’nin yürütme organları Konsey ve Komisyonlar, tek çatı altında birleştirilmiş ve bu tarihten sonra üç Topluluk için “Avrupa Topluluğu”(AT) (European Community) denmeye başlamıştır. Füzyon Antlaşması ile her üç Topluluğun organları birleştirilmişse de, Avrupa Topluluklarının her birinin yüklendikleri fonksiyonlar birbirinden farklıdır.¹³⁷

Avrupa Topluluğuna üye devletler, Topluluk üyeleri arasında ilk aşamada gümrük birliği kurulması ve ortak pazar alanı yaratılması adına “Avrupa Tek Senedi” Antlaşmasını 1 Temmuz 1987’de yürürlüğe koymuşlardır.¹³⁸ Avrupa Tek Senedi ile Topluluk, yeni uygulamalar ile etki alanını arttırmış ve yeni üye devletlerle beraber işbirliği sürecini de genişletmeye başlamıştır. Bu Antlaşma ile kişilerin, malların, sermaye ve hizmetin serbest dolaşımı için 1992 yılı hedeflenmiştir. AT’nin, entegrasyonunu derinleştirmek için akdettiği diğer Antlaşmalar ise aşağıda sayılmaktadır:

- Maastricht Antlaşması:

Avrupa Topluluğu, 7 Şubat 1992’de Maastricht’te Topluluk kurucu Antlaşmaları olan Paris, Roma ve Avrupa Tek Senedi Antlaşmalarını kapsayan yeni bir Antlaşma akdetmiştir. Maastricht Antlaşması, diğer adıyla “Avrupa Birliği (AB) Antlaşması (Treaty on European Union)”, 1 Kasım 1993’de yürürlüğe girmiştir. Bu Antlaşma’nın akdedilmesiyle, Avrupa Topluluğu “Avrupa Birliği” (AB) olarak anılmaya başlamıştır.¹³⁹Antlaşma ile Birlik üç sütun üzerine kurulmuştur: “Avrupa Toplulukları”, “Ortak Dış İşleri ve Güvenlik”, “Adalet ve İç İşleri”.¹⁴⁰

Diğer yandan, Soğuk Savaş döneminden yeni çıkılması nedeniyle Doğu Avrupa ülkeleri ile etkileşim kurulması adına Birliğe yeni üye kabul edilmesi de gündeme gelmiştir.

¹³⁷Kamuran Reçber, a.g.e., s. 4.

¹³⁸Tuğçe Gençtürk, a.g.e.

¹³⁹İbrahim S. Canbolat, a.g.e., s. 212.

¹⁴⁰https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht_Anla%C5%9Fmasi.pdf (27.04.2017).

-Kopenhag Kriterleri:

21-22 Haziran 1993'de Kopenhag'da yapılan Zirvede Birliğin Doğu Avrupa'ya yönelik genişlemesi ele alınmış ve Birliğe üye olmak isteyen devletlerin taşıması gereken kriterler Zirve sonrasında yayımlanan Bildirge ile "Kopenhag Kriterleri" olarak deklare edilmiştir. Genel olarak kriterler "ekonomik, siyasi ve Topluluk mevzuatının benimsenmesi" olarak belirtilmiştir. Bu kriterler ile Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin Birliğe üye olabilmek için sahip olması gereken özellikler belirtilmiştir.

-Amsterdam Anlaşması

16-17 Haziran 1997 tarihlerinde toplanan AB Zirvesi, Birliğin kurumsal yapısının güncellenmesine yönelik çeşitli kararlar almıştır. 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, "İnsan Hakları Sözleşmesi"nin imzalanmasını AB üyeliği için bir koşul haline getirmiştir.

-Gündem 2000

Komisyona, 16 Temmuz 1997'de "Gündem 2000" isimli "Stratejisi Belgesini" yayımlamıştır. Bu Belge ile Komisyon, üye olmak isteyen ülkeler için "AB Müktesebatının üstlenilmesine" yönelik bir takvim niteliğinde olan "Katılım Ortaklığı Belgeleri" imzalanacağını öngörmüştür.

-Nice ve Lizbon Antlaşmaları:

7-9 Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi'nde AB üyesi ülkeler, AB Kurucu Antlaşmalarında değişiklik yapılmasına karar vermişlerdir. Aynı zamanda, 18-19 Ekim 2007 tarihleri arasında AB Reform Antlaşmasının imzalanması gündeme gelmiş ve "Lizbon Antlaşması" olarak da bilinen "Reform Antlaşması" 14 Aralık 2007'de imzalanmıştır. 2009 yılında imzalanan Lizbon Antlaşması ile de 1950'li yıllarda başlatılan Avrupa entegrasyon süreci, zamanın koşullarına göre yeniden düzenlenmiştir.¹⁴¹

---

¹⁴¹İbrahim S. Canbolat, a.g.e., s. 291.

-Avrupa Birliği'nin Genişlemesi:

Avrupa Birliği zamanla Orta ve Doğu Avrupa ũlkelerinin de katılmak isteyeceği bir başarı elde etmiştir. İngiltere 1963 ve 1967 yıllarında iki kez Birliğe üye olmak için başvuruda bulunmuş, ancak Fransa'nın vetosu nedeniyle üye olamamıştır. Nihayet, 22 Ocak 1972 tarihinde İngiltere, Danimarka ve İrlanda Birliğe üye olmuştur. Daha sonraki yıllarda ise, "Norveç, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Avusturya, İsveç, Finlandiya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Estonya, Slovenya, Slovakya, Kıbrıs Rum Kesimi, Malta, Litvanya, Letonya, Estonya, Bulgaristan ve Romanya" Birliğe üye olmuştur.

1.2. Avrupa Birliği'nin Yapısı

Avrupa Birliği kurumları Antlaşmalar ile tanınan yetkiler kapsamında Birliğin amaçlarına uygun olarak hareket etmektedir. Bu anlamda Birlik, üye devletlerin açıkça yetkilendirdiği alanlarda yetki kullanmakta ve bağlayıcı kararlar alabilmektedir.

Uluslar ũstü bir özelliğe sahip olan Avrupa Birliği'nin kurumsal organları özgün bir yapıdadır. AB'nin organları Konsey, Zirve, Komisyon, Avrupa Parlamentosu, Adalet Divanı, Sayıştay ve Avrupa Merkez Bankası'dır. Ayrıca, Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Ombudsmanı gibi yardımcı organlar da bulunmaktadır.

1.2.1. Avrupa Birliği Zirvesi ve AB Konseyi

AB Konseyi, AB'nin "karar alma" ve "yasama" organıdır. Konsey, yılda en az iki kez toplanır. Birlik faaliyetleri ve "siyasi işbirliği" konusunda yürütülecek politikalara ilişkin karar almaktadır. Zirve'ye Dışışleri Bakanları ile Komisyon üyeleri yardımcı olmaktadır.

AB Konseyi, Parlamenter Demokrasilerde yer alan Parlamentonun yetkilerine sahiptir. Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısı içerisinde yasama faaliyeti Konsey, Komisyon ve Parlamentonun işbirliği ile yürütölmektedir. Yasama sürecinde Komisyon kanun tasarısı hazırlar ve Parlamento yasama önerisini veto edebileceği gibi değişiklik önerisinde de bulunabilir. Konsey tarafından benimsenen tasarı bu süreç sonunda

yasalaşabilir.¹⁴² Konsey, Avrupa Parlamentosu ile birlikte bütçeyi onaylar. Konsey oy birliği, oy çokluğu ve nitelikli çoğunlukla karar verir.

Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ise, genel olarak oy birliği ile karar alınan istisnai bir durumdur.¹⁴³ Avrupa Birliği Konseyi, Birliğin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası için Zirve ile beraber hareket eder ve bunun yanında Birlik adına üçüncü devletler ve uluslararası örgütlerle antlaşmalar imzalar.

Avrupa Birliği Zirvesi ise, Birlik üyesi devletlerin Başbakanları veya Devlet Başkanları ile Zirve Başkanı ve Komisyon Başkanı'nın katılımı ile toplanır. Zirve, yılda 4 defa toplanır.

Yasama yetkisi olmamasına rağmen Zirve'nin üye devletlerin en üst düzey yetkililerinin katılması sebebiyle siyasi bir ağırlığı mevcuttur. Genel olarak uzlaşma yöntemi, istisnai olarak da nitelikli çoğunlukla karar alır. Zirve Başkanı 2,5 yıllığına üye devletler tarafından seçilir. Zirve Başkanı, "Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi"nin görevleri saklı kalmak şartıyla, Birliği dışarıya karşı temsil eder.¹⁴⁴

1.2.2. Avrupa Komisyonu

Avrupa Komisyonu, üye devletlerce atanan 28 kişiden oluşur. Bu kişilere "Komiser" denilmektedir. Birliğin yürütme organı statüsündedir. Komisyona nüfus yoğunluğu dikkate alınarak her devlet bir ya da iki Komiser atayabilmektedir. Komisyon, Bakanlar Kurulu gibi hareket etmektedir. Komisyonda ayrıca Birlik görevlilerden oluşan idari bir teşkilat da mevcuttur. Komisyon Birlik politikalarını tasarlayan ve organize eden birimdir. Komisyon Birlik Kurucu Antlaşmalarının ve Birlik organlarının almış olduğu kararların usulüne uygun olup olmadığını ve Antlaşma taraflarının yükümlülükleri yerine getirip getirmediğinin kontrolünün yapmaktadır.¹⁴⁵

Komisyon Başkanı Avrupa Birliği Zirvesi tarafından atanmaktadır. Komisyon üyeleri ise, Komisyon Başkanı tarafından seçilmekte ve Avrupa Parlamentosunun onayı

¹⁴²<http://www.ab.gov.tr/46220.html> (10.11.2016).

¹⁴³<http://www.consilium.europa.eu/homepage?lang=en>(19.05.2017).

¹⁴⁴Kamuran Reçber, a.g.e., s. 175-180.

¹⁴⁵Kamuran Reçber, a.g.e., s. 180-184.

ile göreve başlamaktadır. Ayrıca, Komisyonun AB hukukunun ihlal edildiği gerekçesi ile Adalet Divanı önünde ilgili devletleri dava etme yetkisi de vardır.¹⁴⁶

1.2.3. Avrupa Parlamentosu

Komisyon ve Konsey arasında paylaşılmış olan yasama ve yürütme yetkilerine ilişkin demokratik bir denetleme sağlayan kurum Avrupa Parlamentosudur. Avrupa Parlamentosu AB'nin organları içinde halk tarafından seçilen tek kurumdur. Üye ülkelerin vatandaşları tarafından, beş yılda bir gerçekleştirilen seçimler ile Parlamento üyeleri belirlenmektedir. Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu, kural olarak Strazburg'da toplanır. Parlamento'ya gelen konular önce ilgili komitelerde görüşülür ve bir rapor halinde Genel Kurul'a sunulur.

Avrupa Parlamentosu, Konsey ile yasama yetkisini paylaşır. Aynı zamanda Parlamento'nun bağlayıcı olmayan danışmanlık görevi de vardır. Birliğin bütçesini Avrupa Konseyi ile beraber yürürlüğe koyan Parlamento'nun, diğer Birlik kurumları üzerinde siyasi denetim yetkisi de bulunmaktadır.¹⁴⁷

2. Batı Balkanlar ve Avrupa Birliği ile İlişkiler

Soğuk Savaşın bitmesi ve iki kutuplu sistemin sona ermesi tüm dünyada ve Avrupa'da bir kırılma noktası yaşanmasına yol açmıştır. Soğuk Savaş döneminde yaşanan güvenlik tehdidi algısı ortadan kalkmış ve Avrupa ülkeleri, uzun bir zamandır bölünmüş halde olan kıtayı birleştirmek ve Avrupa'da kurulmuş olan ekonomik topluluğu siyasi anlamda da bütünleştirmek istemişlerdir. 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile AB devletleri derinleşme anlamında büyük bir yol kat etmiş, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile Adalet ve İçişlerinde İşbirliğine önem atfetmiş ve genişlemeye öncelik vererek Orta ve Doğu Avrupa'da da bütünleşme sağlanmasına karar vermişlerdir. Soğuk Savaş'tan sonraki dönemde AB, Balkan ülkelerini "Avrupalılaştırmayı" ve daha sonra da bu ülkelerle bütünleşme sağlamayı

¹⁴⁶http://ec.europa.eu/index_en.htm (19.05.2017).

¹⁴⁷<http://www.europarl.europa.eu/en/headlines/> (19.05.2017).

hedeflemişlerdir. Avrupa Kıtası'nın bütünlüğünü sağlamak için, Balkan ülkelerini AB'ye entegre etmeye karar vermişlerdir.¹⁴⁸

Söz konusu Batı Balkan ülkeleri: Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova'dır. AB, Balkan politikasını, "bütünleşme yoluyla istikrar sağlamak" olarak açıklamıştır.

Tarihte Balkanlar, Doğu ile Batı'nın buluştuğu, farklı din ve mezheplerin bir arada var olduğu bir coğrafya olmuş veya bunların birbirinden ayrıldığı bir "tampon bölge" olarak görülmüştür. Avrupa Kıtasının beş büyük yarımadasından biri olan Balkanlar yarımadası, coğrafi açıdan stratejik bir geçiş noktası olması ve güçlü deniz bağlantısı nedeniyle Avrasya eksenli tüm büyük siyasal güç merkezleri tarafından egemenlik altına alınma mücadelesine sahne olan bir bölge olmuştur.

Balkanlar, yüzyıllar boyunca çeşitli etnik grupların savaşarak veya barış içinde bir arada yaşadığı, demografik anlamda çeşitlilikleri içinde barındıran bir coğrafya olarak uluslararası sistemde var olmuştur. Balkan Yarımadası tarihte ve günümüzde ticaret, ulaşım ve göç güzergahının üstünde yer almıştır. Bölge, Avrupa ile Orta Doğu arasında bir köprü olmuştur. Diğer yandan, Batı Asya ile Avrupa ve Kuzey Afrika ile Avrupa arasında ulaşım ve taşımacılık bakımından stratejik bir coğrafya olmuştur. Balkanlar ayrıca, geçmişte ve günümüzde Avrupa'nın güvenliğiyle de doğrudan ilgili bir bölge olmuştur.¹⁴⁹

Tarihte "uzlaşmazlıkların, çelişkilerin ve bölünmüş çıkarların" simgesi haline gelen Balkanlar, 20.yüzyılın başında da siyasi terminolojiye yine bu anlamlara gelen "*Balkanlaşma*" deyişinin girmesine yol açmıştır. Balkan Devletleri, geçmişte ve günümüzde komşu devletlerin kendi topraklarında hak iddia edeceklerine ilişkin bir tehdit algılaması içinde olmuşlardır. Bunda ülke sınırları içindeki etnik grupların ya da bölge isimlerinin çoğu kez bir başka devletin sınırları içerisinde de bulunmasının payı vardır. Bu ise, siyasal istikrarsızlığı teşvik edici bir etkidir. Öte yandan bu durum, üçüncü güçlerin bölgeye müdahale ederek nüfuz alanları yaratmalarına olanak vermekte

---

¹⁴⁸Avrupa Birliği'nin Batı Balkan Politikası, http://www.tuicakademi.org/avrupa-birliginin-bati-balkan-politikasi/#_ftn50(10.05.2017).

¹⁴⁹Özer Sükan, *21. Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 2001, s. 1-4.

ve Balkanlarda istikrarsızlığın sürmesi bir anlamda söz konusu güçlerin çıkarına olarak algılanabilmektedir.¹⁵⁰

Günümüzde ise, Batı Balkan ülkelerinin ilk sıralardaki stratejik önceliği, AB'ye entegre olmaktır. Ancak, bu ülkelerin öncelikle kurumsallaşma, işsizliği azaltma, demokratikleşme, istikrarı sağlama ve reformları hayata geçirme gibi üstesinden gelmeleri gereken sorunları bulunmaktadır. Batı Balkan ülkelerinin “bağımsızlık” ile “karşılıklı bağımlılık” arasında sağlam bir denge kurmaları gerekmektedir. AB ile entegrasyonun sağlanabilmesi için Balkan ülkelerinin çeşitli bölgesel ekonomik ve siyasal programları uygulamaya koymaları gerekmektedir. Bu bağlamda, AB politikalarına uygun serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliği ve ortak pazar gibi uygulamaları hayata geçirmeleri gerekmektedir. Bunlar ise, Balkan ülkelerinin ulusal ekonomilerini liberalleştirmeleri ve bölgesel düzeyde kişilerin ve malların serbest dolaşımını sağlamalarıyla mümkündür. Başka ülkelerin uyguladığı modelleri birebir ödünc almak yerine, bu politikaların yerel şartlar ve dinamikler dikkate alınarak uygulanması gerekmektedir; aksi takdirde bu uygulamaların başarılı olması pek mümkün görünmemektedir.¹⁵¹

Batı Balkan ülkelerinin AB ile ilişkileri ve bu süreçteki gelişmeler değerlendirilecek olursa, Batı Balkan ülkeleri açısından AB ile bütünleşme konusunda olumlu ilerlemelerin kaydedildiği söylenebilir. Bu çerçevede, Hırvatistan AB üyesi olmuş, Karadağ ve Sırbistan adaylık statüsü elde etmiştir. Diğer yandan, Arnavutluk ve Bosna-Hersek vatandaşları 2010 yılının sonunda “Schengen” kapsamındaki ülkelere vizesiz seyahat etme hakkını kazanmıştır. Bölge ülkelerinden yalnızca Kosova'ya Schengen vizesi uygulaması devam etmektedir.¹⁵²

---

¹⁵⁰İbrahim S. Canbolat, *Savaş ve Barış Arasında İnsan-Korku ve Umut Arasında İnsan*, Alfa Yayınları, Bursa, 2003, s. 57-58.

¹⁵¹Rexhep Meidani, “Trends To a New World Order”, s. 127-128. [https://sam.gov.tr/trends-to-a-new-world-order/\(01.052017\)](https://sam.gov.tr/trends-to-a-new-world-order/(01.052017)).

¹⁵²Erhan Türbedar, “2010 Yılında Balkanlar”, Türkiye Ekonomik Araştırmalar Vakfı Değerlendirme Notu, Ocak, 2011.

2.1. Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlara Yönelik Uyguladığı Politikalar

AB, Soğuk Savaş'tan sonra değişen politikasının uzantısı olarak bir "Avrupa Komşuluk Politikası" geliştirmeye başlamıştır. AB'yi "Komşuluk Politikası" izlemeye iten nedenlerse, AB ülkelerini yoğun bir şekilde etkileyen "yasa dışı göç ve uyuşturucu ticareti" ile mücadele olmuştur. "Komşuluk Politikası"nın temel hedefi, AB'nin yaşadığı birtakım sorunlara çözüm bulmak amacıyla ve daha "güvenli ve istikrarlı" bir Birlik için "Avrupa değerlerini" komşu ülkelere de yaymak ve bu değerleri benimsetmek olmuştur. "Avrupa Komşuluk Politikası" üç ana unsurdan (araçtan) oluşmaktadır:

1) *Ülke Raporları*: Komisyon tarafından her ülke için hazırlanan bu raporlar ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal koşullarına ilişkin bilgileri derlemektedir. Bu sayede, bu ülkelerle daha derin ilişkilerin nasıl tesis edilebileceğine ilişkin bir "yol haritası" belirlenmektedir.

2) *Eylem Planları*: Doğu'daki komşularla imzalanan "Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları" ve Güney'deki komşularla imzalanan "Ortaklık Antlaşmaları" çerçevesinde Eylem Planları hazırlanmaktadır.

3) *İlerleme Raporları*: Her ülke için hazırlanan İlerleme Raporları'nda, Eylem Planları'nda belirlenen hususların ne ölçüde yerine getirildiğine dair bilgiler yer almaktadır. İlerleyen dönemler için plan hazırlıklarında bu raporlar, "yol haritası" vazifesi görmektedir.¹⁵³

Avrupa Kıtası'nın tamamını içine alan bir siyasi birlik kurulabilmesi için Balkanlar büyük bir önem taşımaktadır. AB'nin bölgeye önem vermesindeki en büyük nedenlerden biri de "güvenlik" problemidir. Balkanlar bölgesi, AB'nin güvenliğine tehdit oluşturabilecek potansiyel riskleri içinde barındırmaktadır. Balkanlardaki istikrarsızlık ve her türlü çatışmanın AB'yi etkilemesi kaçınılmazdır. Diğer bir neden ise, uluslararası terör gruplarının bölgeye yerleşmesi ve bölgeyi bir "geçiş koridoru" olarak kullanmalarındır. Bu nedenle, AB'nin kendi güvenliğini sağlaması açısından bölge ülkelerine desteği önem arz etmektedir. Diğer yandan, bölge Birlik için bir Pazar niteliğini de taşımaktadır. Güvenliğin tesisi ve ekonomik ve ticari faaliyetlerin artması

¹⁵³Hakan Samur, "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, K1ş, Cilt:8, 2009, s.20.

iki taraf açısından da kazanım olacaktır. Bölgenin AB'ye entegre olması her iki tarafın da yararına olacaktır.

1990 sonrası dönemde bölgede milliyetçiliğin yükselmesi ile birlikte çatışma ve krizlerin baş göstermesi ve sosyalist düzenden liberal ekonomik sisteme geçiş sürecinin ortaya çıkardığı sorunlar karşısında, AB kaçınılmaz olarak Balkanlara yönelik politikalar geliştirmek zorunda kalmıştır. AB hem siyasal derinleşme hem de genişlemeyi birlikte hayata geçirirken, Balkanlara yönelik politikası üç temele dayanmıştır:

1) Balkanlardaki çatışma ve savaş ortamının AB'nin siyasal derinleşme sürecine zarar vermesini önlemek.

2) Bölgede ekonomik, siyasal ve ideolojik egemenliğini tesis etmek.

3) Liberal ekonomik sisteme yeni geçen Balkan ülkelerini bir takvim içerisinde AB'ye entegre etmek.

AB Balkanlara yönelik politikalarını belirlerken Balkanları, Doğu Balkanlar ve Batı Balkanlar olarak ikiye ayırmıştır. Batı Balkanlar; Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ ve Kosova olmak üzere Yugoslavya'dan ayrılan ülkeler ve Arnavutluk'tur. Doğu Balkanlar ise; Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'dan oluşmaktadır. Doğu Balkan ülkeleri, AB'ye üye olarak alındığı için bu bölge açısından bir sorun görünmemektedir.

AB'nin Balkanlara yönelik politikalarını daha iyi anlayabilmek için şu başlıkları kısaca ele almak uygun olacaktır: Royaumont Zirvesi, Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi, İstikrar ve Ortaklık Süreci, AB Yardım Programları CARDS&IPA, Zagreb Zirvesi ve Selanik Zirvesi.

2.1.1. Royaumont Zirvesi

AB'nin Batı Balkanlara yönelik ilk girişimi Royaumont Zirvesi olmuştur. 13 Aralık 1995 tarihinde Fransa'nın Royaumont Kasabası'nda toplanan 27 ülke, "Güneydoğu Avrupa İyi Komşuluk ve İstikrar Süreci"ne ilişkin bir Senet akdetmişlerdir. Söz konusu sürece Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Bosna-Hersek, Yugoslavya, Arnavutluk, Macaristan, Bulgaristan, Romanya ile AB ülkeleri, ayrıca Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve

İşbirliği Teşkilatı (AGİT) katılmıştır. Konferanslar şeklinde gerçekleşen Zirve, AB'nin Batı Balkanlar politikasının altyapısının oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Royaumont Zirvesi, daha sonra Köln Zirvesi ile devam etmiştir; ancak sürecin, Balkan ülkelerinde fazla etkili olamamıştır.¹⁵⁴

2.1.2. Güneydoğu Avrupa İstikrar Pakti

Güneydoğu Avrupa İstikrar Pakti, Kosova'ya NATO müdahalesinin ardından Almanya'nın liderliğinde Köln Zirvesi'nde başlatılan geniş kapsamlı bir girişimdir. Söz konusu Pakti önceki girişimlerden ayıran, Balkanlara yönelik en geniş kapsamlı girişim olması ve girişimin katılımcılarının fazlalığıdır. Pakta katılanlar AB ülkeleri, Avrupa Komisyonu, Balkan ülkeleri ve komşu ülkeler ve G-8 ülkelerinin yanı sıra, BM, NATO AGİT gibi uluslararası örgütler ve Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası finans kuruluşları ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü gibi bölgesel örgütlerdir. Paktın hedefi ise, Balkanlarda anlaşmazlıkların çözümü sonrasında bir serbest ticaret bölgesinin tesis edilmesi, serbest piyasa ekonomisinin geliştirilmesi ve AB ile ikili anlaşmalar yapılmasını içermektedir. Bu çerçevede, Balkan ülkelerinde serbest seçimlerin yapılması, insan ve azınlık hakları alanlarında gelişme sağlanması, sivil toplumun kurumsallaştırılması, bölge ülkeleri arasında işbirliğinin sağlanması, ekonomik altyapının hazırlanması, özelleştirme konusunda ilerleme kaydedilmesi, gümrüklerin şeffaflaşması, yasa dışı faaliyetlerin ve terör eylemlerinin önlenmesi, bağımsız bir yargının ve medyanın tesis edilmesi gibi konular ele alınmıştır. Pakt, AB'nin Balkanlara yönelik politikasının değiştiğinin ilk kanıtı olarak kabul edilmektedir. Paktın önemi ise, katılımcıların beklentilerini ortak bir paydada buluşturması ve barışın tesis edilmesi için fikir birliğine varılmasıdır. İstikrar Pakti, barış süreci için her ne kadar önemli katkı sağlasa da, önceki girişimler gibi o da yeterli etkiyi gösterememiştir.¹⁵⁵

¹⁵⁴Murat Kavalalı, "AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri", DPT Müsteşarlığı, Ankara, 2005, s.37.

¹⁵⁵Serdar Yılmaz, "AB'nin Balkan Politikası Var mı", http://www.academia.edu/6930519/ABNiN_BALKAN_POLITIKASI_VAR_MI (10.05.2017).

2.1.3. İstikrar ve Ortaklık Süreci

AB, Balkanlarda güven ortamını ve istikrarı tesis etmek amacıyla Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nı devreye sokmanın yanı sıra, "genişleme" politikasını da hayata geçirmiştir. AB, "İstikrar ve Ortaklık Süreci" ile Batı Balkan ülkelerinin Birlik'e üyelik sürecini başlatarak bölge stratejisini belirlemiştir. 26 Mayıs 1999 tarihli Batı Balkan ülkelerinin reform sürecine destek verilmesi ve bu ülkelerin AB'ye yakınlaştırılması amacıyla bir "İstikrar ve Ortaklık Süreci" başlatılmasını tavsiye eden Avrupa Komisyonu kararına istinaden, AB Konseyi 2192 sayılı kararıyla "İstikrar ve Ortaklık Süreci"ni kabul etmiştir.

Söz konusu Süreç, iki aşamalıdır. İlk aşamada Birlik, söz konusu ülkenin yükümlülüklerini yerine getirip getiremeyeceğine ilişkin ülkenin kapasitesini araştırmakta ve bu konuda bir karar almaktadır. İkinci aşamada ise, "İstikrar ve Ortaklık Antlaşması" için görüşmeler başlatılmaktadır. İkinci aşamada aynı zamanda taraflar arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerde başlatılmaktadır. "İstikrar ve Ortaklık Süreci" kapsamında gerekli kriterleri yerine getiren ülkelerle müzakere süreci başlatılmakta ve müzakere sürecinin sonunda iki taraf arasında "İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları" imzalanmaktadır. İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları genel çerçevede, birtakım alanlarda işbirliğini öngören, siyasi diyalogu ve bölgesel işbirliğini başlatmayı hedefleyen, malların, işgücünün, girişimcilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımını ve işçilerinde uyum ile ekonomik ve mali işbirliğini içeren Antlaşmalardır. İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları, Batı Balkan ülkelerinin AB'ye potansiyel aday ülkeler olarak kabul edilmesi anlamına da gelmektedir.¹⁵⁶

2.1.4. Avrupa Birliği Yardım Programları Cards&IPA

"İstikrar ve Ortaklık Süreci"nin ekonomik yönü olan AB mali yardımları, Batı Balkanlarda "Yeniden Yapılanma, Demokratikleşme ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı" ("Community Assistance for Reconstruction, Democratization and Stabilization"- "CARDS") adıyla gerçekleşmiştir. CARDS'ın amaçları genel çerçevede,

---

¹⁵⁶Umut Tikici, "Avrupa Birliği'nin Batı Balkan Politikası", http://www.tuicakademi.org/avrupa-birliginin-bati-balkan-politikasi/#_ftn50(10.05.2017).

Batı Balkanlarda yeniden yapılanma, demokratikleşme, istikrar, barış ortamı ve mültecilerin dönüşünün sağlanması olmuştur. Ayrıca, AB ile entegrasyon süreci kapsamında yasal ve kurumsal reform, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınma ve bölgesel işbirliği hedeflenmiştir. CARDS kapsamındaki mali yardımların, Batı Balkan ülkelerinde olumlu sonuçlara yol açtığı söylenebilir. CARDS aracılığıyla mültecilerin geri dönüşü sağlanabilmiş, altyapı sorunları çözülebilmüş ve belli bir düzeyde de olsa bir istikrar yakalanabilmiştir.¹⁵⁷

2007-2013 arası dönemdeyse, aday ve potansiyel aday olan ülkelere sağlanan mali yardımlar, “Katılım Öncesi Yardım Aracı” (“Instruments for Pre-Accession Assistance”-“IPA”) kapsamında tahsis edilmiştir. Bu şekilde, aday ve potansiyel aday ülkelere tahsis edilen mali yardımlar, IPA kapsamında tek çatı altında toplanmıştır. IPA yardımları, Batı Balkanlar’da aAB’ye aday olmayan, ancak potansiyel aday olarak görülen Kosova, Bosna-Hersek ve Arnavutluk’a da sağlanmıştır.¹⁵⁸

2.2. Zagreb Zirvesi

AB, “İstikrar ve Ortaklık Süreci”ni güncellemek ve etkinliğini artırmak amacıyla 24 Kasım 2000’de Zagreb Zirvesi’ni toplamıştır. Zagreb Zirvesi’nin temel hedefi, “İstikrar ve Ortaklık Süreci”ne dahil olan ülkelerin, Birlik ile “daha yakın işbirliği” halinde olması için yeni bir vizyon belirlemektir. Zirve sonunda yayınlanan Sonuç Bildirgesinde, AB’nin tavsiye ettiği kurumsal, yasal ve yapısal reformları, bölgesel işbirliğini ve demokratikleşmeyi kabul eden Batı Balkan ülkelerinin “potansiyel aday ülkeler” olarak görüldüğü belirtilmiştir. Bildirge’de AB, Süreç kapsamındaki ülkelerin entegrasyon için “daha etkili” çalışmalar yapması gerektiğini vurgulamış ve her ülkenin bölgesel işbirliğini geliştirmek için daha fazla çaba sarf etmesini istemiştir.¹⁵⁹

---

¹⁵⁷Umut Tikici, “Avrupa Birliği’nin Batı Balkan Politikası”, http://www.tuicakademi.org/avrupa-birliginin-bati-balkan-politikasi/#_ftn50(10.05.2017).

¹⁵⁸Murat Kavalalı, a.g.e., s. 46-47.

¹⁵⁹Umut Tikici, a.g.e., http://www.tuicakademi.org/avrupa-birliginin-bati-balkan-politikasi/#_ftn50(10.05.2017).

2.3. Selanik Zirvesi

20-21 Haziran 2003 tarihinde AB'nin Balkanlar ile ilgili politikasında bir dönüm noktası olarak kabul edilen Selanik Zirvesi gerçekleşmiştir. Bu Zirve'de genel itibariyle Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Arnavutluk ve Bosna-Hersek'e yardımların artırılması ile ilgili birtakım kararlar alınmıştır. AB bu Zirvede, Batı Balkan ülkelerine üyelik şansı tanıdığını ve Bölge ülkelerinin Birliğin ekonomik, politik ve demokratik normlarını paylaşma iradesi taşıdığını gösteriyordu.

AB'nin bu dönemde Batı Balkanlara yönelik politikasının“bölgede istikrarı tesis etme ve yeniden yapılanmadan, demokrasiyi güçlendirme ve Avrupa ile bütünleşmeye” evrildiği söylenebilir. Bu çerçevede, Batı Balkan ülkeleri ile ilişkiler konusu, Dış İlişkiler Komiserliğinden, Genişleme Komiserliğine geçmiştir. 2005 yılında da AB kapsamında “Kosova'nın Avrupa Geleceği Raporu” kabul edilmiştir. Söz konusu Rapor'da, Kosova'ya ekonomik kalkınma konusunda yardımda bulunulacağı ve Kosova'nın AB üyelik sürecine destek verileceği belirtilmiştir.¹⁶⁰

Selanik Zirvesi'nde Batı Balkan ülkelerine AB üyeliği konusunda “vaat” verildiği söylenebilir. Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana geçen zaman zarfında Balkanların AB yolculuğunda önemli aşamalar kaydetmiş olması da bunda etkili olmuştur. AB üyesi olan ilk Balkan Devleti, 1981 yılında üye olan Yunanistan'dır. Ardından, 2004 yılında Slovenya, 2007 yılında da Romanya ve Bulgaristan üye olmuştur. 2013 yılında da son olarak Hırvatistan'ın üyeliği gerçekleşmiştir. Sırbistan ve Karadağ'ın ise, müzakere süreci devam etmektedir. Makedonya ve Arnavutluk “aday ülke” statüsündeyken, Kosova ve Bosna-Hersek de “potansiyel aday ülke” konumundadır.

---

¹⁶⁰Serdar Yılmaz,
a.g.e.,http://www.academia.edu/6930519/ABNiN_BALKAN_POLITIKASI_VAR_MI(10.05.2017).

3. Kosova'nın Devlet Olma Sürecinde Avrupa Birliği İle İlişkiler

Günümüz itibariyle Kosova'yı 116 BM üyesi olan devlet tanımaktadır. Henüz BM üyesi olmayan Kosova'nın uluslararası alanda tanınma mücadelesi devam etmektedir. Yine, Kosova'yı 27 AB üyesi ülkeden 22'si tanımaktadır. Kosova halen 5 AB üyesi devlet tarafından resmi olarak tanınmamaktadır.¹⁶¹

AB, Bosna-Hersek'te yaşanan başarısızlığı Kosova'da tekrar yaşamamak için farklı politika ve stratejiler üretmiştir. AB'nin Kosova konusundaki politikasına göre, Kosova siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda daha fazla desteklenmeliydi. Demokratikleşme, hukukun üstünlüğü ve sosyal reform konularında AB'nin bağlı olduğu değerler ülkede geliştirilmeliydi. Böylece Kosova'nın hızlı bir şekilde gelişmesi ve kısa zamanda AB'ye entegre olabilmesi hedeflenmiştir.

AB'nin yeni dönemdeki Batı Balkan politikası göz önünde bulundurulacak olursa, Kosova'nın AB için kritik öneme sahip bir ülke olduğu söylenebilir. Kosova'nın AB ile entegrasyonu, bölgenin ve Avrupa'nın istikrarına katkı sağlayacaktır. Bölgenin istikrarı için, çeşitli etnisitelerin barış ortamında bir arada yaşadığı, demokratik ve hukukun üstünlüğüne tabii olacak bir Kosova'nın oluşturulması ve tanınması şarttır. Bunun için öncelikle, Kosova'da yaşayan bütün halkların geleceğinin garanti altına alınması gerekmektedir. Bu çerçevede Avrupa Birliği Konseyi, Kosova'da 16 Şubat 2008'de "AB Hukukun Üstünlüğü Misyonu"nu ("European Union Rule of Law Mission in Kosovo"- "EULEX") kurmuştur. EULEX Misyonunun hedefi, Kosova'da hukukun üstünlüğünün sağlanması ve bu kapsamda ülkede yargı, polis ve gümrük işlerinin modernleştirilerek, AB norm ve standartları ile uyumun yakalanması amacıyla Kosovalı yetkililere destek olmaktır. Misyonun, Kosovalı yetkililer, yeterli düzeyde tecrübe elde ettikleri zaman sona erdirileceği öngörülmüştür.¹⁶²

EULEX Misyonuna ek olarak, 2008 yılında Kosova'da denetim mekanizması olarak çalışmaya başlayan "Uluslararası Sivil Ofis Yönetimi (ICO)" görevine başlamıştır. ICO'nun temel hedefi, Kosova'nın nihai statüsünün tespit edilmesi ve Avrupa entegrasyonuna katkı sağlanması olmuştur. Bunun yanı sıra, 2013 yılında AB ile Kosova arasında "İstikrar ve Ortaklık Antlaşması" imzalanmıştır. Antlaşma Kosova

¹⁶¹Kosova'yı tanıyan ülkelerin listesi için bkz. <http://www.kosovothanksyou.com/> (01.05.2017).

¹⁶²Fehmi Ağca, "Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Rolü", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Sayı:5, 2010, s. 59-60.

açısından, AB'ye yasal ve ekonomik entegrasyonun sağlanması anlamında büyük önem taşımaktadır. Kosova, bu Antlaşma'yı AB üyeliği yolunda atılan ilk adım olarak yorumlamaktadır.

Kosova AB'ye potansiyel aday ülke konumundadır. Kosova'nın AB ile ilişkileri diğer Batı Balkan ülkelerine nazaran farklılık göstermektedir. Bunun önemli nedenlerinden biri, Kosova'yı AB üyesi 5 ülkenin halen tanımaması nedeniyle, AB ile ilişkilerin sekteye uğraması ve süreçlerde gecikme gibi sorunların ortaya çıkma ihtimalidir. Diğer bir neden ise, Kosova'nın devlet inşa sürecinde gerek mali yardımlar gerekse devlet otoritesinin tesisi açısından AB'nin desteğidir. AB, hali hazırda Kosova'nın kalkınmasında en çok maddi katkı sağlayan uluslararası kurum olma özelliğini taşımaktadır.¹⁶³

Kronolojik sıralamaya göre AB – Kosova İlişkileri:

AB ile Kosova arasındaki ilişkiler bağlamında aşağıda yer alan tablo, 2000-2016 yılları arasındaki kırılma noktalarını kronolojik olarak listelemektedir:

01-11-2000: Zagreb Zirvesi'nde aralarında Kosova'nın da olduğu 5 Güney Doğu Avrupa ülkesi için İstikrar ve Ortaklık Süreci (SAP) başlatıldı.
01-04-2005: Avrupa Komisyonu, "Kosova için Avrupa Geleceği" konulu bir Eylem Planı'nı uygulamaya başladı.
04-02-2008: Avrupa Konseyi, Kosova'da EULEX Misyonuna ilişkin "Ortak Eylem Planını" kabul etti.
18-02-2008: Avrupa Konseyi, Kosova'nın bağımsızlık ilanını kabul ederek, Kosova'nın sui generis (kendisine özgü/özel durum) bir durum olduğu yönünde karar aldı.
09-12-2008: EULEX Misyonu faaliyetlerine başladı.
14-10-2009: Avrupa Komisyonu, "Kosova-Avrupa Perspektifini" ilan etti.
22-07-2010: Uluslararası Adalet Divanı, Kosova'nın bağımsızlık ilanı ile ilgili danışma görüşünü yayınladı.

¹⁶³Ercüment Tezcan, İlhan Aras, Altuğ Günar, "Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi AB 36 Mümkün Mü?", Sentez Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul, Nisan, 2015, s. 659.

<i>19-01-2012:</i> Avrupa Komisyonu, Kosova ile vize serbestliği diyalogunu başlattı.
<i>30-05-2012:</i> Avrupa Komisyonu, Hukuk Kurallarına İlişkin Yapısal Diyalogu başlattı.
<i>14-06-2012:</i> Avrupa Komisyonu, Kosova'nın vize serbestliği için yol haritasını yayınladı.
<i>10-10-2012:</i> Avrupa Komisyonu, AB ve Kosova arasındaki İstikrar ve Ortaklık Antlaşması için fizibilite çalışmasını yayınladı.
<i>19-10-2012:</i> AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Ashton tarafından Kosova ve Sırbistan arasında diyalog süreci başlatıldı.
<i>25-07-2014:</i> AB ve Kosova baş müzakerecileri, AB ve Kosova arasında İstikrar ve Ortaklık Antlaşması sürecini başlattılar.
<i>01-04-2016:</i> AB ile Kosova arasındaki İstikrar ve Ortaklık Antlaşması yürürlüğe girdi. ¹⁶⁴

Kosova'daki istikrarın tesis edilmesi ve sürdürülebilirliği, AB'nin kendi güvenliği açısından büyük bir öneme sahiptir. Kosova açısından ise,AB ile ilişkilerin üst düzeyde sürdürülmesi ve AB'ye üyelik hedefi, ülkenin istikrarı için oldukça önemli görölmektedir. Bu çerçevede, AB - Kosova ilişkileri ve Kosova'nın devlet olma sürecinde AB'nin üstlendiği rol çalışmada bağımsızlık ilanından önce AB - Kosova ilişkileri ve bağımsızlık ilanından sonra AB - Kosova ilişkileri olmak üzere 2 ayrı başlık altında incelenecektir.

3.1. Bağımsızlık İlanından Önce AB - Kosova İlişkileri

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde AB, Yugoslavya'nın "toprak bütünlüğünü koruma" ile "bağımsızlık ilan eden ülkeleri tanıma" arasında ikilemde kalmıştır. Bu ikilem nedeniyle, AB üyesi devletler ortak bir karara varamamış ve krizler sırasında etkili müdahalede bulunamamıştır. Örneğin, Bosna-Hersek Krizi'nde AB pasif bir tavır sergilemiştir. Kosova Krizi'nin ortaya çıkması ile AB, Bosna-Hersek Krizi sırasında

¹⁶⁴European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/kosovo_en (24.04.2018).

yapılan hataları tekrarlamak istememiş ve kendi kurumsal yapısının kısıtlarının farkına varmıştır.¹⁶⁵

Bosna Savaşı'ndan sonra, AB'den beklediği açılımı göremeyen Kosova'da İbrahim Rugova önderliğinde sivil itaatsizlik eylemlerine başlanmış ve bunlardan beklenen sonucun alınamaması, Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (UÇK) kurulmasını ve silahlı eylemlere varan süreci tetiklemiştir. Diğer yandan, Kosova Krizi sırasında AB'nin siyasi ve askeri anlamda Avrupa Kıtası'nda yaşanan sorunları çözme konusunda yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Soğuk Savaş'tan sonra Balkanlarda yaşanan üçüncü Savaş olan Kosova Savaşı sırasında AB'nin krizleri çözme veya önleme konusunda etkili olamadığı ve çatışmaları durdurma gücünden yoksun olduğu ortaya çıkmıştır. Kosova Savaşı'nın AB için en önemli sonucu ise, AB kapsamında "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" oluşturma girişimlerine hız verilmesi olmuştur. 1998 yılında bölgede şiddetin tırmanması ve Kosova halkının yaşadığı şiddetin medyaya yansımaları üzerine AB, Bosna Krizi'nde yaşanan sürece göre daha aktif bir rol üstlenmeye karar vermiştir. Kosova Krizi'ne AB ülkelerinin ilk tepkisi, diplomatik yollarla olmuştur. 15 Haziran 1998'de gerçekleşen Cardiff Zirvesi'nde AB Konseyi, "Kosova'da şiddetin derhal durdurulmasını ve Kosova'ya genişletilmiş bir özerklik verilmesini istemiştir".¹⁶⁶ 1998 yılında AB'nin Kosova politikası, ülkede saldırıların durdurulması için Yugoslavya'ya baskı yapılması ve Kosova'nın statüsünün belirlenmesi için en kısa sürede müzakerelerin başlaması şeklinde olmuştur.

AB'nin baskıları sonucunda Eylül 1998'de Sırbistan, aşamalı olarak askerlerini Kosova'dan çekmeyi ve uluslararası gözlemcilerin Kosova'daki durumu denetlemesini kabul etmiştir. 1999 yılındaysa Fransa'da Rambouillet Konferansı gerçekleştirilmiştir. Rambouillet Konferansı'nda AB üyesi ülkeler, Sırbistan'ın gerçekleştirdiği etnik temizliğin acilen durdurulmasını istemiş ve NATO komutasında, Birliğin de yer alacağı bir uluslararası gücün Kosova topraklarında konuşlandırılmasını desteklemişlerdir. Ancak, Miloseviç'in tüm bu önerileri reddetmesi üzerine AB ülkeleri, ABD'nin önderliğinde gerçekleşecek bir NATO operasyonunu desteklemeye başlamışlardır. 1999 yılının Mart ayında başlayan NATO askeri operasyonu, AB üyesi ülkelerin çoğunluğu tarafından desteklenirken Fransa, İtalya ve Yunanistan çekimser kalmış, diğer ülkeler de

---

¹⁶⁵ Şule Kut, a.g.e.,s.182.

¹⁶⁶ *Cardiff European Council Presidency Conclusions*, SN 150/1/98 REV:1, 1998, s. 35.

askeri olarak operasyona destek vermiştir. Bunun nedeni, AB'nin ortak dış politikasının oluşturulamamasından kaynaklanmakta ve her devlet kendi politik çıkar ve önceliklerine pozisyon almaktadır. 1999 yılının Haziran ayında Yugoslavya kuvvetlerinin Kosova'dan çekilmesini hükme bağlayan Antlaşma imzalanmış ve böylece NATO müdahalesi sona ermiştir.

NATO Müdahalesinin sona ermesiyle, BM Güvenlik Konseyi, Kosova'yı "BM Kosova Misyonu (UNMIK)"nin yönetimi altına sokan 1244 Sayılı Kararı kabul etmiştir. AB, Savaş'tan sonra, Kosova'ya 378 milyon Avro insani yardım yapmış ve yeniden yapılandırma içinde 127 milyon Avroluk destek sağlamıştır.

NATO hareketi sonrasında AB, Balkan coğrafyasındaki herhangi bir çatışma veya istikrarsızlığın Birliği doğrudan etkileyeceğini anlamıştır. Dolayısıyla, AB Kosova'da mali ve kurumsal varlığıyla önemli bir rol üstlenmiş ve Batı Balkanlar bölgesinde yaşanan çatışma ve istikrarsızlığa karşı "genişleme stratejisi" geliştirip Balkan ülkelerine üyelik perspektifi kazandırmaya çalışmıştır.¹⁶⁷ 2000'li yıllara gelindiğinde ise AB, Doğu Avrupa ve Balkanlar'a yönelik "genişleme" açılımını başlatmıştır. Bununla birlikte, bölgede etkinliğini korumak isteyen Rusya açısından "çıkart alanının daralması" durumu ortaya çıkmış, bu nedenle Rusya Kosova sorununda Sırbistan'ın yanında yer almıştır.

3.1. 1. 2002 - 2008 Döneminde AB'nin Kosova Perspektifi

2004 yılında Arnavutlar ile Sırlar arasında Kuzey Mitrovica'da meydana gelen çatışmada 19 kişinin hayatını kaybetmesi üzerine Arnavutlar tarafından bağımsızlık istekleri artmış ve BM'ye olan güven azalmıştır. Bu süreçte, Martti Ahtisaari'nin "denetimli bağımsızlık" önerisi ve AB'nin bu öneriye olumlu yaklaşması ile Kosova halkı nezdinde oluşan bu güven boşluğu giderilmeye çalışılmıştır. Nitekim AB, 2002 yılında bölgeye yönelik bir "AB vizyonu" oluşturabilmek için "İstikrar-Ortaklık Takip Mekanizması"nı devreye sokmuştur. Haziran 2003'teki Selanik Zirvesi'nde Kosova'ya bir AB perspektifi sunularak, Kosova halkının gelecekteki yerinin Avrupa olduğu belirtilmiştir. 2005 yılında "Kosova için Avrupalı Gelecek" adı altında bir belge yayınlanmıştır; bunun amacı komşuları AB perspektifi doğrultusunda

---

¹⁶⁷Ercüment Tezcan, İlhan Aras, Altuğ Günar, a.g.e., s. 665.

ilerlerken, Kosova'nın geride kalmaması idi. Bu yıldan itibaren AB;Sırbistan, Karadağ ve Kosova için İlerleme Raporlarını ayrı ayrı yayınlamaya başlamıştır. ¹⁶⁸

Kosova bu süreçte birtakım ilerlemeler kaydetmesine rağmen, ekonomik krizlerle boğuşmakta, işsizlik, etkin olarak işlemeyen devlet sistemi, yolsuzluk ve mali ve yapısal sorunlarla uğraşmaktadır. AB ile kurduğu yakın ilişkiler sayesinde ve AB'nin yeniden inşa sürecindeki katkıları nedeniyle, bağımsızlık ilanında AB en önemli role sahip olmuştur. BM Kosova Özel Temsilcisi Martti Ahtisaari'nin arabuluculuğunda devam eden Sırbistan-Kosova müzakerelerinin çıkmaza girmesiyle, Kosova 17 Şubat 2008'de ABD'nin ve AB üyesi ülkelerin çoğunluğunun desteğiyle bağımsızlığını tek taraflı olarak ilan etmiştir. Akabinde, 15 Haziran 2008'de Kosova Anayasası yürürlüğe girmiştir. Kosova Anayasası'na göre Kosova Devleti, "Arnavut ve diğer etnik topluluklardan oluşan çok etnik yapılı demokratik bir cumhuriyet" olarak tanımlanmaktadır. Anayasa'nın yürürlüğe girmesiyle, UNMIK'in görevleri kademeli olarak AB'nin Kosova'da Hukukun Üstünlüğü Misyonu olan EULEX Misyonuna devredilmiştir.

Tablo 1: AB'nin 1999 - 2007 Yılları Arasında Kosova'ya Tahsis Ettiği Fonların Sektörlere Göre Dağılımı¹⁶⁹

Sektörler	Aktarılan Kaynak Miktarı (Milyon Avro)
Demokratik İstikrar	44
Azınlık Hakları ve Göçmenler	33
Sivil Toplum ve Medya	11
İyi Yönetim ve Kurumsal İnşa	176
Adalet, Polis ve Sınır Yönetimi	45
Kamu Yönetimi Reformu	131
Ekonomik ve Sosyal Gelişme	695
Ekonomik Strateji ve KurumsalGeliştirme	94
Kırsal Kalkınma	68
Enerji	401
Çevre	65
Mesleki Eğitim	16
Ulaşım	52
TOPLAM	915

¹⁶⁸Ercüment Tezcan, İlhan Aras, Altuğ Günar, a.g.e., s. 666-672.

¹⁶⁹Ercüment Tezcan, İlhan Aras, Altuğ Günar, a.g.e., s. 667.

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, NATO müdahalesinden Kosova'nın bağımsızlığına kadar olan dönemde AB'nin finansal desteğinin, yeni savaştan çıkan bir devlet olan Kosova'nın devlet inşa süreci için gerekli olan altyapı, istikrarın sağlanması, ekonomik ve sosyal gelişmeye yönelik olduğu söylenebilir.

3.2. Bağımsızlık İlanından Sonra AB - Kosova İlişkileri

17 Şubat 2008 tarihinde Kosova Meclisi, Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrıldığını ve bağımsızlığını ilan ettiğini açıklamıştır. Bu süreçte AB, Kosova'nın nihai statüsünün belirlenmesi için arabuluculuk rolünü üstlenmiş ve Kosova'nın bağımsızlığını desteklemiş; ancak bağımsızlığı tanıma konusunu üye devletlerin kendilerine bırakmıştır. AB, Balkanlarda istikrarın Birlik için büyük bir önem arz ettiğini ve bölgede istikrarın sağlanması için yapılacak her türlü çalışmaya destek vereceklerini ifade etmiştir. Ayrıca AB, Kosova'daki durumun kendine özgü "özel bir durum" olduğunu ve diğer bölgeler için örnek teşkil etmeyeceğini açıklamıştır.¹⁷⁰ Bağımsızlık ilanından sonra Kosova, Ahtisaari Planı'na sadık kalarak, BM ve AB'ye başvurmuş ve Kosova'ya "Uluslararası Sivil Gözlemci Heyeti" ile "Polis Misyonu" gönderilmesini istemiştir.

1999 yılından günümüze kadar AB, Kosova'ya yaklaşık olarak 2 Milyar Avro mali yardım yapmıştır. Yapılan bu yardımlar kapsamında acil yardım eylemleri; yeniden yapılanma, istikrarlı kurumsal yapı ve ekonomik kalkınma yardımları ile Kosova'nın Avrupa geleceğine ilişkin yardımlar yer almaktadır. Kosova'ya yapılan AB yardımları, hukukun üstünlüğü, özel sektörün gelişmesi, kamu yönetimi reformu, tarımsal ve bölgesel kalkınma alanlarında yoğunlaşmıştır.¹⁷¹

Bağımsızlık sonrasında Kosova'da BM yönetimi olan UNMIK'in görevi fiilen sona ermiş ve Aralık 2008'den itibaren buradaki görev ve faaliyetlerinin çoğunu aşamalı olarak AB'ye devretmiştir. AB, bu çerçevede idari ve teknik görevleri yürütmek üzere Kosova'da çeşitli birimler tesis etmiştir. Kosova'daki iki ana AB Birimi, EULEX ve Kosova Avrupa Birliği Ofisi'dir. Bütün AB ülkelerinin onayı ile 16 Aralık 2008'de

¹⁷⁰Halis Ayhan, "Kosova'nın Bağımsızlığının Doğallığı", 2023 Dergisi, Mart, 2008, Sayı: 83, s. 33.

¹⁷¹https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/kosovo_en (24.04.2017).

kurulan EULEX, Ahtisaari Planı'nın öngördüğü şekilde hukukun üstünlüğü konusunda danışma, izleme ve tavsiye görevlerini yürütmektedir. EULEX, ülkede savaş suçları, organize suçlar ve mali suçlar gibi suçlar konusunda bağımsız kovuşturma ve araştırma yapma yetkisine sahiptir. Kosova Avrupa Birliği Ofisi ise, Kosova kurumları ile AB kurumları arasında siyasi ve teknik diyalog ve koordinasyonu sağlamak ve Kosova Hükümetine danışmanlık yapmakla görevlidir.

AB kurumları da özellikle Avrupa Komisyonu - Kosova'nın yeniden inşasında ve kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. AB, Kosova ve Batı Balkan bölgesine yardım sağlayan en büyük destekçidir ve yeniden yapılanma çabalarında en ön sırada gelmektedir. Başlangıçta acil yardım eylemleri ve yeniden yapılanma üzerine odaklanmış olmasına rağmen, daha sonra Kosova kurumlarının yapılandırılması ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Günümüzde 18 AB ülkesinin de Kosova'da temsilcilikleri bulunmakta ve AB ülkelerinden çok sayıda sivil toplum örgütü Kosova'da çalışmalar yürütmektedir. Kosova'nın kurumsal yapısını AB normlarına uygun hale getirmek amacıyla AB ile Kosova arasında "İstikrar ve Ortaklık Süreci" (2013 yılında Antlaşmayla sonuçlanmıştır) ve "Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı" (ticaret imtiyazları ve ekonomik yardımlar) gibi araçlar devreye sokulmuştur.¹⁷²

AB'nin Kosova'ya yönelik siyasi ve mali yardımları kamu kurumlarının ihtiyaçlarını karşılama ve sosyo-ekonomik gelişmeyi desteklemenin yanı sıra, Kosova'nın uluslararası varlığına da önemli bir katkı sağlamaktadır. Avrupa Konseyi Kosova'nın ekonomik ve siyasi gelişimini desteklemek için 11 Temmuz 2008 tarihinde Brüksel'de bir bağış toplantısı düzenlemiştir. Kosova'nın sosyo-ekonomik kalkınması ve yükümlülükleri için toplamda 1.2 milyar Avro tutarında mali yardımda bulunmuştur. Avrupa Komisyonu tarafından uygulanan Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) ile Makro-Mali Yardım (MFA) tahsislerini konsolide ederek, 508 milyon Avro destek sağlamıştır. Ayrıca, AB üyesi devletler, ikili yardım kapsamında 286 milyon Avro tutarında mali yardımda bulunmuştur.¹⁷³

---

¹⁷²https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/1387/kosovo-and-eu_en (24.04.2018).

¹⁷³https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/1387/kosovo-and-eu_en (24.04.2018).

Tablo 2: AB'nin 2007 - 2013 Yılları Arasında Kosova'ya Tahsis Ettiği Mali Yardım Tablosu ¹⁷⁴

YIL	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
MİLYON AVRO	68.3	184.7	106.1	67.3	68.7	70.0	107.2	672.3 (TOPLAM)

2010 yılında Kosova, AB'den Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kapsamında 67.3 milyon Avro, 2011 yılında da 68.7 milyon Avro mali yardım almıştır. AB'nin IPA II kapsamında 2014-2020 yılları arasında Kosova'ya ilişkin planladığı mali yardım fon tahsisi ise, 645,5 milyon Avro'dur. Bu dönemde yapılacak yardımların aşağıda listelenen sektörlerde önemli çıktılar elde edilmesini ve katkı sağlaması beklenmektedir:

- **Demokrasi ve yönetim;**

Kamu hizmetini yeniden yapılandırmak (güvenilirliği, şeffaflığı, hesap verilebilirliği geliştirmek), demokratik kurumlar kurmak, var olan demokrasiyi güçlendirmek (yerel yönetim, meclis, bağımsız denetim organları).

- **Hukukun üstünlüğü ve temel haklar;**

Hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi, yolsuzlukla ve organize suçla mücadele, insan hakları, azınlık ve savunmasız grupların korunması.

- **Enerji;**

Enerji sektörünün, sağlık ve çevre sorunlarının üstesinden gelinebilmesi için reformların yapılması; güvenilir ve sürdürülebilir bir enerji teminini sağlamak, yenilenebilir enerjinin daha fazla kullanılması.

- **Rekabetçilik ve yenilikçilik;**

Rekabetçilik politikalarının tasarlanması ve uygulanması, özel sektör ihtiyaçlarını karşılayabilecek kamu hizmetlerinin sağlanabilmesi.

¹⁷⁴https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/1387/kosovo-and-eu_en (24.04.2018).

- **Eğitim, istihdam ve sosyal politikalar;**

İşgücü piyasasının işleyişini iyileştirmek, eğitim standartlarını yükseltmek, beceri gelişimini teşvik etmek, sosyal refah sisteminin yeniden yapılandırılması.

- **Tarım ve kırsal kalkınma;**

Tarım ve gıda üretiminde rekabet gücünün artırılması, gıda güvenliği standartlarının yükseltilmesi, kırsal toplumlarda yaşam standartlarının iyileştirilmesi, iklim koşullarına dayanıklı bir kırsal ekonominin oluşturulması.

- **Bölgesel İşbirliği;**

Uluslararası işbirliği programları aracılığıyla bölgesel ve komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi.¹⁷⁵

3.2.1. AB Üyesi Ülkelerin Kosova'ya Yönelik Ortak Tutum Sorunu

Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ile birlikte Avrupa Konseyi, bağımsızlık ilanı bildirgesini not ettiğini açıklamış ve Birlik üyesi ülkelerin bu ilana karşı tutumlarını kendilerine bırakmıştır. AB'nin kendi içinde Kosova konusunda ortak bir tutum sergilenebildiğini söylemek güçtür. AB, bağımsızlıktan sonra Kosova'ya ekonomik ve siyasi anlamda destek olmaktadır; ancak AB üyesi beş ülkenin Kosova'nın bağımsızlığını tanımaması nedeniyle bu destek kısıtlı kalmaktadır.

AB üyesi 5 ülke; Yunanistan, İspanya, Romanya, Slovakya ve Kıbrıs Rum Kesimi gibi AB ülkeleri, kendi içlerindeki etnik sorunlar nedeniyle Kosova'nın bağımsızlığını tanımamaktadırlar.¹⁷⁶ Bu nedenle, AB Kosova konusunda ortak bir tavır sergileyememekte, ortak bir politika oluşturamamaktadır. Lizbon Antlaşması'nın hükümlerine göre, bir ülkenin AB'ye üye olarak kabul edilebilmesi için bütün AB üyesi devletlerin üyelik yönünde olumlu görüş bildirmeleri gerekmektedir.¹⁷⁷

Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilanının ardından İspanya, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Romanya ve Slovakya, Kosova'nın

¹⁷⁵ Kosovo - Financial Assistance Under IPA II, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/kosovo_en (24.04.2018).

¹⁷⁶Ercüment Tezcan, İlhan Aras, Altuğ Günar, a.g.e., s. 673.

¹⁷⁷Şeyma Adıyaman, "Kosova'nın Bağımsızlık Süreci ve AB İlişkileri", <http://www.bilgesam.org/incele/145/-kosova%E2%80%99nin-bagimsizlik-sureci-ve-ab-ile-iliskileri/#.WRjTCNLyDc> (05.05.2017).

bağımsızlığını tanımadıklarını açıklamışlardır. Bu ülkeler, Kosova'daki durumun kendi ülkelerindeki benzer nitelikteki etnik sorunlara örnek teşkil edebileceği gerekçesiyle, Kosova'nın bağımsızlığını tanımamaktadır. Diğer bir deyişle, kendi ülkelerinde birtakım azınlık hareketlerine veya ayrılıkçı siyasi hareketlere emsal teşkil edebileceğinden dolayı, bu ülkeler bağımsızlığı tanımamaktadırlar. Örneğin bu ülkelerden İspanya, Katalonya ve Bask bölgesindeki ayrılıkçı talepler nedeniyle, Yunanistan ve GKRY de, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin tanınmasına örnek teşkil edebileceği endişelerinden dolayı Kosova'nın bağımsızlığını tanımamaktadır. Yunanistan'ın endişesinin bir diğer nedeni de, Kuzey Epir Bölgesinde yaşayan Arnavutların Kosova'daki durumdan etkilenme ihtimalidir. Slovakya'da yaşayan Macar azınlığı nedeniyle Slovakya da Kosova'nın bağımsızlığını tanımamaktadır. Romanya ise, komşusu Moldova'daki Trans-Dinyester Bölgesinde yaşanan sorunların gelecekte kendi içindeki Rumen nüfusu etkileyebileceği endişesini taşımaktadır. Ancak, Slovakya ve Romanya'nın Kosova'nın bağımsızlığına ilişkin tutumlarının diğer 3 ülkeye göre nazaran daha esnek olduğu gözlenmektedir.¹⁷⁸

3.3. AB'nin Kosova'daki Kurumsal Varlığı

Bağımsızlık ilanından ve Kosova'nın kendi Anayasa'sını kabul etmesinin ardından, daha önce de AB ile yakın ilişkileri göz önünde bulundurularak UNMIK Misyonunun görevleri kademeli olarak AB kurumlarına devredilmiştir. Bu süreçte, AB Misyonları kendi kurumsal yapılarını oluşturmaya başlamıştır. Bu çerçevede, özellikle güvenlik ve hukukun üstünlüğü alanlarında AB kendi kurumsal varlığı ile Kosova'da yerini almıştır.¹⁷⁹ Kosova'daki AB kurumsal varlığı iki adet Misyon üzerinden sağlanmaktadır: 1) Kosova Hukuk Misyonu olan EULEX ve 2) Kosova Avrupa Birliği Ofisi. Bu iki Misyon, daha önce e Ahtisaari'nin Kosova için önerdiği planında da yer almaktadır. EULEX, AB'nin Kosova'da oluşturduğu en önemli kurumsal yapıdır ve AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası çatısı altında uygulanmaya konulmuştur. Temel amacı, Kosovalı yetkililere polis, yargı ve gümrük alanlarında yardım etmek ve

¹⁷⁸<http://www.dw.com/tr/kosova-emsal-te%C5%9Fkil-edebilir-mi/a-3138303>(24.04.2017).

¹⁷⁹Ercüment Tezcan, İlhan Aras, Altuğ Günar, a.g.e., s. 675.

hukukun üstünlüğünü sağlamaktır. Kosova Avrupa Birliği Ofisi ise, Ahtisaari Planı'nın gereklerinin yerine getirilip getirilmediğini denetlemekte ve AB kurumları ile Kosova kurumları arasında teknik ve siyasi diyalogu sağlamaktır.

3.3.1. Kosova Hukuk Misyonu: EULEX

Bağımsızlık ilanından sonra, Kosova'da gözetim, BM'den AB'nin EULEX Misyonuna devredilmiştir. EULEX'in temel amacı, Kosova'da ekonomik, siyasi ve sosyal alanların Avrupa standartlarına yaklaştırılması ve bölgede barış ve istikrarın tesis edilmesi olmuştur. EULEX; danışmanlık, denetim ve tavsiye görevlerini yürütmektedir. AB'nin, hukukun üstünlüğünü sağlamak amacıyla tesis ettiği yapı; polis, yargı ve gümrük işlerinden sorumludur. Temel hedef, kurumların siyasi etkilerden bağımsız olarak işlemesi ve AB standartlarına yaklaşması ile Kosovalı yetkililere görevlerinde destek sağlamaktır.

EULEX Kosova “(European Union Rule Of Law Mission in Kosovo” - “AB Kosova Hukukun Üstünlüğü Misyonu)”, AB'nin Batı Balkanlarda üstlendiği sivil Misyonların en kapsamlısı olmuştur. 16 Şubat 2008'de oluşturulmasına karar verilen, Avrupa Hukukun Üstünlüğü Misyonu EULEX, 9 Aralık 2008'de Kosova'da göreve başlamıştır. Misyonun öncelikli amacı, Kosova yetkililerine hukukun üstünlüğünü sağlama konusunda yardımcı olmaktır. Teknik bir Misyon olduğu belirtilen EULEX'in özellikle polis, adalet ve gümrük alanlarında yürütme yetkisi bulunmaktadır.

EULEX, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası kapsamında başlatılan en kapsamlı sivil Misyondur. EULEX, BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 Sayılı Kararı çerçevesinde çalışmaktadır. EULEX kapsamında yaklaşık 1950 yabancı ve 1250 yerli personel olmak üzere toplam 3200 personel çalışmaktadır.

EULEX kapsamında, AB'nin Kosova'da Sırp'ların kontrolünde olan kısımlar dahil tüm bölgelerde, toplamda 1800 polis, yargıç ve savcuyu görevlendirmesi öngörülmüştür. Bölgede görev yapan KFOR gücünün %80'ini, diğer bir ifadeyle yaklaşık 36.000 asker AB üyesi devletler tarafından sağlanmaktadır.¹⁸⁰ İlk 16 ay için

¹⁸⁰<http://www.eulex-kosovo.eu/en/info/whatisEulex.php>(28.04.2017).

205 milyon Avro bütçe ayrılan Misyona, AB üyesi olmayan Türkiye, Norveç, İsviçre, Türkiye ve ABD de katkıda bulunmuştur.¹⁸¹

EULEX, Kosova hükümetiyle birlikte ülkede Avrupa standartlarıyla uyumlu ve hukukun üstünlüğünün gözetildiği bir idari sistemin ve yargı sisteminin tesis edilmesini ve bu sistemin kendi kendine yeterli düzeye gelebilmesi için çalışmalar yürütmektedir. Aynı zamanda, Kosova hükümet görevlilerinin denetimini de yapmaktadır. Ülkede kurumların siyasi etkilerden bağımsız olarak çalışmasını amaçlamaktadır. Aşağıdaki tabloda EULEX'in Kosova'da başarılı olup olmadığını ölçmek amacıyla birtakım gösterge ve kriterler belirlenmiştir:

Tablo 3: EULEX Misyonu'nun Kosova'da Etkinlik Kriterleri ve Başarı Gösterge Tablosu.¹⁸²

Etkinlik Kriterleri	Göstergeler	Başarı	Kısmi Başarı/ Kısmi Başarısızlık	Başarısızlık
İç Hedef Kazancı	Politik-Stratejik Hedefler	X		
	Operasyonel Hedefler		X	
İç Uygunluk	Zamanlama	X		
	Verimlilik		X	
	Maliyet Etkinliği		X	
Dış Hedef Kazancı	Başlatma/Devamlılık	X		
	Yayılma	X		
	Tırmanma	X		
	Kuvvetlendirme	X		
Dış Uygunluk	Zarardan Daha İyi		X	
	Gerekli & Yeterli Önleyici Tedbirler		X	

¹⁸¹http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=1458&lang=en (16.05.2011).

¹⁸²www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19448953.2017.1407539 (14.04.2018).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, EULEX politik ve stratejik hedefler belirleme, zamanlama, hedefleri başlatma ve devamını getirme, hedefleri yayma, tırmandırma ve güçlendirme konularında başarılıdır. Ancak, operasyonel hedefler belirleme, verimlilik, maliyet etkinliği, gerekli ve yeterli düzeyde önleyici tedbirler geliştirme konularında kısmen başarılı, kısmense başarısız olmaktadır.

3.3.2. Kosova Avrupa Birliği Ofisi

Kosova Avrupa Birliği Ofisi, AB kurumları ile Kosova kurumları arasında teknik ve siyasi diyalogu sağlamak ve Kosova Hükümetine danışmanlık sunmak amacıyla koordinasyon işlerini yürütmektedir.¹⁸³ AB Ofisi, Genişleme Politikasının araçlarından biri olan “AB İstikrar ve Ortaklık Süreci” çerçevesinde, AB ile uyumlaşma bağlamında Kosova’nın reform sürecini raporlamaktadır. Ofis aynı zamanda altyapı ve çevre sorunları, enerji kullanımı, hukukun üstünlüğü ve insan hakları, eğitim ve kültür faaliyetleri gibi alanlarda projeler yürütmekte ve bu alanlardaki gelişmeleri düzenli aralıklarla raporlamaktadır.

AB Ofisi diğer yandan, Kosova’nın AB’ye entegrasyonunu desteklemekte ve Kosova halkının istek ve beklentilerini gözeterek birtakım çalışmalar yürütmektedir. Kosova’da demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi konularda çalışmalar yürütmektedir.¹⁸⁴

AB’nin mali yardım programları çerçevesinde, AB Ofisi tarafından yönetilen 280’den fazla proje bulunmaktadır. Söz konusu projeler; hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi, kamu yönetimi reformu, topluluklar, kültür, medya, gençlik ve sporun desteklenmesi ve AB’nin belirlediği siyasi kriterlerin yerine getirilmesi ve mevzuatın uyumlaştırılması için çalışmaları desteklenmektedir. Bunların yanı sıra, ticaret ve bölgesel kalkınma, eğitim ve istihdam, vergi idaresi ve tarım desteği gibi sosyoekonomik konularda; çevre, ulaşım ve enerji desteği de dahil olmak üzere, Kosova’nın Avrupa standartlarına ulaşabilmesi için AB Ofisi tarafından projeler yürütülmektedir.¹⁸⁵

¹⁸³ <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,19> (28.04.2017).

¹⁸⁴ https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/1386/about-eu-office-kosovo-eusr_en (22.04.2018).

¹⁸⁵ https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/1388/projects-kosovo_en (22.04.2018).

3.4. Kosova'nın AB Entegrasyon Süreci

Kosova'nın AB ile entegrasyon süreci, ilk olarak UNMIK yönetimince kurulan "Avrupa Entegrasyon Ofisi" ile başlamıştır. 2005 yılı itibariyle de, Ofis karar alabilme kapasitesi ile Avrupa Entegrasyon Ajansı'na dönüştürülmüştür. Bu süreçte, yapısal ve siyasal dönüşüm çerçevesinde Avrupa'ya entegrasyon hedefleri doğrultusunda eylem planları hazırlanmış, AB tarafından ilerleme raporları ve izleme raporlama mekanizması başlatılmıştır.

Bağımsızlık ilanından sonraki süreçte ise, Avrupa Entegrasyon Ajansı 2010 yılında Avrupa Entegrasyon Bakanlığına dönüştürülmüştür. Avrupa Entegrasyon Bakanlığı'nın temel amacı; entegrasyon sürecinde yerine getirilmesi gerekli olan kriter ve yükümlülüklerin hazırlanması, AB mali ve hibe yardımlarının koordine edilmesi, ülkenin yasal mevzuatının AB yasalarıyla uyumlu hale getirilmesini sağlamaktır.¹⁸⁶

Kosova'nın entegrasyon sürecinde geliştirdiği eylem planı çerçevesinde öncelik konuları; Avrupa Parlamentosu dahil AB kurumları ile işbirliğini ve koordinasyonu sağlamak, AB üyesi devletlerle ve hem aday hem de potansiyel aday ülkelerle işbirliği yapmak, AB tarafından verilen Katılım Öncesi Yardım Aracı olan IPA yardım aracını denetlemek ve koordine etmek, AB Komisyonu ve EULEX Misyonu ile işbirliğini sağlamaktır.

Kosova'nın entegrasyon süreci AB tarafından ilerleme raporları aracılığıyla ve izleme ve raporlama şeklinde denetlenmektedir. 2007 yılında AB ile Kosova arasında "Genişletilmiş İstikrar ve Ortaklık Mekanizması" kurulmuş ve bağımsızlıktan sonra "siyasi diyalog" şeklinde güncellenmiş, nihai olarak da 2013 yılında iki taraf arasında "İstikrar ve Ortaklık Antlaşması" imzalanmıştır. İstikrar ve Ortaklık Antlaşması, Kosova'nın AB ile bütünleşme süreci açısından önemli bir adımı teşkil etmektedir.

---

¹⁸⁶<http://www.mei-ks.net/en/european-partnership-action-plan>, (22.04.2018).

3.4.1. Avrupa Parlamentosu'nun Kosova ile İlgili Aldığı Kararlar

Avrupa Parlamentosu, İstikrar ve Ortaklık Antlaşması (SAA) sürecinin sonuçlandırılabilmesi için Parlamento onayına ihtiyaç olduğundan tüm İstikrar ve Ortaklık Sürecine dahil olmuştur. Parlamentonun ayrıca, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı kapsamında tahsis edilen hibeler üzerinde de doğrudan etkisi bulunmaktadır. Parlamentonun tüm aday ve potansiyel aday ülkeler için raportörlük görevini üstlenen Dışişleri Komitesi ve Genişleme Müzakereleri Komiseri; üst düzey hükümet temsilcileri, uzmanlar ve sivil toplum paydaşları ile düzenli görüş alışverişinde bulunmaktadır. Parlamento, Komisyonun yıllık ülke raporlarını değerlendirmekte ve birtakım kararlar alarak tutumunu yayınlamaktadır.¹⁸⁷ Parlamento, ikili ilişkiler çerçevesinde ve İstikrar ve Ortaklık Süreci(SAP) kapsamında, Batı Balkan ülkeleri ve Kosova parlamentosuyla üyelik süreci ile ilgili delegasyonları aracılığıyla görüşmeler yapmaktadır.

Bilindiği üzere, Kosova AB nezdinde potansiyel aday konumundadır. 4 Şubat 2008 tarihinde Avrupa Parlamentosu, EULEX yasasını kabul etmiş, Kosova'nın bağımsızlık ilanı ile birlikte 18 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın bir sui generis (kendine özgü/özel durum) bir durum olduğu yönünde karar almıştır. 5 AB üyesi ülkenin (Kıbrıs, Yunanistan, Romanya, Slovakya ve İspanya) Kosova'yı tanımama kararına ilişkin Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu 5 Şubat 2009 tarihinde AB üyelerinin Kosova'yı tanımamasını istemiştir. Genel Kurul'da gerçekleşen oylamada bağlayıcı niteliği olmayan bu karar için 281 evet oyuna karşı 229 hayır oyu çıkmıştır.¹⁸⁸

Nisan 2013'te Belgrad - Priştine Müzakerelerinin başlaması ve her iki ülke tarafından ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde antlaşma imzalamaları üzerine, Avrupa Konseyi Haziran 2013'te Kosova ile İstikrar ve Ortaklık Antlaşması müzakerelerinin başlamasına karar vermiştir. İstikrar ve Ortaklık Antlaşması, 27 Ekim 2015'te imzalanmış ve 1 Nisan 2016'da hem Kosova Meclisi hem de Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁹Şunu ifade etmek gerekir ki; Kosova'nın AB ile entegrasyon sürecinin akıbeti, gelecekteki Sırbistan – Kosova diyalog süreci ile yakından ilgilidir.

¹⁸⁷http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.5.2.html, (22.04.2018)

¹⁸⁸<https://www.ab.gov.tr/p.php?e=42468> (22.04.2018).

¹⁸⁹http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.5.2.html, (22.04.2018)

4 Şubat 2016 tarihinde Avrupa Parlamentosu, Kosova'nın AB ile Entegrasyon sürecinin hızlandırılmasını ve güçlendirilmesini talep eden bir karar tasarısını oylamaya sunmuştur. Avrupa Parlamentosu, Kosova karar tasarısını 403 evet, 130 hayır ve 104 çekimser oy ile onaylamıştır. Söz konusu Karar, yolsuzluk ve organize suçlarla ilgili kaygıları dile getirmekte ve uzun zamandır vaat edilen Sırp Belediyeler Birliği'nin statüsünün hazırlanmasına ilişkin eylem çağrısı yapmaktadır. Aynı zamanda Kararda, 2015 yılında Sırbistan ile Kosova arasında AB arabuluculuğunda başlayan diyalog sürecinde kaydedilen ilerlemenin memnuniyetle karşılandığı ve iyi niyetli olarak hali hazırda varılan anlaşmaların uygulanmasına yönelik taraflara çağrıda bulunmaktadır. Ayrıca, AB tarafından Kosova'ya uygulanan vize rejiminin kaldırılması için tarafların gerekli adımları atmasının gerekliliği de vurgulanmaktadır.

Kararın ardından, Avrupa Parlamentosu Başkan Yardımcısı Ulrike Lunacek, AB perspektifi kapsamında Kosova'ya hukukun üstünlüğünü ve ekonomik reformları sağlama konusunda daha fazla çaba gösterme çağrısı yapmış ve Kosova'nın reform sürecinde kaydettiği ilerlemeyi ve Komisyonun İlerleme Raporunu olumlu karşıladığını ifade etmiştir. Ulrike Lunacek, Kosova'yı bağımsız bir devlet olarak daha geniş bir tanınmaya götürecek olan yolun, yolsuzluk ve organize suçlarla mücadeleden geçtiğini belirtmiş ve Kosova'nın EUROPOL veya INTERPOL'e katılmasının gerekliliğini ifade etmiştir. Ulrike Lunacek ayrıca, Konsey ve Komisyon'a Kosova için vize serbestliğine yeşil ışık yakma çağrısında da bulunmuştur.

Avrupa Parlamentosu'nun Kosova kararı hakkında dönemin Kosova Entegrasyon Bakanı Bekim Çollaku ise, "Bu karar, Kosova Cumhuriyeti'ni henüz tanımayan beş AB üyesi ülkenin tanınması için açık bir talimattır." yorumunda bulunmuş ve bu kararın bölgenin istikrarını güçlendireceğini ve AB'nin güvenilirliğini artıracığını belirtmiştir.¹⁹⁰

---

¹⁹⁰ Kosovo Welcomes European Parliament Resolution, <http://www.balkaninsight.com/en/article/eu-parliament-approves-kosovo-s-eu-accession-process-02-04-2016> (22.04.2018).

3.4.2. Avrupa Komisyonu'nun Kosova Görüşü

Avrupa Komisyonu, Birliğin yasama sürecini başlatan, diğer yandan AB'nin yürütme organı olarak AB müktesebatını, bütçeyi ve Birlik programlarını uygulamaktan ve idari denetimden sorumlu organdır. Komisyon, hazırladığı yıllık strateji belgeleri ve ülke ilerleme raporları aracılığıyla aday ülkelerin ilerleme durumu hakkında Konsey'e ve Avrupa Parlamentosu'na güncel bilgiler sunmaktadır. Avrupa Komisyonu, her bir üye devletten bir kişinin yer aldığı 28 üyeden oluşmaktadır.¹⁹¹

Avrupa Komisyonu, Kosova ile ilgili çalışmalarını 2005 yılında yayınlanan "Kosova için Avrupa Geleceği" konulu bir Eylem Planı ile ortaya koymuştur. Bu tarihten itibaren Avrupa Komisyonu, Batı Balkan ülkeleri için yıllık rapor halinde sunduğu İlerleme Raporlarını Kosova için de yayınlamaya başlamıştır.

14 Ekim 2009 tarihinde "Kosova'nın Avrupa Perspektifinin Yerine Getirilmesi" Raporu yayınlanmıştır. Raporda Kosova'nın da Avrupa perspektifine dahil olduğu, bu doğrultuda ekonomik ve sosyal her türlü destek için hazır olduğu belirtilmiş ve Kosova'nın "İstikrar ve Ortaklık Süreci"nin bir parçası olduğu vurgulanmıştır.

Mayıs 2012'de Avrupa Komisyonu, AB'nin Kosova ile ilgili hukukun üstünlüğü beklentilerine ilişkin olarak, "Hukukun Üstünlüğüne İlişkin Yapılandırılmış Diyalog" sürecini başlatmıştır. Komisyon, yayınladığı bu çerçevede yayınladığı "Fizibilite Raporu"nda Kosova'dan kısa vadede gerçekleşmesini beklediği yolsuzluk ve organize suçlarla mücadeleyle ilişkin 6 kriter belirlemiştir. Komisyon, bu süreci EULEX Misyonu ile birlikte yürütmekte ve Kosovalı yetkililerin bu konularda işbirliği yapmasını ve somut adımlar atmasını talep etmektedir. Kosova Meclisi, Fizibilite Raporuna uyarak 2013 yılında "Yolsuzlukla Mücadele Stratejisi ve Eylem Planı"nı uygulamaya koymuştur. Bu alandaki kısa vadeli hedeflerin gerçekleştirildiği, 2013 Yılı İlerleme Raporu'nda yer almıştır.¹⁹²

AB'nin Batı Balkan politikası kapsamında bölge ülkelerini AB perspektifi doğrultusunda teşvik etmek için bir araç olarak devreye sokulan vize muafiyet diyalogu, Kosova için de 2012 yılında Komisyon tarafından başlatılmış ve aynı yılın Haziran ayında "Vize Serbestisi Yol Haritası" açıklanmıştır.

¹⁹¹ <https://www.ab.gov.tr/45629.html> (24.04.2018).

¹⁹² Ercüment Tezcan, İlhan Aras, Altuğ Günar, a.g.e., s. 684-685.

Schengen bölgesine vizesiz seyahat hakkı, Aralık 2009 itibariyle Makedonya, Karadağ ve Sırbistan vatandaşlarına ve Kasım 2010 itibariyle Arnavutluk ve Bosna Hersek vatandaşlarına sağlanmıştır. Mayıs 2016'da yayınlanan Kosova'nın bu alandaki ilerleyişi hakkındaki dördüncü Raporunda Komisyon, Kosova'nın tüm gereklilikleri yerine getirdiğini; ancak Karadağ ile Sınır Antlaşmasının Kosova Meclisi'nde onaylanmamasının vize muafiyetine engel olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, yolsuzlukla mücadelede beklenen ilerlemenin kaydedilememesinin de bu konuda bir engel olduğu dile getirilmiştir.¹⁹³ Bu nedenle günümüzde vize muafiyeti konusunda anlaşmaya varılamamış tek Batı Balkan ülkesi Kosova'dır.

Avrupa Komisyonu tarafından 16 Ekim 2013 tarihinde yayınlanan Kosova için İlerleme Raporu'nda, Haziran 2013'te İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'na yönelik müzakerelerin başlamasına onay verildiği ifade edilmiştir. Bu sayede Kosova ile AB, İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'na yönelik müzakerelere 28 Ekim 2013 tarihinde başlamış ve Kosova ile AB arasında ilk kez akdi bir ilişki tesis edilmiştir. Kosova'nın AB ile bütünleşme sürecinde temel taşı oluşturan müzakereler, Mayıs 2014'te tamamlanarak 25 Temmuz 2014 tarihinde parafe edilmiştir. Akabinde, Antlaşma'nın AB Konseyi ve Avrupa Parlamentosu'nun onayına sunulması, Kosova'nın bağımsızlığını tanımayan beş AB üyesinin vetosuna takılması ihtimalini doğurmuştur. Bu nedenle, Lizbon Antlaşması ile tüzel kişilik kazanan Birlik, uluslararası antlaşmaları akdetme yetkisini de elde etmiştir.¹⁹⁴ Bu sayede Kosova'nın AB sürecinde geri kalmaması için 27 Ekim 2015'te AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, Avrupa Komisyonu'nun Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakerelerinden sorumlu üyesi Johannes Hahn ve Kosova Avrupa Entegrasyon Bakanı Bekim Çollaku tarafından İstikrar ve Ortaklık Antlaşması imzalandı ve Antlaşma, 1 Nisan 2016'da yürürlüğe girdi.

Komisyon'un yayınladığı 2014 yılı Kosova İlerleme Raporu'nda ise, İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'nın parafe edilmesinin, Kosova-AB ilişkilerinde bir dönüm noktası olduğu vurgulanmış ve Kosova'nın başta hukukun üstünlüğü alanında olmak üzere hukuk reformlarını hayata geçirmesi gerektiği belirtilmiştir. Hukukun üstünlüğü alanında özellikle yargı bağımsızlığı, organize suçlar ve yolsuzlukla mücadele konularındaki eksikliklere vurgu yapılırken, Kosova'nın vize diyalogunda belirtilen

¹⁹³http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.5.2.html (24.04.2018).

¹⁹⁴http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-938_en.htm (24.04.2018).

konuları ele alması ve işsizliğin giderilmesi için yapısal reformları uygulaması gerektiği ortaya konmuştur. Ayrıca Komisyon, kamu yönetimi reformu, seçim sistemi reformu ve azınlıkların korunması alanında reformların yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda Kosova'nın AB ile bütünleşme sürecinde başlattığı Belgrad-Priştine müzakerelerine atıf yapılarak söz konusu müzakerelerin sürdürülmesinin gerekliliği ve bu işbirliği sürecinin, bölgesel işbirliğine katkı sağlayacağı vurgulanmıştır. Kosova'nın bu yönde ilerlemeler kaydettiği belirtilmiştir.

Komisyonun, 2015 Yılında yayınladığı Kosova İlerleme Raporu'nda, Kosova'nın savaş suçlarını soruşturmak için Özel Savcılık ve Özel Mahkeme kurma yönünde attığı adımlar ve Sırbistan ile Sırp Belediyeler Birliği konusunda anlaşmaya varılmasının olumlu karşılandığı beyan edilmiştir. Ayrıca, 2015 Yılı İlerleme Raporu'nda Kosova'nın AB'ye uyumu açısından birçok alanda daha fazla aşama kaydetmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Komisyonun 2016 Yılı İlerleme Raporu'na göre ise, İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'nın 1 Nisan 2016 tarihinde yürürlüğe girmesi ve Mayıs 2016'da Komisyonun vize serbestliğine yönelik olumlu görüş bildirmesi en önemli gelişmeler olarak sayılmıştır. 2017 Yılı İlerleme Raporu'na göre, ek olarak Kosova'nın vize muafiyeti için Karadağ ile Sınır Anlaşmasının onaylanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca yolsuzluk ve organize suçlarla mücadelenin güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiş, hukukun üstünlüğü çerçevesinde yapısal reformlar ile işsizliğin ele alınması gerektiği vurgulanmıştır.¹⁹⁵

Komisyon'un yayınladığı 2018 Yılı Kosova İlerleme Raporu'na göre, Parlamento ve Belediye seçimlerinin şeffaf yönetimi, Sırp hakim ve savcılarının Kosova yargı sistemine entegre edilmesi ve diğer bölge ülkeleriyle yapıcı ilişkiler kurulması konuları vurgulanmış ve bu konularda atılan adımlar konusunda olumlu görüş bildirilmiştir. Ancak Raporda, Kosova'daki adalet sistemi ve organize suçlar ve yolsuzlukla mücadele konusunda kapsamlı ve stratejik bir sistem geliştirilemediği yönünde olumsuz görüşler de bildirilmiştir. Kosova ile Sırbistan arasındaki ilişkilerin, AB üyeliği yolunda adımlar atılmadan önce normalleşmesi için daha fazla çalışma yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

---

¹⁹⁵http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=32&id=282, (24.04.2018).

Komasyon, 21 Mart 2018 tarihinde Karadağ ile Sınır Antlaşması'nın onaylanmasını “Kosova'nın vize muafiyeti için kilit kriterlerden birinin yerine getirilmesi” olarak nitelendirdi. Kosova Hükümeti, 2018 Yılı İlerleme Raporunun açıklanmasının ardından, söz konusu Raporun “Kosova'nın son yıllarda sahip olduğu en olumlu Rapor” olduğunu belirten bir basın açıklaması yapmıştır.¹⁹⁶

3.4.3. Kosova - AB İstikrar ve Ortaklık Antlaşması

İstikrar ve Ortaklık Süreci (SAP), AB ile Batı Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilere yönelik, nihai aşamada Birliğe katılımı öngören AB politikasını teşkil etmektedir. AB ve Batı Balkanlar arasındaki ortaklık, her yönüyle, barış, istikrar, özgürlük, güvenlik, adalet, refah ve yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik, AB ile bölgesel işbirliği ve AB üyeliğine hazırlık sürecini ifade etmektedir. İstikrar ve Ortaklık Süreci kapsamında 10 Ekim 2012'de Avrupa Komisyonu bir fizibilite çalışması yayınladı. AB ile Kosova yetkilileri arasındaki İstikrar ve Ortaklık müzakereleri 27 Ekim 2013 tarihine kadar devam etmiştir. Süreç, 27 Ekim 2013 tarihinde Brüksel'de Kosova ile AB arasında “İstikrar ve Ortaklık Antlaşması” imzalanmasıyla nihayetlenmiştir.

Antlaşma'nın 1 Nisan 2016'da yürürlüğe girmesiyle birlikte, diyalog çerçevesi yeniden şekillendirilerek İstikrar ve Ortaklık Antlaşması çerçevesinde alt komitelerde müzakereler devam edecektir.¹⁹⁷

Söz konusu Antlaşma, dönemin Kosova Başbakanı İsa Mustafa ve Entegrasyon Bakanı Bekim Çollaku, AB üst düzey yetkilisi Federica Mogherini ve Genişlemeden Sorumlu Komiser Johannes Hahn tarafından imzalanmıştır. AB'ye entegrasyon süreci açısından Antlaşma büyük önem taşımaktadır. AB, Kosova'nın kalkınmasında en fazla maddi katkı sağlayan uluslararası kurum olma özelliğini taşımaktadır. Antlaşma çerçevesinde 2007-2020 dönemi için AB, Kosova'ya 1,3 milyar Avro'luk bir bütçe tahsis etmiştir.

Antlaşma ile Kosova'nın yargı sistemi ve insan hakları gibi alanlarda AB standartlarına yaklaşması hedeflenmektedir. Ayrıca Antlaşma, ticari ilişkilerin

¹⁹⁶<http://prishtinainsight.com/kosovo-early-stages-eu-path-says-ec-progress-report>, (29.04.2018).

¹⁹⁷https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/1387/kosovo-and-eu_en (29.04.2018).

geliştirilmesini de kapsamaktadır. Antlaşma, Kosova açısından AB üyeliği yolunda atılan ilk adımı temsil etmektedir.¹⁹⁸

Antlaşma'nın birinci kısmı insan hakları, hukukun üstünlüğü ve bağımsız yargı alanlarının AB Müktesebatıyla uyumlaştırılması konusu ele alırken, ikinci kısım siyasi diyalog çerçevesinde hem AB ülkeleriyle hem de AB'ye aday veya potansiyel aday ülkelerle diyalog konularını ele almaktadır. Üçüncü kısım, bölge ülkeleriyle yapıcı siyasi ilişkilerin kurulması üzerinde dururken, dördüncü kısım gıda, tarımsal ve endüstriyel malların serbest dolaşımı hakkında maddeler içermektedir. Beşinci kısımda ise sermaye, piyasa ve hizmet konuları hakkında genel hükümler içermektedir. Genel hükümlerden sonra son olarak da, özgürlük, güvenlik, adalet, sınır yönetimi, iltica, göç, kültür, turizm, eğitim, terörle mücadele, iklim değişikliği, finans, enerji, çevre, gümrük, vergi, elektronik haberleşme ve ulaşım gibi konularda maddeler yer almaktadır.¹⁹⁹

Kosova, İstikrar ve Ortaklık Antlaşması çerçevesinde AB yolunda önemli bir adım atmasına rağmen, AB ile tam anlamıyla bütünleşme, Sırbistan ile müzakere sürecine bağlı tutulduğu için, bu aşamada zor görünmektedir. Priştine - Belgrad müzakereleri neticesinde Sırbistan ile nihai bir Antlaşmaya varılamadığı takdirde, Kosova'nın AB üyeliğinin gerçekleşmeyeceği anlaşılmaktadır. Günümüzde yaşanan gelişmelere bakıldığında, kısa vadede Kosova'nın AB ile tam anlamıyla bütünleşmesi mümkün görünmemektedir ve süreç belirsizliğini korumaktadır.

AB tarafından verilen vaatlerin yerine getirilmemesi, Kosova tarafından yerine getirilmesi gereken yeni şartlar öne sürülmesi, Sırbistan müzakerelerine bağlı olarak değişen koşullar, Karadağ ile Sınır Anlaşmasına bağlı olarak vize muafiyetinin bekletilmesi, Kosova halkının AB süreci konusundaki beklentilerini ve motivasyonunu düşürmektedir. Özellikle vize muafiyeti konusunda AB tarafından adım atılmaması, Avrupa toprakları üzerinde serbest dolaşım hakkı olmayan tek ülkenin Kosova olması nedeniyle, halk nezdinde hayal kırıklığı yaratmaktadır. Avrupa'ya aidiyet konusunda Kosova halkının umutları azalmaktadır. Vize muafiyeti konusunun, Karadağ ile yapılan Sınır Antlaşması'nın Kosova Meclisi'nde onaylaması şartına bağlanması, toplumda karamsarlığa yola açmıştır.

---

¹⁹⁸ <http://www.abhaber.com/kosova-avrupa-birligi-ile-istikrar-ve-ortaklik-anlasmasi-imzaladi/> (29.04.2017).

¹⁹⁹ Official Journal of the European Union Document 22016A0316(01), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1476698477996&uri=CELEX%3A22016A0316%2801%29> (29.04.2018).

Kısa vadede olmasa da, Kosova'nın AB geleceği, AB'nin öne süreceği şartlar çerçevesinde Sırbistan ile ilişkilerine ve Kosova Hükümeti'nin çabalarına bağlıdır. Uzun vadede ise, AB, uygulaması ve çözümü zor olan siyasi şartlar öne sürmediği takdirde, Sırbistan ile karşılıklı olarak ortak çıkarların gözetildiği bir zeminin oluşturulması bölge istikrarı ve AB ile bütünleşme anlamında olumlu sonuçlar doğuracaktır. Yine, Lizbon Antlaşması çerçevesinde AB'nin "hazmetme kapasitesi" sorunsalı, Kosova'nın önüne çıkarılmadığı sürece, Kosova'nın AB üyeliği uzun vadede mümkün görünmektedir.

SONUÇ

Kosova, tarih boyunca farklı İmparatorlukların egemenliği altında kalmış, son olarak Yugoslavya Cumhuriyetinde özerk bölge vasfını kazanmıştır. Tarihsel süreç incelendiğinde, birçok devletin başka devletlerden ayrılma yoluyla kurulduğu görülmektedir. 17 Şubat 2008’de Yugoslavya’dan ayrıldığını açıklayarak bağımsızlığını ilan eden Kosova’nın bağımsızlığını günümüze kadar 116 ülke tanımıştır. Coğrafi konum itibarıyla Balkanların ortasında yer alan Kosova, Avrupa açısından da stratejik bir konuma sahiptir. Kosova, bağımsızlık ilanından sonra bir yandan egemenliğini tesis ederek yeni bir devlet olma mücadelesi verirken, diğer yandan da uluslararası toplum tarafından tanınmak için çabalamaktadır.

1990’lı yılların başında dağılan ve fiili olarak artık var olmayan Federasyon kapsamında Kosova’da milliyetçilik hareketleri baş göstermiş ve bölgede soykırıma varan Sırp şiddeti başlamıştır. Bu sırada Kosova’nın mevcut uluslararası hukuk ilkelerine göre, kendi kaderini belirleme hakkı bulunmuyordu. Nitekim ikinci bir “Bosna durumu” yaşanmaması için normatif değerler çerçevesinde Batılı ülkeler NATO kapsamında ve BM Güvenlik Konseyi Kararını beklemeden Kosova’ya insani müdahalede bulunmuştur. Şartlar veya koşullar gereği, “insani müdahalenin” etnik temizlik ve soykırımları engelleyen bir yaklaşım olduğu en açık şekilde Kosova örneğinde görülebilmektedir.

Bağımsızlık ilanına kadar, Kosova’nın kamu kurumları AB ve AGİT önderliğinde yapılandırılmış, Kosova bu süreçte egemen bir devlet olma yolunda şekillenmiştir. Ardından, “Ahtisaari Planı” ile yürürlüğe konan denetimli bağımsızlık dönemi sona ermiş ve geçici yönetim şekli olan UNMIK, yetkilerini Avrupa Birliği kurumlarına devretmiştir. Bağımsızlık ilanından sonra, Kosova Meclisi kurulmuş ve Anayasa kabul edilmiştir. Ayrıca, Uluslararası Adalet Divanı’nın Kararı ile birlikte Kosova’nın bağımsızlığı uluslararası hukuk çerçevesinde de pekiştirilmiştir.

Kosova Cumhuriyeti, günümüz itibarıyla bağımsız egemen demokratik bir devlet olmasına rağmen birtakım ülkeler, iç siyaset dinamikleri nedeniyle Kosova’yı tanımamaktadır. Batılı ülkelerin Kosova’nın “özel bir durum” olduğunu ve diğer sorunlu bölgelere emsal teşkil edemeyeceğini savunmalarına rağmen Rusya, Çin, İspanya, Romanya, Kıbrıs Rum kesimi gibi ülkelerin bağımsızlığa karşı çıkmaları ve

Kosova'yı tanımayacaklarını bildirmeleri nedeniyle, Kosova'nın yakın gelecekte BM ve AB üyeliği pek olası gözükmemektedir.

Çalışmada, Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlık vurgusu ile birlikte egemenlik kavramı tartışılmış ve egemenlik kavramı çerçevesinde devletleşme süreci açıklanmıştır. Devlet olma kriterleri göz önünde bulundurulduğunda, olmazsa olmaz şart olan “egemenlik” unsurunun Kosova kurumları tarafından her ne kadar NATO, AB ve AGİT tarafından yönlendirilse de karşıladığı söylenebilir. Ayrıca, çalışma kapsamında Kosova - Avrupa Birliği ilişkileri incelenmiş ve bağımsızlığa giden süreçte ve bağımsızlık sonrasında, AB'nin bölgeye yönelik politikaları, bölgede barış ve istikrarın sağlanabilmesi için Kosova'nın AB ile bütünleşme çabaları da değerlendirilmiştir.

AB, ekonomik entegrasyon açısından başarılı olmasına rağmen, nihai amacı olan siyasi entegrasyon konusunda yeterince başarılı olamamaktadır. Bu husus, Kosova örneğinde de açıkça görülebilmektedir. Bunun nedeni, AB'yi oluşturan üye devletlerin dış politika önceliklerinin birbirinden farklı olması ve homojen bir bütünlüğün sağlanamamasıdır. AB'nin, siyasi birlik hedefi doğrultusunda Avrupa Kıtası'nda ve Balkanlar coğrafyasında dış politika ve güvenlik konularında ortak politikalar üretmesi gerekmektedir.

AB, Balkan ülkelerini önce Avrupalılaştırarak dönüştürmeyi, bölgede barış ve istikrarı tesis etmeyi ve bölgenin AB ile bütünleşmesini amaçlamaktadır. Avrupa Kıtası'nın tümünü kapsayan bir “siyasi birlik” oluşturulabilmesi için, Balkan ülkelerinin Birlik ile entegrasyonu doğrultusunda AB, “komşuluk politikası” geliştirmiştir.

AB, Balkanlara yönelik geliştirdiği politikalar çerçevesinde Royaumont Zirvesi, Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi, İstikrar ve Ortaklık Süreci, AB Yardım Programları ile bölgede hukukun üstünlüğünü, demokrasiyi ve insan haklarını geliştirip, Avrupa bütünlüğünü hedeflemekte ve Balkan ülkelerine “AB üyeliği perspektifi” kazandırmaya çalışmaktadır.

Avrupa Birliği'nin Balkanlara yönelik “genişleme vaadi” ile üyelik süreci önemli bir dış politika aracı olmuştur. Bu süreçte, Slovenya ve Hırvatistan üye olmayı başarmış, Sırbistan ve Karadağ ile üyelik müzakereleri başlamış, Makedonya, Bosna-Hersek ve Arnavutluk ile serbest dolaşım süreci başlamış, Kosova ile İstikrar ve Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır.

Kosova, AB açısından kritik önemde ve önceliğe sahip bir ülkedir. Kosova'nın, Balkanların ve Avrupa'nın istikrarına katkıda sağlayabilmesi için, hukukun üstünlüğüne tabii, çeşitli etnik yapıya sahip ve demokratik bir yapıya kavuşturulması temel şarttır. Bu çerçevede, hukuk üstünlüğünün sağlanması ve özellikle yargı, polis ve gümrük işlerinin modernize edilerek, AB norm ve standartlarına yaklaştırılması amacıyla EULEX Misyonu, denetim mekanizması olarak ve Uluslararası Sivil Ofis Yönetimi (ICO) Kosova'da görevlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, 2013 yılında Kosova ile AB arasında "İstikrar ve Ortaklık Antlaşması" imzalanmıştır. Kosova açısından Antlaşma, AB'ye yasal ve ekonomik entegrasyon bağlamında bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, Kosova'da ve Balkanlar bölgesinde barışın, huzurun ve istikrarın sağlanabilmesi için Avrupa Birliği ile bütünleşme süreci önem arz etmektedir. Avrupa Birliği açısından Kosova ile entegrasyon zorunlu görülmektedir; zira Avrupa Kıtası'nda barış ve huzurun sağlanabilmesi için bölgede yeniden şiddet olaylarının, ekonomik ve siyasi krizlerin ve yeni göç dalgalarının engellenmesi gerekmektedir. Avrupa Birliği, siyasi birlik olma hedefinde başarı gösterebilmek için bölgede söz sahibi olmak zorundadır.

Kosova açısından ise, AB ile bütünleşme zorunludur. Ekonomik kalkınma, barış ve istikrar ancak AB ile bütünleşme yoluyla gerçekleşebilir. Kosova'nın AB geleceği, AB'nin öne sürdüğü şartlar bağlamında Sırbistan ile ilişkilere ve Kosova Hükümetinin çabalarına bağlıdır. AB, çözülmesi ve uygulaması zor olan siyasi şartlar öne sürmediği sürece, Sırbistan ile "karşılıklı ortak çıkarların" gözetildiği bir zeminin hazırlanması, AB ile bütünleşme açısından olumlu olacaktır. Diğer taraftan, ayrı bir çıkmaz olan Lizbon Antlaşması çerçevesinde ortaya konulan "hazmetme kapasitesi" sorunsalı ile karşılaşılması sonucunda, Kosova'nın uzun vadede de olsa, AB üyeliğinin gerçekleşmesi olası gözükmemektedir.

EKLER

EK. 1 KOSOVA HARİTASI²⁰⁰

²⁰⁰<http://www.lyoncapitale.fr/Journal/Lyon/Actualite/Actualites/Immigration/La-prefecture-expulse-une-maman-kosovare-sans-son-fils> (10.05.2017).

EK. 2 KOSOVA BAYRAĞI²⁰¹

EK. 3 KOSOVA ARMASI²⁰²

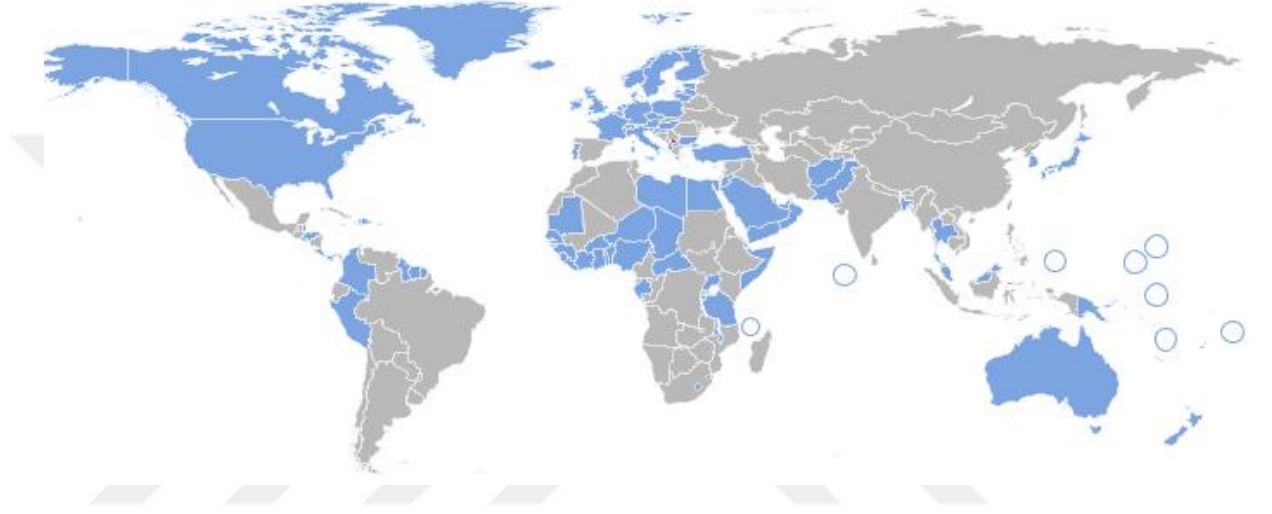
²⁰¹<http://www.flags.net/KOSV.htm> (10.05.2017).

²⁰²<http://kryeministri-ks.net/?page=2,9,2022>(10.05.2017).

EK. 4 KOSOVA'YI TANIYAN ÜLKELER

Birleşmiş Milletler üye olan 193 devletten 116'sü Kosova Cumhuriyetini tanımıştır.

Mavi renkli ülkeler Kosova'yı tanıyan devletleri, **Gri** renkli ülkeler de Kosova'yı halen tanımamış olan devletleri göstermektedir.²⁰³

²⁰³<https://www.kosovothanksyou.com/>(27.04.2017).

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali, KOKER Levent, *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İstanbul: İmge Kitabevi, 3. Baskı, Kasım, 2004.

AKMAN Halil, *Paylaşılamayan Balkanlar*, İstanbul, IQ Kültür Sanat, 2006.

ARMAOĞLU Fahir, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, 6.Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, Nisan, 2010.

BORA Tanıl, *Milliyetçiliğin Provakasyonu Yugoslavya*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995.

ÇAM Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından, İstanbul, 1977.

CANBOLAT İbrahim S., *Örümcek Evinde Oturulmaz*, Alfa Aktüel Yayınları, 2014.

CANBOLAT İbrahim S., *Savaş ve Barış Arasında İnsan-Korku ve Umut Arasında İnsan*, Alfa Yayınları, Bursa, 2003.

CANBOLAT İbrahim S., *Ulus-üstü Sistem ve Avrupa Birliği*, İstanbul, Alfa Yayınları, 1998.

DOĞAN İsmail, *Modern Toplumda “Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları” İnsan Haklarının Kültürel Temelleri*, Pegem A Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, 2002.

EMİN Nedim, *Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Seta Yayınları, Sayı: 42, İstanbul, 2014.

GÖZLER Kemal, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, 2004.

GÖZLER Kemal, *Devletin Genel Teorisi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Bursa, 2009.

GÖZLER Kemal, *Anayasa Hukukunun Temel Teorisi*, Cilt:1, Ekin Yayınları Bursa, 1.Baskı Haziran, 2011.

HOBBS Thomas, *Leviathan*, çev: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, Baskı; 6, İstanbul, 2007.

HOLSTİ K. J., *“States and Statehood”*, Perspectives on World Politics, Third Edition, Richard Little and Michael Smith (ed.), London and Newyork: Routledge, 2006.

İNALCIK Halil, *“Türkler ve Balkanlar”*, Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları: Balkanlar, İstanbul, 1993.

- KARATAY Osman, GÖKDAĞ Bilgehan A., *Balkanlar El Kitabı*, Cilt II: Çağdaş Balkanlar, Vadi Yayınları, Ankara, 2007.
- KARATAY Osman, *Kosova Kanlı Ova*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- KRAJA Mehmet, “*Mirupafshim Ne Nje Luft Tjeter*”, Rozafa Yayınları, Priştine, 2003.
- LALAJ Ana, “*Kosova Rruga e Gjate Drejt Vetevendosjes*”, Teona Yayınevi, Tirana, 2000.
- MALCOLM Noel, *Kosova Balkanları Anlamak İçin*, Sabah Yayınları, İstanbul, 1998.
- MALCOLM Noel, *Kosova Nje Histori e Shkurter*, KOHA Yayınları, Prishtine-Tirane, 2001.
- PETRICH Wolfgang, PİCHLER Robert, *Savaşta Uzun Yol*, Koha Yayınları, Priştine, 2002.
- REÇBER Kamuran, *Avrupa Birliği Mevzuatı*, Alfa-Aktüel Yayınları, 2005.
- REÇBER Kamuran, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*, Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 2004.
- SANDER Oral, *Ankanın Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Yayıncılık, Ankara, 1993.
- SANDER Oral, *Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918’e*, 15. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, Ekim, 2006.
- SHALA Blerim, “*Vitet e Kosoves; 1998-1999*”, Zeri Yayınları, Priştine, 2003.
- TERNAVA Muhamet, *Popullsia e Kosoves Gjate shekujeve XIV-XVI*, Prishtine Yayınları, 1995.
- Tezcan Ercüment, Arasılhan, GünarAltuğ, “*Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi AB 36 Mümkün Mü ?*”, Sentez Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul, Nisan, 2015.
- TILIÇ Doğan, *Kosova*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1999.
- ÜLGER İrfan Kaya, *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2003.
- UZGEL İlhan, “*Yugoslavya'nın Kuruluşu*” TDP, Kurtuluş Savaşından Bugüne, Olgular, Belgeler, Yorumlar 1998-2001, Cilt 2, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Yılmaz Muzaffer Ercan, “*Toplumlar Arası Çatışmalarda Barışı İnşaat Etmek Birleşmiş Milletler Barış Güçleri ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*”, Dora Yayınevi, 1. Baskı, Bursa, 2005.

MAKALELER

AĞCA Fehmi, “Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Rolü”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Sayı:5, 2010.

AKÇAY Ekrem Yaşar, ARGUN Çiğdem, AKMAN Elvettin, “AB’nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”,SDÜ Vizyoner Dergisi, Cilt No: 3-4, 2011.

ARSLANEL Nazan, ERYÜCEL Ertuğrul, “Küreselleşme Sürecinde Egemenlik Kavramının Dönüşümü”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 17, 2013.

AYHAN Halis, “Kosova’nın Bağımsızlığının Doğallığı”, 2023 Dergisi, Sayı:83, Mart, 2008.

AZARKAN Ezeli, “Slovenya Hırvatistan ve Bosna’nın Bağımsızlık Mücadeleleri ve Yugoslavya’nın Dağılışı”, Cilt: 8, Sayı:12, 2011.

BABUNA Aydın, “Kosova Sorunu Üzerine”, Dış Politika, Cilt VIII, Sayı: 1-2, 1997.

BAŞEREN Sertaç Hami, “Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları”, Ankara, 2003.

BERİŞ Emrah, “Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı: 63.

BULDUK Zeki, “Kosova Kurtuluş Savaşı”, İnsan Hak ve Hürriyetleri Yazı Dizisi, İstanbul, 1998.

Cardiff European Council Presidency Conclusions, SN 150/1/98 REV 1, 1998.

ÇEVİKBAŞ Ahmet, “Müttefik Güç Harekatı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO’nun Kosova’ya Yönelik Harekatının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açularından Değerlendirilmesi”, Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt:10, Sayı: 2, Kasım, 2011.

GENÇTÜRK Tuğçe, “Avrupa Birliği’nin Tarihsel Gelişimi”, Akademik Perspektif Dergisi, 24 Ağustos 2012.

GÖZLER Kemal, “Devletin Bir Unsuru Olarak Millet Kavramı”, Türkiye Günlüğü, Sayı: 64, Kış, 2001.

GÜRKAN İhsan, “Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar”, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Balkanlar, İstanbul, 1993.

Independent International Commission on Kosovo, *“The Kosovo Report: Conflict, International Response, Lessons Learned”*, New York: Oxford University Press, 2000.

KARAKOÇ Jülide, *“ABD’nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde Nato’nun Kosova Müdahalesi”*, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 8/1, 2006.

KAVALALI Murat, *“AB’nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri ile İlişkileri”*, DPT Müsteşarlığı, Ankara, 2005.

KUT Şule, *“Kosova Milliyetçiliğinin Kör Düğümü”*, ForeignPolicy, Sayı 3, İstanbul, 1998.

KUT Şule, *“Balkanlar’da Kimlik ve Egemenlik”*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

MAGNAN Richard, *“An Examination of the Legal Authority for the 1999 NATO Air Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia”*, Foreign Service Institute, March, 2000.

ÖZDEMİR Gürbüz, *“Batıda ve Türklerde Egemenlik Kavramı”*, Dumlupınar Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Dergisi, Sayı:23, Nisan, 2009.

ÖZKUL Fatih, *“Ulusal İrade ve Hukuk Devleti”*, TBB Dergisi, Sayı: 94, 2011.

ÖZLÜK Erdem, ÖZLÜK Duygu, *“NATO’yu Anlamak: Dönüşümü, Yeni Kimlikleri ve Uyum Süreçleri”*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 31, 2014.

PERRİTT Henry H., *“The Road to Independence for Kosovo: A Chronicle of the Ahtisaari Plan”*, Cambridge University Press, New York, 2010.

REÇBER Kamuran, *“Batı Avrupa Birliği’nin Uluslararası Hukuk Kişiliği”*, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 2003.

ŞAHİN Seçil, *“Kosova’nın Bağımsızlık İlanının Uluslararası Adalet Divanı Kararı ve Self Determinasyon İlkesi Çerçevesinde İncelenmesi”*, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 3, 2015.

SAMUR Hakan, *“Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları”*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:8, Kış, 2009.

SARINAY Yusuf, *“Geçmişten Günümüze Kosova”*, Kök Araştırmaları, Cilt: 1, Ankara, 1999.

SAVAŞ Hüseyin, *“Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu”*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, , Cilt: 25, No:1, Mayıs, 2001.

SAYGILI Abdurrahman, “Jean Bodin’in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kraşın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı:63, 2014.

ŞENER Bülent, “Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları”, Tarih Okulu Dergisi, Yıl:7, Sayı:18, Haziran, 2014.

STAVİLECI Esat, “UNSC Resolutin 1244 with a special;View on theConstitutional Framework”,Kosovo Law Review, Chapter: 6, Priştine, 2001.

SÜKAN Özer, “21. Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye”, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 2001.

TAŞDEMİR Fatma, YÜRÜR Pınar, “Kosova Sorunu: Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme”,GÜİİBF Dergisi, Cilt:1, Sayı: 3, 1999.

TÜRBEDAR Erhan, “2010 Yılında Balkanlar”, Türkiye Ekonomik Araştırmalar Vakfı Değerlendirme Notu, Ocak, 2011.

TÜRBEDAR Erhan, “Kosova’nın Bağımsızlığının Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya’ya Etkileri”,Avrasya Dosyası, Cilt: 14, Sayı: 1, 2008.

TÜRKEŞ Mustafa, UZGEL İlhan, “Bağlantısızlıktan Yalnızlığa: Yugoslavya’da Milliyetçilik ve Dış Politika”, Türkiye’nin Komşuları, Ankara, İmge Kitabevi, 2003.

TÜRKOĞLU Emir, “Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği”, Balkan Diplomasisi, (Derleyen Ömer E.Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun) Asam Yayınları, Ankara, 2001.

DiĞER KAYNAKLAR

Avrupa Birliği’nin Batı Balkan Politikası, [http://www.tuicakademi.org/avrupa-birliginin-bati-balkan-politikasi/#_ftn50\(10.05.2017\)](http://www.tuicakademi.org/avrupa-birliginin-bati-balkan-politikasi/#_ftn50(10.05.2017)).

ADİYAMAN Şeyma, *Kosova’nın Bağımsızlık Süreci ve AB İlişkileri*, <http://www.bilgesam.org/incele/145/-kosova%E2%80%99nin-bagimsizlik-sureci-ve-ab-ile-iliskileri/#.WRjTCNLyJDe> (05.05.2017).

European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/kosovo_en (24.04.2018).

KÜÇÜK Adnan, *Egemenlik (Hakimiyet), Halk Egemenliği ve Milli Egemenlik Tartışmaları ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm*.<http://www.uyusmazlik.gov.tr/yayinlar/pdfmakdergi6/12adnankucuk.pdf> (24.04.2017).

MEİDANİ Rexhep, *Trends To a New World Order*, <https://sam.gov.tr/trends-to-a-new-world-order/> (01.052017).

Nedim Emin, *Kosova'daki Kitlemel Göçün Dinamikleri*, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/kosovadaki-kitlemel-gocun-dinamikleri>. (20.03.2017).

“Kosova Geçici Yönetim Anayasal Çerçevesi”, <http://www.unmikonline.org> (24.04.2017).

Kosovo, Montenegro to Form Joint Border Commission, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-and-montenegro-with-a-joint-statement-on-border-demarcation-02-16-2018> (20.04.2018).

Kosovo Welcomes European Parliament Resolution, <http://www.balkaninsight.com/en/article/eu-parliament-approves-kosovo-s-eu-accession-process-02-04-2016> (22.04.2018).

Kosovo - Financial Assistance Under IPA II, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/kosovo_en (24.04.2018).

Kosova-Karadağ Sınır Anlaşması ve Balkanlarda Getirdiği Tarihsel Güvensizlikler, <http://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/419000/kosova-karadag-sinir-anlasmasi-ve-balkanlarda-getirdigi-tarihsel-guvensizlikler> (20.04.2018).

Kosova'daki Siyasi Kriz Süreci, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/kosovadaki-siyasi-kriz-sureci/504965> (28.04.2017).

Official Journal of the European Union Document 22016A0316(01), <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1476698477996&uri=CELEX%3A22016A0316%2801%29> (29.04.2018).

TİKİCİ Umut, *Avrupa Birliği'nin Batı Balkan Politikası*, http://www.tuicakademi.org/avrupa-birliginin-bati-balkan-politikasi/#_ftn50 (10.05.2017).

United Nations Security Council (UNSC) (1999) Resolution 1244 <http://www.unmikonline.org/Documents/Res1244ENG.pdf> (23.04.2017).

USAK Balkan Studies, *Independence of Kosovo and its Aftermath*, <http://www.usak.org.tr>. (10.06.2010).

YILMAZ Serdar, *AB'nin Balkan Politikası Var Mi*, http://www.academia.edu/6930519/ABNiN_BALKAN_POLITIKASI_VAR_MI (10.05.2017).

VAN PANYUS H.F., BRINKHORST L.J., MAAS H.H., *International Organisation and Integration*, 1968. www.books.google.com.tr (27.04.2017).

<http://www.ab.gov.tr/46220.html> (10.11.2016).

<https://www.ab.gov.tr/45629.html> (24.04.2018).

<https://www.ab.gov.tr/p.php?e=42468> (22.04.2018).

<http://www.abhaber.com/kosova-avrupa-birligi-ile-istikrar-ve-ortaklik-anlasmasi-imzaladi/>(29.04.2017).

http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2007/12/071210_kosovo_q_a.shtml. (24.04.2017).

<http://www.bilgesam.org/incele/833/-kosova--mitrovica'daki-son-gelismeler/#.WRuiXtKLTDC>(16.05.2017).

https://www.crkvenikalendar.com/tradicija/vidovdan_en.php (24.04.2018).

http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=1458&lang=en (16.05.2011).

http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=1458&lang=en(16.05.2011).

<http://www.consilium.europa.eu/homepage?lang=en>(19.05.2017).

http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/(19.05.2017).

http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.5.2.html (22.04.2018).

https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/1387/kosovo-and-eu_en (24.04.2018).

https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/1386/about-eu-office-kosovo-eusr_en (22.04.2018).

https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/1388/projects-kosovo_en (22.04.2018).

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-938_en.htm (24.04.2018).

<http://www.dw.com/tr/kosovan%C4%B1n-tan%C4%B1nmas%C4%B1-s%C3%BCreci-ba%C5%9Flad%C4%B1/a-3134513> (27.04.2017).

<http://www.dw.com/tr/kosova-emsal-te%C5%9Fkil-edebilir-mi/a-3138303>(24.04.2017).

<http://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html>(19.05.2017).

<http://esk.rks-gov.net/rekos2011/?cid=1,40,265> (21.09.2012).

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-by-country/kosovo_en (24.04.2017).

http://ec.europa.eu/index_en.htm(19.05.2017).

<http://www.europarl.europa.eu/en/headlines/>(19.05.2017).

<http://www.eulex-kosovo.eu/en/info/whatisEulex.php>(28.04.2017).

<http://www.eulex-kosovo.eu/en/info/whatisEulex.php>(28.04.2017).

<http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,19> (28.04.2017).

<http://www.flags.net/KOSV.htm>(10.05.2017).

http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=32&id=282 (24.04.2018).

<http://prishtinainsight.com/kosovo-early-stages-eu-path-says-ec-progress-report> (29.04.2018).

<http://kryeministri-ks.net/?page=2,9,2022> (10.05.2017).

<http://www.kosovahaber.net/?page=2,12,14861> (21.09.2012).

<http://www.kosovothanksyou.com/>(27.04.2017).

<http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Law%20on%20ratification%20of%20agreement%20-normalization%20of%20relations%20between%20Kosovo%20and%20Serbia.pdf>. (28.04.2017).

<http://www.lyoncapitale.fr/Journal/Lyon/Actualite/Actualites/Immigration/La-prefecture-expulse-une-maman-kosovare-sans-son-fils>(10.05.2017).

<http://www.mei-ks.net/en/european-partnership-action-plan> (22.04.2018).

<http://www.nato.int/kosovo/history.htm>(17.04.2017).

<https://www.osce.org/tr/kosovo/77910?download=true> (21.04.2018).

www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19448953.2017.1407539 (14.04.2018).

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht_Anla%C5%9Fmasi.pdf (27.04.2017).

www.tdk.gov.tr/index.php?option=bts&view=bts&kategori=veritbn&kelime=216689 (25.04.2017).

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	ABDYL FANDAJ
Tez Adı	Kosova'nın Devlet Olma Süreci ve Avrupa Birliği'nin Rolü
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Tez Türü	Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Muzaffer Ercan Yılmaz
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 26.06.2018

İmza :

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**KOSOVA'NIN DEVLET OLMA SÜRECİ VE AVRUPA
BİRLİĞİ'NİN ROLÜ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abdyl FANDAJ

BURSA - 2018